

**RAUL SAVIMAA, JAANIKA PUUSALU, EMILIA MUUGA,
RIINA KERNER, GEORG-HENRI KAUP,
INDREK PAADIK**

LAIAPINDSE RIIGIKAITSE STRATEEGIA SISETURVALISUSE VALDKONNAS: ÜLEVAADE TEISTE RIIKIDE RIIGIKAITSE MUDELITEST

UURINGURAPORT

RAUL SAVIMAA, JAANIKA PUUSALU,
EMILIA MUUGA, RIINA KERNER,
GEORG-HENRI KAUP, INDREK PAADIK

Laiapindse riigikaitse strateegia siseturvalisuse valdkonnas: ülevaade teiste riikide riigikaitse mudelitest

UURINGURAPORT

Autoriõigus: Sisekaitseakadeemia, 2025

Kaanepilt: Pixabay

Makett ja küljendus: Jan Garshnek

Keeletoimetaja: Victoria Parmas

Trükk: trükikoda Joon

ISBN 978-9985-67-538-0 (trükis)

ISBN 978-9985-67-539-7 (pdf)

DOI: <https://doi.org/10.15158/b5y6-cq83>

www.sisekaitse.ee/kirjastus

SISUKORD

KOKKUVÕTE	5
SISSEJUHATUS	8
METOODIKA	10
I RIIGIKAITSE STRATEEGIADE KAARDISTAV ANALÜÜS	13
PÕHJA- JA BALTIMAAD	13
Soome	13
Taani	16
Norra	20
Rootsi	22
Island	24
Läti	25
Leedu	28
MUU EUROOPA	29
Poola	29
Šveits	30
Austria	32
Prantsusmaa	34
Hispaania	35
Saksamaa	36
Itaalia	37
Ühendkuningriik	38
PÕHJA-AMEERIKA	39
Ameerika Ühendriigid	39
Kanada	44
AASIA	45
Jaapan	45
Lõuna-Korea	47
Singapur	49
Indoneesia	52
Taiwan	53
AUSTRALIA JA OKEAANIA	55

Austraalia	55
Uus-Meremaa	56
MUU MAAILM	58
India	58
Pakistan	59
Saudi Araabia	62
Araabia Ühendemiraadid	63
Iisrael	64
Türgi	66
Lõuna-Aafrika Vabariik	67
Brasiilia	70
Mehhiko	73
Argentiina	74
II RIIGIKAITSE STRATEEGIA Kvantitatiivne analüüs	76
Analüüsitud riikide iseloomustus	76
Järeldused	80
Kasutatud allikad	83
Lisa. Joonised riikide analüüsi põhjal	93

KOKKUVÕTE

Uuringuraport käsitleb erinevate riikide laiapindse riigikaitse strateegiaid ja nende rakendamise metoodikat siseturvalisuse valdkonnas, pakkudes sisendit Eesti laia riigikaitse (siin ja edaspidi sünonüümina ka *laiapindne riigikaitse*) strateegia koostamise protsessi arendamiseks. Raportis keskendutakse rahvusvaheliste praktikate uurimisele, tuues esile nii head kogemused kui ka protsesside keerukuse erinevates riikides.

Võrdlev analüüs erinevate riikide strateegiadokumentide ja nende rakenduspraktikate kohta loob aluse Eesti spetsiifiliste vajaduste hindamiseks ja laiapindse riigikaitse raamistiku arendamiseks. Siseturvalisuse roll keskendub lisaks sõjalise riigikaitse ülesannete toetamisele eelkõige ühiskonna stabiilsuse ja vastupanuvõime tagamisele ning kriitiliste ohtude, sealhulgas küberrünnakute, valeinfo leviku ja hübriidohtude ennetamisele. Sellest lähtuvalt on uuringu eesmärk toetada Eesti riigikaitse terviklikku käsitlust, mis hõlmab sõjalise riigikaitse kõrval ka siseturvalisuse valdkonna, tsiviilsektori, eraettevõtete ja kodanikuühiskonna kaasamist.

Oluline rõhk riigikaitsepraktikate käsitlemisel on just Eesti kontekstiga arvestamisel, sealhulgas riigi geopoliitilise asendi, julgeolekuohtude ja ühiskondlike vajadustega arvestamisel. Samas ei käsitleta raportis ainult Euroopa väikeriikide riigikaitse ülesehitust, et vältida kitsa valimiga kaasnevat ohtu, mis võiks elimineerida suuremate riikide praktikatest tulenevad võimalikud õpikohad.

Uuring põhineb veebipõhistel avalikult kättesaadavatel allikatel ning valimi moodustavad erinevad riigi julgeolekustrateegiat ja strateegia koostamise protsessi selgitavad tekstid, sh riiklikud strateegiadokumendid, seadused, raportid, analüüsid, pressiteated ja ka teaduslikud analüüsid. Antud uuring on uurimislik (ingl *exploratory study*) kaardistav uuring. Analüüsi on kaasatud 34 riigi riigikaitse, sh laiapindse riigikaitse, strateegia koostamise protsessi ja selle lähenemisviisi, sh Soome, Rootsi, Taani, Norra, Läti, Leedu, Poola ning teiste Euroopa ja muu maailma riikide. Uuring tõi esile olulisi strateegilisi suundumusi ja komponente piiriturvalisuse, küberjulgeoleku, hübriidohu ja valeinfo leviku, tsiviilmilitaarkoostöö, kriisitaluvuse tõstmise ning teaduspõhise planeerimise ja rahvusvahelise koostöö valdkonnas. Mitme riigi puhul ei olnud võimalik leida kirjeldust strateegia koostamise kui protsessi kohta, kuid sai välja tuua riigikaitse peamised fookusteemad ning ülevaate, missugune on selles riigis riigikaitse lai käsitus ja millele on see keskendunud just siseturvalisuse vaatenurgast.

Uuringu olulisemad tähelepanekud on järgmised.

- Eesti idapiiri tähtsus Euroopa Liidu välispiirina muudab selle kaitsmise strateegiliselt oluliseks. Paljud riigid rõhutavad selles kontekstis just infrastruktuuri ja tõhusa seire arendamise vajadust, et tõkestada ebaseaduslikku rännet ja teisi hübriidohtusid.

ÜHISKONNA ERINEVATE TASANDITE KAASAMINE NING ROLLIAOTUS JA -SELGUS ON LAIAPINDSE RIIGIKAITSE STRATEEGIA EDUKS VÕTMETÄHTSUSEGA. FOTOD: PEXELS.COM

- Digitaalselt arenenud riikides, nagu Taani ja Norra, on küberjulgeoleku tagamine prioriteet. Avaliku ja erasektori koostöö ning tehisintellekti rakendamine on võtmetähtsusega kriitilise infrastruktuuri kaitsmisel.
- Mitu riiki, sealhulgas Leedu ja Poola, on keskendunud ühiskonna vastupanuvõime tõstmisele valeinfo ja hübriidohtude vastu. Seda saavutatakse strateegilise kommunikatsiooni ja elanikkonna teadlikkuse tõstmise kaudu.
- Taani ja Norra kogemused näitavad, et kriisideks valmistumisel ja nende lahendamisel on oluline kaasata kõik ühiskonnagrupid. Tsiviil-militaarkoostöö hõlmab nii riiklike struktuuride kui ka erasektori ja vabatahtlike osalemist.

- Erinevates riikides on tõhusaks osutunud kriisideks valmistumise koolitused, kohalike omavalitsuste kaasamine ning innovaatiliste lahenduste väljatöötamine koostöös teadusasutuste ja erasektoriga. Näiteks Rootsi ja Norra on julgeolekupoliitika jätkusuutlikkuse tagamiseks panustanud pikka aega teaduspõhisesse lähenemisse, sh planeerimisse ning rahvusvahelisse koostöösse. Stsenaariumianalüüs ja riskihindamine aitavad paremini mõista tulevikutrende ja nende mõju.

Uuringu tulemusel esitatakse Eestile kohalike eripäradega arvestavad ning rahvusvahelistel headel praktikatel tuginevad soovitusel, mis on mõeldud siseturvalisuse valdkonnas võimete arendamiseks ning mis aitaksid edukalt täita (ka sõjaolukorras) Siseministeeriumi haldusala laiapindse riigikaitse ülesandeid.

- Piiriturvalisuse tugevdamine: arendada tehnoloogiaid ja tõsta piirivalve valmisolekut tõrjuda hübriidohte, kaasates sealhulgas reservpersonalit.
- Kriitilise infrastruktuuri kaitse: luua küberjulgeoleku keskus, mis põhineb avaliku ja erasektori koostööl, et suurendada vastupanuvõimet digitaalsetele ohtudele.
- Teaduspõhise planeerimise mehhanismid: arendada teadusasutustega välja andmeanalüüsi- ja koostöömudelid, mis aitaksid siseturvalisuse strateegiate koostamisse kaasata teaduspõhiseid sisendeid.
- Elanikkonna kaasamine: korraldada tavakodanikele kriisivalmiduse koolitusi ja lisada kriisijuhtimise õppeained koolide õppekavadesse.
- Stsenaariumipõhine strateegia: rakendada stsenaariumianalüüsi, et arvestada dünaamilisi julgeolekuohte ja määratleda paindlikke lahendusi.

Raport toob välja, et laiapindse riigikaitse strateegia edu sõltub terviklikust ja sünergilisest lähenemisest, mis kaasab kõiki ühiskonna tasandeid. Rahvusvahelistest praktikatest tuvastatud õppetunnid annavad Eestile võimaluse kujundada tõhus ja vastupidav riigikaitse süsteem, mis suudab kohaneda tänapäevaste ja tulevaste julgeolekuohtudega.

Autorid tänavad Erik Männikut Kaitseväge Akadeemia ja Sisekaitseakadeemia ühise uurimisprojekti suuna seadmise, uuringusse väärtusliku sisendi ning raporti esialgsetele kavanditele konstruktiivse tagasiside andmise eest.

SISSEJUHATUS

Uuringuraport annab ülevaate erinevate riikide lähenemisest riigikaitsele, sh laiapindsele riigikaitsele, ning laiapindse riigikaitse strateegia koostamise aluste ja põhimõtete käsitlestest, eriti siseturvalisuse kontekstis. Riigikaitse lai käsitus (siin ja edaspidi sünonüümina kasutatud ka terminit *laiapindne riigikaitse*) on küll pika traditsiooniga, kuid just kaasaegses eriilmeliste ohtude kontekstis üha rohkem rahvusvaheliselt arutelu ja rakedust leidev riigikaitse lähenemine, mis arvestab riike ähvardavate mitmetahuliste julgeolekuohtudega. Erinevalt laialdaselt kasutusel olevast sõjalisest kaitsemudelist hõlmab laiapindne riigikaitse nii tsiviil- kui ka sõjalisi elemente, kaasates riiklikke institutsioone, eraettevõtteid ja kodanikuühiskonda. Uuringu eesmärk on välja selgitada laiapindse riigikaitse strateegia koostamise põhimõtted erinevate riikide siseturvalisuse valdkonnas ning tuginedes rahvusvahelistele kogemustele ja analüüsides Eesti spetsiifilisi vajadusi, pakkuda sisendit Eesti laiapindse riigikaitse raamistiku arendamiseks. Raportis keskendutakse eelkõige siseturvalisuse valdkonnale, mida on riigikaitse tervikvaates võrreldes sõjalise julgeoleku ja välisjulgeoleku elementidega vähem uuritud.

Eesti riigikaitse tugineb laiale riigikaitse käsitlusele, mis tähendab, et riigikaitse ei hõlma üksnes sõjalist kaitset, vaid kaasatud on kõik riigiasutused ja ühiskond tervikuna (Kaitseministeerium, 2024). Siseturvalisuse osa laiapindses riigikaitstes keskendub, lisaks sõjalise riigikaitse funktsioonide toetamisele, ühiskonna sisemise stabiilsuse ja vastupanuvõime tagamisele, käsitledes nii tavapäraseid kui ka kriitilisi ohte ning ka piiriturvalisust ning sellega seotud aspekte.

Riigikogus 2023. aastal heaks kiidetud dokument „Eesti julgeolekupoliitika alused“ käsitleb julgeolekut terviklikult ning sätestab, et Eesti julgeolekupoliitika lähtub riigikaitstes

laialt käsitlusest, mis võtab arvesse kõiki riigi julgeolekut mõjutavaid suundumusi ja tegureid. Sellest tulenevalt viiakse Eestis julgeolekupoliitikat ellu, arvestades ühiskonda kui tervikut ja riiki kui tervikut. (Eesti Vabariigi Valitsus, 2023, lk 2)

Eesti geopoliitiline asend Euroopa Liidu idapiiril ning Venemaa lähedal määrab olulisel määral riigi julgeolekustrateegia suundumused. Lisaks mõjutavad Eesti turvalisust globaalsed probleemid, nagu hübriidohud, küberrünnakud, valeinfo levik erinevates

meediakanalites ning majanduslik sõltuvus rahvusvahelistest tarneahelatest. Siseturvalisuse valdkonnad, mis vajavad laiapindse riigikaitse kontekstis võimete täiendaval arendamisel erilist tähelepanu, on järgmised:

- piiriturvalisus – Eesti idapiir on ühtlasi Euroopa Liidu välispiir, mistõttu on selle turvalisus strateegilise tähtsusega;

Erinevalt laialdaselt kasutusel olevast sõjalisest kaitsemudelist hõlmab laiapindne riigikaitse nii tsiviil- kui ka sõjalisi elemente, kaasates riiklikke institutsioone, eraettevõtteid ja kodanikuühiskonda.

- riigisisene julgeolek – siia kuulub Eesti põhiseadusliku korra tagamine, sealhulgas tegevused, mis hoiavad ära siseriiklikud ohud, nagu terrorism, äärmuslus, ühiskonna polariseerumine jms;
- avalik kord ja ühiskonna kaasamine – igapäevase stabiilsuse ja turvalisuse tagamine, sealhulgas vabatahtlike ja kogukondade kaasamine ning kõigi elanike turvalisus;
- majandus-, tehnoloogia ja ressursijulgeolek – küberjulgeolek, kriitilise infrastruktuuri kaitse ja elutähtsate teenuste toimepidevuse tagamine, toidu ja energia kättesaadavus, meditsiini- ja sotsiaalteenuste kättesaadavus, rahvusvaheliste tarneahted ja majandusvõrgustike stabiilsus, ühiskonna kerksus ning sellega seotud ohtude vastu võitlemine, nagu valeinfo levik meediakanalites;
- koostöö tsiviil ja militaarorganisatsioonide vahel – mõlemapoolne koostöö nii rahuajal kui kriisisituatsioonides, st olukorrad, kus tsiviilorganisatsioonid teevad riigikaitse valdkonnas koostööd militaarstruktuuriga, kui ka olukorrad, kus kaitseväge toetab suuremate kriisisündmuste korral ühiskonda ressurside, tehnika ja spetsialistidega; oma olemuselt laiem kui klassikaline tsiviil-militaarkoostöö (CIMIC), mis militaarorganisatsioonide vaates keskendub eelkõige ja peamiselt koostööle sõjaliste strateegiliste eesmärkide saavutamiseks rahuajal, kriisi ajal ja konflikti ajal;
- elanikkonnakaitse – valmisolek tagada isikute kaitse ja turvalisus suurte erakorraliste sündmuste ajal, sealhulgas looduskatastroofide, suurõnnetuste, sõjaliste konfliktide, hübriidrünnakute jm sarnaste sündmuste korral.

See uuring käsitleb laiapindse riigikaitse strateegiaid ja praktikaid mitmesugustes riikides, sealhulgas Põhjamaades, Balti riikides, Põhja-Ameerikas ning Aasia ja Vaikse ookeani regioonis. Raportis tuuakse esile, kuidas rahvusvaheline praktika saab pakkuda Eestile olulisi õppetunde siseturvalisuse valdkonna võimete arendamiseks laia riigikaitse ülesannete kontekstis. Uurimuslik analüüs erinevate riikide julgeolekustrateegiate ja nende rakenduspraktikate kohta loob aluse edasiseks võrdlevaks analüüsiks ning annab sisendi Eesti vajaduste hindamiseks ja laiapindse riigikaitse raamistiku arendamiseks. Selles kontekstis pööratakse uuringus erilist tähelepanu sellele, missugused on rahvusvahelised tavad elanikkonna kriisivalmiduse parandamiseks, küberjulgeoleku tugevdamiseks ning kohaliku tasandi koostöö edendamiseks, mida oleks võimalik kohandada ka Eesti konteksti.

Väikeriikide puhul on tavaliselt riiklik julgeolekugarant üles ehitatud (liitlas)suhetele suurriikidega ja riikide liitusesse kuulumisele (Thorhallsson & Wiven, 2006). Eesti laiapindse riigikaitse strateegia arendamisele sisendi pakkumiseks võinuks analüüs ühe alternatiivina keskenduda ka ainult väikeriikide teooria järgimisele ning võrrelda Eestit vaid teiste väikeriikidega, kus riiklike turvalisuse- ja julgeolekuprotsesse kammitseb riigiaparaadi väiksus ja ressursipuudus, kuid mille protsessid on aga tulenevalt bürokraatia vähesusest kiired ning valdkondadevaheline suhtlus suhteliselt vahetu (Randma-Liiv ja Sarapuu, 2019). Wrange *et al.* (2024) seejuures peavadki laiapindset riigikaitset vaid väikeriikide fenomeniks. Parimate praktikate tuvastamiseks on siinses uuringus riigikaitsestrateegiate analüüsis sihistatud valimiks siiski võetud ülemaailmne riikide valim, et leida sobivaid lahendusi võimalikult laia riikide baasi pinnalt.

Antud valim annab võimaluse lisaks Euroopa julgeolekuruumile analüüsida ka teiste selliste riikide riigikaitse lähenemisi, kelle suveräänsust, julgeolekut ja siseturvalisust ohustavad

Raportis tuuakse esile, kuidas rahvusvaheline praktika saab pakkuda Eestile olulisi õppetunde siseturvalisuse valdkonna võimete arendamiseks laia riigikaitse ülesannete kontekstis. Uurimuslik analüüs erinevate riikide julgeolekustrateegiate ja nende rakenduspraktikate kohta loob aluse edasiseks võrdlevaks analüüsiks ning annab sisendi Eesti vajaduste hindamiseks ja laiapindse riigikaitse raamistiku arendamiseks.

suur- või naaberriik, terrori- või kriminaalne organisatsioon, riigisisesed poliitilised pinged või kliimamuutusest tingitud ilmastikuolud ja ressursivõitlus. Selline julgeolekustrateegiate analüüs annab võimaluse ülevaatlikumalt võrrelda ning välja tuua suurema valimi parimaid praktikaid, mida ka Eesti strateegia arendamisel arvesse saaks võtta.

Erinevate sektorite ühist ja üksteist toetavat panust riigikaitsele on nii siseriiklikult kui ka rahvusvahelises kontekstis selgitatud mitme erineva terminiga. Eesti keeles on kasutusel nii „lai riigikaitse käsitus“, „lai riigikaitse“ kui ka „laiapindne riigikaitse“; inglise keelses aga „*total defence*“, „*comprehensive defence*“, „*comprehensive national defence*“, „*whole-of-society defence*“. Antud riigikaitsekontseptsiooni aluseks ja alguseks võib seejuures pidada totaalkaitse (ingl *total defence*) lähenemist.

Totaalkaitse (ingl *total defence*) mõiste viitab kogu ühiskonda kaasavale lähenemisele riikliku julgeoleku tagamisel, mille eesmärk on heidutada potentsiaalset vaenlast, suurendades agressiooni vastupanuks vajalikku ressursi ja vähendades agressiooni edukuse võimalusi. Totaalkaitse hõlmab nii sõjalisi kui ka tsiviilkaitse ettevalmistusi ning lisaks relvajõududele kaasab selline lähenemine riigikaitsele valitsusministeeriumide, kodanikeühenduste, erasektori ning üldsuse vahelist institutsionaliseeritud/organiseeritud koostööd. Kodanikühiskonna otsene kaasamine eristab totaalkaitset tavapärasest sõjalise heidutuse ja kaitse praktikast.

Ühiskonlik „kerksus“ (ingl *resilience*) ja „territoriaalne kaitse“ on mõisted, mida kasutatakse sageli koos totaalkaitsega rahvusvaheliselt erinevates strateegia- ja poliitikadokumentides. (Wither, 2020, p. 62) „Kerksus“ tähistab siinjuures ühiskonna võimet taluda ja kiiresti ning kergesti taastuda šokkidest ja stressist ning antud võimekus koondab tsiviil-, majanduslikke, ärilisi ja julgeoleku ning korrakaitse tegureid. „Territoriaalne kaitse“ hõlmab endas aga totaalkaitse sõjalist dimensiooni. Seda iseloomustab tavaliselt kaitsev sõjaline positsioon, mille eesmärk on heidutusega provokatsioonile vastamine. Sõjalised meetmed hõlmavad ulatuslikku mobiliseerimist ajateenistuse kaudu, ettevalmistusi nii konventsionaalse kui ka mittekonventsionaalse sõjapidamise jaoks, ulatuslikke tsiviilkaitse ettevalmistusi ning valmisolekut aktiivseteks ja passiivseteks vastupanumeetmeteks okupeerimise korral. (Wither, 2020, p. 62)

Totaalkaitse ei ole uus kontseptsioon: seda mõistet kasutati eraldiseisvalt juba külma sõja ajal mitme riigi – Šveitsi, Soome, Rootsi ja Jugoslaavia – riiklikus kaitsepoliitikas. Lisaks Euroopale järgivad ka Iisrael ja Singapur totaalkaitse poliitikat. (Wither, 2020, p. 62) Samas ei tähenda terminoloogiline samasus aga veel riigikaitse olemuse ja ülesehituse samasust; terminoloogiline erisus teistsugust lähenemist praktikates.

Raportis tuuakse välja erinevate riikide juures nii terminoloogilised kui ka olemuslikud erisused tsiviil- ja militaarstruktuure hõlmavates riigikaitsestrateegiates.

METOODIKA

See uuring on uurimislik (ingl *exploratory study*) kaardistav uuring: meetodi rakendamise eesmärk on varem põhjalikult uurimata fenomeni parem mõistmine ning kirjeldamine (Swedber, 2020), kus pelgalt teoreetilisest lähenemisest nähtuse olemuse selgitamiseks ei piisa (Stebbins, 2001).

Laiapindse riigikaitse mõiste kasutamise hindamiseks erinevate riikide riigikaitsestrateegiates otsiti laiapindsele strateegiale viitavaid ja strateegiat selgitavaid dokumente otsingumootorites Google Search ja Microsoft Bing muuhulgas järgmiste ingliskeelsete otsingusõnade ja fraaside abil: *total defence*, *comprehensive defence*, *comprehensive natio-*

nal defence, whole-of-society defence, national defence strategy, national defence planning strategy, internal security strategy, internal security and national defence, strategy development process for national security and internal security, state security process.

Uuringu põhiosa moodustab avalikult kättesaadavatel veebiallikatel põhinev analüüs ning valimi moodustavad erinevad riigi julgeolekustrateegiat ja strateegia koostamise protsessi selgitavad tekstid, sh riiklikud strateegiadokumendid, seadused, raportid, analüüsid, pressiteated ja ka teaduslikud analüüsid. Dokumentide korje toimus ajavahemikus september kuni detsember 2024. Vastavalt otsingusõnadele on analüüsi aluseks peamiselt ingliskeelsed materjalid. Kokku on uuringus viidatud ligemale 120 dokumendile, millest suurema osa moodustavad julgeolekustrateegilised dokumendid. Uuringu tulemusel esitatakse vastavalt riikide lõikes fenomeni selgitavad ja kirjeldavad kesksed teemad. Analüüsi tulemusi kajastatakse lisaks riikide kaupa ka võrdlevalt.

Valimit arvestades on oluline välja tuua ka, et avalikku diskussiooni riiklikest julgeolekustrateegiatest ja strateegiadokumentide kättesaadavust saab vaadelda kui üht strateegilist tegevust riigikaitstes. Nt India, kellel sellist ühtset dokumenti ei ole, rõhutab samas just seda, et mitmel riigil – Pakistan, Venemaa jne – on need dokumendid avalikult esitletud. Teisisõnu, riigikaitse strateegia avalik tutvustamine ning strateegiliste dokumentide avalikustamine (sh mitmel juhul ka nt raamdokumentide inglise keelde tõlkimine) võib samuti olla osa riigi heidutusstrateegiast. Nii avalike dokumentide olemasolu kui ka puudumist võib kaude samuti lugeda riiklikuks julgeolekustrateegiliseks lähenemiseks.

Uuringu eesmärgi (selgitada välja laiapindse riigikaitse strateegia koostamise põhimõtted erinevate riikide siseturvalisuse valdkonnas ning tuginedes rahvusvahelistele kogemustele ja analüüsides Eesti spetsiifilisi vajadusi, pakkuda sisendit Eesti laiapindse riigikaitse strateegia kujundamiseks) saavutamiseks püstitati järgmised uurimisküsimused.

1. Kuidas määratletakse ja kasutatakse laiapindse riigikaitse mõistet erinevate riikide strateegiadokumentides?
2. Millised on laiapindse riigikaitse strateegia ja selle siseturvalisuse osa koostamise protsessid erinevates riikides?
3. Millised on võimalikud õpikohad või soovitusel Eestile laiapindse riigikaitse strateegia siseturvalisuse osa koostamise kui protsessi seisukohast?

Uuringu läbiviimiseks seati järgmised uurimisülesanded.

1. Analüüsida erinevate riikide laiapindse riigikaitse strateegiadokumentide mõisteid, koostamise protsessi ja ulatust.
2. Võrrelda erinevate riikide laiapindse riigikaitse käsitlusi siseturvalisuse ning strateegia koostamise protsesside lähtekohtadest.
3. Tuvastada Eesti jaoks relevantseid soovitusel laiapindse riigikaitse siseturvalisuseks ning strateegia koostamise protsessi kujundamiseks.

Uuringuraportis on riikide ülevaade koostatud järgmiste riikide põhjal:

- 1) Euroopa Liidu riigid ja Põhjamaad: Rootsi, Soome, Taani, Norra, Island, Läti, Leedu, Poola, Austria, Hispaania, Saksamaa, Itaalia, Kreeka;
- 2) muud Euroopa riigid: Ühendkuningriik, Šveits;
- 3) muud riigid: USA, Kanada, Jaapan, Lõuna-Korea, Singapur, Indoneesia, Taiwan (Hiina Vabariik), Austraalia, Uus-Meremaa, India, Pakistan, Saudi Araabia, AÜE, Iisrael, Türgi, LAV, Brasiilia, Mehhiko, Argentiina.

Üleilmse riikide valimi moodustamisel on ülevaates kajastamiseks valitud riigid, kus on riigikaitstes kasutusel totaalne või kõikehõlmav (ingl *total defence; whole-of-society defence*) kontseptsioon, nt Indoneesia, Singapur, Taiwan, mis tugineb või sarnaneb algse Põhjamaade totaalkaitse lähenemisele. Samuti sooviti ülevaates kajastada erinevaid maailmajagusi iseloomustavaid riike, võttes arvesse strateegilist ja geopoliitilist positsiooni (nt riigi suveräänsust ohustava naaberriigi olemasolu), iseloomulikke valitsemisüsteemi, sõjaväe rolli jms, et saada võimalikult kõikehõlmav ülevaade erinevate laiapindse riigikaitse kontseptsiooni rakendavate riikide praktikatest ning leida võimalikke erinevaid nüansse, mida Eestile sarnaste riikide võrdlemisel kajastatud ei ole, kuid mida oleks teatud valdkondades oluline täheldada ning selle rakendamist analüüsida ja kaaluda.

Valimisse kaasatud riikide puhul on selles ülevaates käsitletud järgmisi kriteeriume.

1. Kas riik omab laiapindse riigikaitse strateegiat ning millised on hetkel kehtivad riigikaitset reguleerivad peamised dokumendid?
2. Mida mõistetakse riigikaitse laia käsitluse all riigikaitstes? (Siinkohal on silmas peetud erinevate terminite mõtestamist. Näiteks kasutatakse mõningates riikides laiapindse riigikaitse käsitluses inglise keeles terminit *comprehensive* või *total defence*, millest viimase puhul võidakse viidata mitte ainult laiapindsusele, st hõlmatud on rohkem kui sõjaväe aspekt, vaid ka sellele, et sõjaväel on „totaalne“ kontroll või vastutus).
3. Millised on siseturvalisuse valdkonnad selles riigis, kas ja kuidas nad on strateegiadokumentides eristatud?
4. Milline on laiapindse riigikaitse strateegia koostamise, rakendamise ja parendamise protsess? Kuidas jõutakse riskidest ja ohtudest prioriteetideni? Millised on peamised valdkonnad (sambad), millele strateegias keskendutakse? Kes ja kuidas on määratletud nende eesmärkide elluviimise eest vastutavateks osapoolteks? Millise intervalliga uuendatakse strateegiat? Kas valimisperiood mõjutab strateegia koostamise ja uuendamise protsessi? (Näiteks töötatakse mõnes riigis strateegiad välja sõltumata valimisperioodidest, mõnes riigis määrab aga nt presidendivalimiste tsükkel ka mitme olulise strateegia ja prioriteetide väljatöötamise protsessi ja ajakava).
5. Kas riigid tuginevad oma strateegiate koostamisel teaduspõhisusele? Kuidas on see strateegias ja strateegia koostamise protsessi kirjelduses sätestatud või märgitud?
6. Kas riigis on olemas asendusteenistus? Kui jah, siis mida selle all täpsemalt käsitletakse? Kas asendusteenistuse olemasolu (eriti Euroopas) on osa laiapindsest riigikaitsest?
7. Millised on täiendavad leiud ja võimalikud soovitusel Eesti jaoks?

Lisaks kvalitatiivsele uuringule, milles on analüüsitud riikide lähenemisi laiapindsele riigikaitsele avalikult kättesaadavate dokumentide põhjal, viidi läbi ka kvantitatiivne analüüs 34 raportis analüüsitud riigi ning Eesti kohta, et selgitada välja laiapindse riigikaitse strateegiat rakendavate riikide võimalikud ühishäitajad. Riikide käsitluse põhjalikkus on raportis erinev, tulenedes sellest, kuivõrd on ühe või teise riigi julgeolekustrateegia dokumendid avalikult kättesaadavad.

I RIIGIKAITSE STRATEEGIADE KAARDISTAV ANALÜÜS

PÕHJA- JA BALTIMAAD

Soome

Soomet peetakse sageli kaasaegse totaalkaitse eeskujuks või musternäiteks. Soome mõistis juba iseseisvuse saavutamisel, et riigi püsijäämise tagab vaid sõltumatus, sh kaitsetööstuse sõltumatus, teistest riikidest. Külma sõja perioodil arendas Soome riigikaitse ökosüsteemi ühiskonna toimimise lahutamatuks osaks. Ka külma sõja lõppedes ei toimunud sõjaväes suuremahulisi ümberkorraldusi ning totaalkaitse elik laiapindne riigikaitse ei minetanud olulisust. Seetõttu on Soomes seni kasutusel erinevate sektorite koostööl põhinev laiapindne riigikaitse mudel, mis kaasab kogu ühiskonna riigikaitse, olles sellega rahvusvaheliselt unikaalne ning tunnustatud (Wither, 2020, p. 64).

Soomes on kasutusel „ulatusliku riigikaitse“ (sk *kokonaismaanpuolustus*; ingl *comprehensive national defence policy*) mõiste ning eksisteerivad põhjalikud strateegiad siseturvalisuse tagamiseks ja parendamiseks. 2016. aastal Soome siseministeeriumi avaldatud „Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta“ kaardistab strateegiad ja taktikad Soome sisejulgeoleku tagamiseks. Põhilisteks Soome sisejulgeolekut mõjutavateks faktoriteks peetakse dokumendis kodanike võõrandumist ühiskonnast, integratsiooni, digitaliseerumist, küberturvalisust, infrastruktuuri julgeolekut, energiajulgeolekut, nakkushaigusi, toidujulgeolekut, keskkonnajulgeolekut ja looduskatastroofe (Sisäministeriö, 2016, p. 53). Hübridohtude vastu võitlemiseks on strateegiliseks eesmärgiks seatud Soome piirivalve arendamine. Piirivalve on ainus institutsioon Soomes, millel on võimekus ja juriidiline õigus nii sise- kui välisohtudega tegeleda. Piirivalve arendamiseks soovitakse muuhulgas muuta õigusruumi, et anda piirivalvele täiendavaid võimekusi, tugevdada idapiiri, suurendada piirivalve isikkoosseisu (inimfaktorit peetakse asendamatuks ja plaanitakse luua ka kriisireserv pensionile jäänud piirivalvuritest) ning kaasajastada jälgimistehnoloogiad, kaasates ka tehisaru (Sisäministeriö, 2016, pp. 40; 51–52). Katastroofiennetuse tugevdamiseks plaanitakse parandada koordinaatsiooni kiirabi ja tuletõrje vahel. Selle jaoks plaanitakse investeerida kommunikatsioonisüsteemide uuendamisse ja korraldada asjakohaseid õppuseid (Sisäministeriö, 2016, pp. 42–44).

Põhilisteks Soome sisejulgeolekut mõjutavateks faktoriteks peetakse kodanike võõrandumist ühiskonnast, integratsiooni, digitaliseerumist, küberturvalisust, infrastruktuuri julgeolekut, energiajulgeolekut, nakkushaigusi, toidujulgeolekut, keskkonnajulgeolekut ja looduskatastroofe.

Seitse trendi, mis mõjutavad Soome sisejulgeolekut (Sisäministeriö, 2017, pp. 30–33):

- sotsiaalne polariseerumine,
- jagatud väärtuste killustumine,
- immigratsioon,
- ekstremism,
- tehnoloogia areng,
- avalike ressursside kokkukuivamine,
- globaalsed kriisid.

Samuti analüüsitakse 2016. aastal Soome siseministeeriumi avaldatud dokumendis „Sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden keskinäisi riippuvuus“ seost sise- ja välisjulgeoleku vahel. Dokumendis soovitatakse jagada rohkem infot sise- ja välisjulgeoleku ametkondade vahel (Tiimonen & Nikander, 2016, p. 71; 80); leida sise- ja välisjulgeoleku ametkondade jagatud huvid ja eesmärgid (Tiimonen & Nikander, 2016, p. 19; 82); arendada välja paindlikud koostöömudelid sise- ja välisjulgeoleku ametkondade vahel (Tiimonen & Nikander, 2016, p. 25; 76; 80); suurendada paindlikkust otsuste vastu võtmisel (Tiimonen & Nikander, 2016, pp. 82–83) ning kaasajastada sise- ja välisjulgeoleku ametkondade vahelisi õppusi ning üleüldist juriidilist ruumi (Tiimonen & Nikander, 2016, p. 77; 83).

2017. aastal Soome siseministeeriumi avaldatud turvalisusstrateegia „Hyvä elämä – turvallinen arki“ näeb Soome sisejulgeolekupoliitika strateegilise eesmärgina Soome muutmist maailma turvalisimaks riigiks ja toob välja seitse trendi, mis mõjutavad Soome sisejulgeolekut (Sisäministeriö, 2017, pp. 30–33):

- sotsiaalne polariseerumine,
- jagatud väärtuste killustumine,
- immigratsioon,
- ekstremism,
- tehnoloogia areng,
- avalike ressursside kokkukuivamine,
- globaalsed kriisid.

Strateegiad nende trendide haldamiseks on järgmised (Sisäministeriö, 2017, pp. 35–49):

- Soome sisejulgeolekualase analüüsivõimekuse parandamine (luuakse uus toimikond, mis hakkab tegelema sisejulgeolekut puudutava informatsiooni kogumise, analüüsi ja raporteerimisega ning sisejulgeolekut puudutavate ohtude seiramisega);
- sisejulgeolekuga tegelevate asutuste võimekuse suurendamine (seaduseloome; politsei- ja piirivalve isikkoosseisu reservide loomine; kompetentsiiniimumide tõstmine sisejulgeoleku töötajate hulgas; süsteemide- ja varustuse hankimine; piirikontrulli ja -seire suurendamine; uute operatsioonimudelite ja -stsenaariumide välja töötamine (hõlmates sh ka eraettevõtjaid); tsiviilkaitsevõimekuse auditi läbiviimine siseministeeriumi poolt; strateegilise kommunikatsiooni arendamine; tsiviilisikute sisejulgeolekusse kaasamine uute kommunikatsioonikanalite avamise kaudu);
- justitssüsteemi ja riiklike teenuste koostöö sujuvamaks muutmine (operatiivsete mudelite koostamine sotsiaalsest tõrjutusest tuleneva kuritegevuse ennetamiseks, eriti noorte seas; era- ja riigisektori vahelise andme jagamise soodustamine; vanemate inimeste sisejulgeolekusse kaasamine ning kogukondade vaheliste heade suhete hoidmine);
- kriisitaluvuse parandamine (tegevusplaan elanikkonna kriisitaluvuse parandamiseks koostöös MTÜdega, operatiivsete mudelite koostamine üksikisikutele ja institutsioonidele, noorte kriisitaluvuse parandamine, terrorismialase teadusvõimekuse arendamine);

- julgeolekusüsteemide uuendamine (sisejulgeoleku innovatsiooniprogramm koos erasektoriga, uuendused erasektorile mõeldud riigirahastusega projektide koostamises);
- sisejulgeoleku parem juhtimine (asutuste vaheliste eesmärkide püstitamine, protseduuride välja töötamine efektiivsemaks spetsialistide palkamiseks);
- sisejulgeoleku arendamine kohalikul tasemel (KOVide strateegiadokumentidesse sisejulgeoleku kaasamise soovitude välja töötamine; KOVide sisejulgeoleku indikaatorite täpsustamine; valdade tasemel selliste sisejulgeolekualaste koostöökehade arendamine, mis sisaldaksid endas nii KOVe, eraettevõtjaid, haridusasutusi kui ka MTÜsid);
- seire täiustamine (Soome siseministeeriumi juhtimisel sisejulgeoleku infosüsteemi välja arendamine koostööplatvormina julgeolekuekspertide, riigiasutuste, ettevõtjate ja MTÜde vahel).

2019. aastal avaldas Soome siseministeerium raporti 2017. aasta programmi elluviimise kohta, mis võtab kokku vastavaks hetkeks rakendatud tegevused eesmärkide täitmiseks (Sisäministeriö, 2019).

Esitatud teabe põhjal nähtub, et siseturvalisuse valdkonnas puuduvad kaitset ja julgeolekut puudutavate avalike strateegiate uuendamiseks kindlad tähtajad. Dokumente uuendatakse vajaduspõhiselt, hinnates eelnevate programmide või strateegiate tulemusi.

Asendusteenistust Soomes nendes strateegiates ei käsitletud. Tuginedes 2023. aasta raportile „Asendusteenistuse rakendamine Eesti kaitse- ja kriisivõimekuse eesmärkidesse“, võib hinnata, et Soomes on ajateenistuse mitteläbimisel kohustuslik läbida alternatiivteenistus. Alternatiivteenistusse astuja peab läbima riigikaitse baasväljaõppe, panustades just laiapindsesse riigikaitse. Asendusteenistuse läbimiseks sobivad pea-aegu kõik riigiasutused, k.a kohalikud omavalitsused, usuasutused, ühiskondlikke teenuseid pakkuvad asutused, ning üldiselt kõik mittetulundusorganisatsioonid, sh ametiühingud. Kõige levinumad teenistuspaiad on päevakeskused ja -hoiud, raamatukogud, kolledžid ning ülikoolid, puhkekodud, ministeeriumid, kirikud, kultuuriasutused, koolid ja haiglad (Koort *et al.*, 2023, lk 7–8).

Soome kogemustest inspireeritud soovitused Eestile

- Uute strateegiate ettevalmistamisel hinnata põhjalikult eelnevate programmide ja tegevuskavade mõjusust ning tulemusi, mis tagaks järjepidevuse ja õppetundide kasutamise edaspidises poliitikakujundamises.
- Luua või tugevdada eraldi analüüsiüksust, mis kogub ja analüüsib sisejulgeolekuga seotud andmeid ning kasutab uuringutulemusi otsuste tegemisel ja strateegiate koostamisel.
- Analüüsi- ja seirevõimekuse parandamiseks luua ülikoolide ja teadusasutustega regulaarseid koostööformaate, mis aitaks juurutada uuringupõhist siseturvalisuse planeerimist.
- Tõhustada regulaarset teabevahetust sise- ja välisjulgeolekuasutuste vahel, luues näiteks ühisandmebaase või koostööplatvorme, mis vähendaks infosulgusid ja aitaks paremini hübriidohte tuvastada.
- Kujundada sisejulgeoleku- ja välisjulgeolekuasutuste vahel välja kindlad, kuid samas paindlikud koostööprotseduurid, mis oleksid kaasajastatavad vastavalt ohupildile.

- Anda Eesti piirivalvele hübriidohtudele reageerimisel rohkem pädevusi ning tugevdada idapiiri seiret ja personalivõimekust. Luua ka võimalusi reservpersonaliks (nt pensionile jäänud piirivalvurite kasutamine).
- Parandada suutlikkust tuvastada hübriidohtusid ning nendega õigeaegselt tegeleda, kaasates tehisintellekti ja arendades uudseid tehnoloogilisi lahendusi.
- Luua või tugevdada KOVide, MTÜde, haridusasutuste ja erasektori koostööformaate, mis keskenduksid riskide ja kriiside ennetamisele kohalikul tasemel.
- Pöörata tähelepanu noorte sotsiaalse tõrjutuse ennetamisele, luues vastavaid operatiivmudeleid (nt sotsiaaltöötajate, politsei, haridusasutuste ja MTÜde koostööformaadid, mis tuvastavad varakult riskirühmi ja sekkumispunkte).
- Korraldada tavakodanikele regulaarselt kriisiks valmistumise koolitusi, luues sellega laiapõhise valmisoleku kriisiolukordades reageerimiseks. Kaasatud võiksid olla nii riiklikud asutused kui ka kodanikuühiskond ja MTÜd.
- Lisada kriisivalmiduse alased õppeained koolide õppekavadesse. Nõuda haridusasutuste juhtidelt turvalisusealaste baasteadmiste olemasolu ning edendada kriisi juhtimise ja riskiteadlikkuse oskusi juba varases eas.
- Luua sisejulgeoleku innovatsiooni- või arenguprogramm, mis koondab riigiasutuste, erasektori ja võimalike rahastajate ressursid, et töötada välja uusi lahendusi sisejulgeoleku tugevdamiseks.
- Motiveerida avaliku- ja erasektori koostööd sisejulgeoleku valdkonnas projekti- põhiselt, võimaldades erasektorile ligipääsu rahastusallikatele konkreetsete lahenduste väljatöötamiseks.
- Luua riigisektori ülene platvorm, mis koondab sisejulgeolekualast teavet, projekte, uurimusi ja uudiseid, võimaldades infot operatiivselt jagada, tagasisidet anda ning koostööprotsesse kiirendada.

Taani

Taani laiapindse riigikaitse märksõna on totaalkaitse (taani *Totalforsvaret*, ingl *Total Defense*) ja see on ka praegu Taani riigikaitse poliitika prioriteet. Totaalkaitse hõlmab nelja peamist valdkonda: Taani sõjavägi, kodukaitse, politsei ja hädaabiteenistused. (Theussen, 2023)

Taani totaalkaitse alguseks võib pidada II maailmasõja perioodi, mil tõdeti, et riigi kaitse ei saa tugineda ainult sõjaväele ning on tarvis kaasata ka teisi ühiskonna osi (Theussen, 2023). 2000. aastate alguses valitsenud kitsamast tsiviil-sõjalisest koostööst on välja kujunenud laiaulatuslik lähenemisviis, mis lisati ametlikult Taani poliitika planeerimisse

2010. aastal Rahu- ja Stabiliseerimisfondi (Peace and Stabilisation Fund) loomisega, mida juhib valitsuste juhtkomitee (IGSC). Traditsiooniline territoriaalne kaitse muutus vähemtähtsaks ning keskenduti rohkem rahvusvahelistele operatsioonidele, et kaitsta Taanit ebatavaliste ohtude eest. 2016. aastal toodi nn Taksøe aruandes („Taksøe Report“) välja laiapindse strateegia eesmärgina välispoliitika, välis- ja julgeolekustrateegia ning valitsuse otsuste tegemise koordineerimist riikliku välis- ja julgeolekupoliitika

Taani totaalkaitse alguseks võib pidada II maailmasõja perioodi, mil tõdeti, et riigi kaitse ei saa tugineda ainult sõjaväele ning on tarvis kaasata ka teisi ühiskonna osi.

MITMES KAITSESTRATEEGIAS ON KOHT KA STRATEEGILISTE RESSURSSIDE, SH KRIITILINE TARISTU, KÜTUSE JA SIDEVAHENDITE TOIMEPIDEVUSE TAGAMISEL. FOTO: PEXELS.COM

foorumi või nõukogu loomise kaudu ning parlamendi kaasamist sellekohastes otsustusprotsessidesse. (Theussen, 2023)

Kaks peamist dokumenti, mis reguleerivad Taani riigikaitse poliitikat, on

- „Danish Defence Agreement 2024-2033“ (vastu võetud juunis 2023) ja
- „Danish Security and Defence towards 2035“ (vastu võetud septembris 2022).

Juunis 2023 Taani valitsuse ja parlamendi vastu võetud raamleping „Danish Defence Agreement 2024–2033“ hõlmab poliitilised suunised ja finantsraamistiku järgneva kümne aasta riigi kaitsepoliitikas. Kaitsekokkulepe põhineb Taani julgeolekupoliitikat käsitleval riiklikul kokkuleppel („The National Compromise on Danish Security Policy 2022“). Kokkuleppes seadsid Taani valitsusparteid eesmärgiks töötada välja kümneaastane raamleping, milles on võimalik pidevalt arvesse võtta uusi nõudeid ja tingimusi, mis mõjutavad Taani kaitset ja julgeolekut. Samas lepiti ka kokku, et ühelgi lepingu osapoolel ei ole õigust panna vetot ja blokeerida kaitselepingu osapoolte rühmas tehtud otsuseid. Pooled tagavad ka kogu kaitselepingu kehtivusaja jooksul, et Taani kaitse ja julgeoleku strateegilist suunda kohandatakse pikaajalise planeerimishorisondiga pidevalt vastavalt julgeolekukeskkonnale. (Danish Ministry of Defence, 2023)

Kokkuleppe üksikasjalikku rakendamist arutatakse jooksvalt perioodi jooksul ning täpsed tegevused lepitakse kokku eraldi osalistes kokkulepetes. Lepingu mudelit käsitletakse kaitselepingu kümneaastase horisondi valguses, mis hõlmab lepingu pikaajalist planeerimisprogrammi ja pakub ka paindlikkust, et oleks võimalik teha pidevalt poliitilisi otsuseid, mis põhinevad Taani kaitsele muutuvates oludes ja tingimustel kogu lepingu kehtivuse

Praegune lähenemisviis põhineb valdkondlikul vastutusel, kus iga sektor ja selle vastavad asutused tagavad hädaolukorraks valmisoleku kriitilise infrastruktuuri ja ühiskondlike funktsioonide säilitamiseks kriisi või konflikti ajal ning valitsev struktuur tugineb pigem ministrite *ad hoc* suhete kogumile, kui on omaette organisatsiooniline struktuur.

ajal, näiteks julgeolekuolukorra muutumise tõttu. See võib olla vajalik ka tehnoloogiliste arengute tõttu, mis mõne aasta jooksul võivad muuta lahinguvälja iseloomu ja seega ka Taani relvajõudude operatiivvajadusi. Lepingu mudel nõuab kaitse- ja julgeolekupoliitika pidevat analüüsi ja vastavate otsuste tegemist. Seetõttu otsustatakse igas osalises lepingus, millised elemendid vajavad üksikasjalikku analüüsi ning millised elemendid nõuavad konkreetseid ja koheseid otsuseid investeringute kohta. Analüüsid annavad sisulisema otsustusbaasi võimalike investeerimisotsuste kohta järgnevates kokkulepetes. (Danish Ministry of Defence, 2023)

Kokkulepe on saanud ka kriitikat seoses erinevate piirangutega võrreldes teiste Põhja-maadega. Viidatakse eelkõige just sellele, et praegune lähenemisviis põhineb valdkondlikul vastutusel, kus iga sektor ja selle vastavad asutused tagavad hädaolukorraks valmisoleku kriitilise infrastruktuuri ja ühiskondlike funktsioonide säilitamiseks kriisi või konflikti ajal ning valitsev struktuur tugineb pigem ministrite *ad hoc* suhete kogumile, kui on omaette organisatsiooniline struktuur. Tuuakse esile, et Taani julgeoleku- ja luureteenistus (Politiets Efterretningstjenste, PET) pakub oma ohuhinnangute põhjal nõu üksikutele sektoritele ning üldine organisatsiooniline struktuur puudub. Vaid peaministri kantselei ja selle hädaolukordadele reageerimise rühm saavad muuta ja suunata üksiku ministeeriumi planeerimist ja prioriteetide seadmist. (Theussen, 2023)

Kehtiv kaitseleping käsitleb muuhulgas ka seda, kuidas tugevdada riiklikku hädaolukordade ohjamist, et kasutada ära üldiste ressursside ja võimete kogu potentsiaal. Hädaabi-teenistustel olid varem oma poliitilised kokkulepped ja nende lisamine kehtivasse kaitselepingusse on veel üks märk sellest, et tänapäeva julgeolekuprobleemidele kõikehõlmava ning kogu ühiskonda kaasava lähenemisviisi olulisust on rohkem tähtsustatud. Lepingus on totaalkaitse raamistikus käsitletud ka ohte nii avaliku- kui erasektori küberruumis. Taani ühiskond on maailma üks digitaliseeritumaid, mis on muutnud selle ohtlikult haavatavaks küberrünnakute suhtes avalikule ja erasektorile ning üksikkodanikele nii poliitilistel kui ka majanduslikel eesmärkidel. Need rünnakud ähvardavad õõnestada demokraatia aluseid. Tõdetakse, et kaitse küberruumis peab põhinema avaliku- ja erasektori tihedamal suhtlusel, et tõhustada kriitilise tähtsusega riikliku infrastruktuuri kaitset, nt telekommunikatsiooni, energeetika, tervishoiu, rahanduse ja transpordi valdkonnas. (Theussen, 2023)

Vaid peaministri kantselei ja selle hädaolukordadele reageerimise rühm saavad muuta ja suunata üksiku ministeeriumi planeerimist ja prioriteetide seadmist.

Aastast 2015 on Taanil olemas ka eraldiseisev riiklik info- ja küberturvalisuse strateegia, mille kehtiva versiooni (2021 detsember) kohaselt on eesmärk tugevdada Taani kübervõimekust (kooskõlas kaitsekokkuleppega) nelja strateegilise eesmärgi kaudu: elutähtsate ühiskondlike funktsioonide kaitsmine, oskuste ja juhtimistaseme tõstmine ja prioritseerimine, avaliku ja erasektori koostöö tugevdamine ning osalemine rahvusvahelises võitluses küberohtude vastu. (Theussen, 2023)

Dokumendi „Danish Security and Defence towards 2035“ väljatöötamise protsessi raames on analüüsitud Taani välis- ja julgeolekupoliitilist olukorda paralleelselt kümnes eraldi-seisvas valdkonnas. Nendeks olid (The security policy analysis group, 2022)

- 1) rahvusvaheline üldsus,
- 2) globaalsed kliimamuutused,
- 3) tehnoloogia areng,
- 4) konfliktide anatoomia nüüd ja tulevikus,
- 5) ühiskonna vastupanuvõime,

- 6) Euroopa ja Atlandi-ülene julgeolek,
- 7) Läänemeri,
- 8) Atlandi ookeani põhjaosa ja Arktika,
- 9) haavatavad ja vähemarenenud riigid,
- 10) Aasia ja Vaikne ookean.

Protsessi ennast võib lühidalt kirjeldada järgnevalt: analüüsi peamine ülesanne oli pakuda raamistikku nii praeguste kui ka tulevaste ohtude ja väljakutsete mõistmiseks ning nende põhjal julgeoleku- ja kaitsepoliitika prioriteetide seadmiseks. Analüüs tugines taustadokumentidele ja ekspertrühmade aruteludele, mis aitasid kaasa sisulise analüüsi sügavusele ja täpsusele. Keskenduti tunnustatud prognoosidele majanduslike, demograafiliste ja kliimaliste tingimuste kohta, mille arengud on lähikümnetel kas kindlad või teatud piirides tõenäoliselt etteaimatavad. Analüüs eristas sõjalisi ohte, mittesõjalisi julgeolekupoliitilisi väljakutseid (nt ebaseaduslik ränne) ning riske, mis võivad aja jooksul kujuneda ohtudeks ja probleemideks. Tõenäosuste hindamisel kasutati gradueeritud tõenäosushinnanguid, alates ebatõenäolisest kuni väga tõenäoliseni, et aidata kindlaks teha erinevate stsenaariumide võimalik mõju. Kaitse- ja julgeolekupoliitika ülesandeks seati nende kategooriate tasakaalustamine, et määratleda strateegilised prioriteedid.

Ühiskondliku julgeoleku tagamisel ja ohtude tõhusal tõrjumisel mängivad olulist rolli erinevate ametiasutuste korralduse ja vastutusega seotud ülesanded ning nende ametiasutuste omavaheline koostöö.

Kuigi dokumendis keskendutakse peamiselt militaarse kaitsevõime arendamisele, on eraldi välja toodud ka, et ühiskondliku julgeoleku tagamisel ja ohtude tõhusal tõrjumisel mängivad olulist rolli erinevate ametiasutuste korralduse ja vastutusega seotud ülesanded ning nende ametiasutuste omavaheline koostöö.

Taani laiapindset riigikaitset käsitleva teabe põhjal võib märkida, et strateegia planeerimise aluseks kasutatavad analüüsid on teaduspõhised ning rakendatakse erinevaid teaduslikke meetodeid.

Asendusteenistuse kohta Taanis info puudub.

Taani kogemustest inspireeritud soovitused Eestile

- Riigi julgeolekut puudutavate pikaajaliste eesmärkide elluviimisel kohandada pidevalt kaitse ja julgeoleku strateegilisi pikaajalise planeerimishorisonidiga suundi vastavalt muutuvale julgeolekukeskkonnale.
- Pikaajaliste julgeoleku- ja kaitsepoliitika prioriteetide seadmisel võtta arvesse eraldiseisvate erinevate valdkondade teaduspõhiste analüüside tulemusi, et pakuda raamistikku nii praeguste kui ka tulevaste ohtude ja probleemide paremaks mõistmiseks.
- Tõhustada kriitilise tähtsusega riikliku infrastruktuuri kaitset (nt telekommunikatsiooni, energeetika, tervishoiu, rahanduse ja transpordi valdkonnas) avaliku- ja era-sektori tihedama koostöö ja täiendava panusega kübervõimekuse tõstmisesse.

Norra

Norra lähtub oma kaitsepoliitika elluviimisel pikaajalisest kaitseplaanist, mis on sätestatud dokumendiga „The Norwegian Defence Pledge. Long-term Defence Plan 2025–2036“ (Norwegian Ministry of Defence, 2023b). Dokumendis on tehtud ettepanek võtta sihiks laiapindne kaitsekohustus (ingl *comprehensive defence commitment*). Selleks on seatud neli suurt eesmärki: suurenenud võimekus olukorrateadlikkuseks, uus merelaevastik, õhutõrjevõime tugevdamine ning maa- ja kodukaitse võimekuse ja mahu suurendamine. Norra on seisukohal, et ühiskonna vastupanuvõime suurendamiseks sõjaliste ja mittesõjaliste ohtude vastu on vaja valitsuse terviklikku lähenemisviisi (ingl *total defence concept*), mis hõlmab rahvusvahelist koostööd ja koostööd valitsusasutuste, ettevõtete ja elanikkonna vahel. Seetõttu on tsiviil-militaarkoostöö Norra kaitsetegevuse lahutamatu osa. (Norwegian Ministry of Defence, 2023b)

Oluline roll terviklikuma kaitsesüsteemi juhtimises on Norra Kodukaitsel (Heimevernet; Norwegian Home Guard), mis on üks kuuest territoriaalse iseloomuga Norra relvajõudude liigist, põhiülesandega abistada operatiivvägesid riigi territooriumi kaitsmisel. Organisatsiooni peamised ülesanded on (Marek, 2020)

- territoriaalse terviklikkuse kaitse,
- elutähtsa infrastruktuuri kaitsmine,
- riikliku kriisijuhtimissüsteemi eest vastutavate institutsioonide toetamine,
- sõjalise kohaloleku tugevdamine Norra mõjusfääris Arktikas.

Heimevernet on ka oluline lüli relvajõudude ja kodanikuühiskonna vahel. Tsiviil-militaarkoostöö toimub omavalitsustes tegutsevate kaitsekomiteede (Functioning Defence Advisory Committees) kaudu. Komiteedel on lisaülesanded, mis puudutavad eelkõige tsiviil- ja sõjalise suunitlusega planeerimis-, ettevalmistus- ja teostamisprotsesse regioonides. (Marek, 2020)

Norras on ka Norwegian Defence Research Establishment (FFI), mis tegeleb eraldi totaalkaitsega ning mille eesmärk on välja töötada ühiskonna julgeoleku ja hädaolukordadeks valmisoleku ning kaitse- ja julgeolekumeetmed relvajõudude ja kodanikuühiskonna jaoks, sealhulgas tsiviil-sõjalist ja valdkondadevahelist koostööd puudutavad meetmed. Selle teadusasutuse panus on tänu uuringutele tervikliku kaitse ja riikliku ühiskondliku julgeoleku arendamisse võtmetähtsusega. Samuti on tema ülesanne nõustada riiklikke ametiasutusi ja osalejaid kogu kriisispektri ulatuses nii kaitsesektoris kui ka väljaspool seda. (Norwegian Defence Research Establishmen, [s.a.])

Norra on seisukohal, et ühiskonna vastupanuvõime suurendamiseks sõjaliste ja mittesõjaliste ohtude vastu on vaja valitsuse terviklikku lähenemisviisi, mis hõlmab rahvusvahelist koostööd ja koostööd valitsusasutuste, ettevõtete ja elanikkonna vahel. Seetõttu on tsiviil-militaarkoostöö Norra kaitsetegevuse lahutamatu osa.

Norra pikemat vaadet laiapindsele riigikaitsele kannab dokument „Future Acquisitions For the Norwegian Defence Sector 2023–2030“ (vastu võetud mais 2023), mis käsitleb peamiselt Norra sõjatööstuse võtmevaldkondi vastava ajahorisondi kestel (Norwegian Ministry of Defence, 2023a).

Norra külma sõja aegne totaalkaitse kontseptsioon oli suunatud tsiviilressursside mobiliseerimisele sõjaliseks ja tsiviilkaitseks sõja korral Nõukogude Liidu vastu. Selle põhjal määratleti 1980. aastatel umbes miljonile kodanikule ülesandeid, mis jagunesid võrdselt sõjaväe- ja tsiviilfunktsioonide vahel. Olid olemas ka kavad selle kohta, kuidas sõjavägi (massiliselt) rekvireeriks erasõi-

dukid, hooned, laevad ja õhusõidukid. Pärast külma sõja lõppu Norra sõjaväe koosseisu vähendati ning sõjaväe struktuur korraldati ümber; totaalkaitse fookuseks said ühiskond-

lik haavatavus ning rahuaja elanikkonnakaitse (ingl *civil protection*). Alates 2014. aastast koondab totaalkaitse taas nii territoriaalkaitset kui ka elanikkonnakaitset ning rõhutab vastatstikuse toe olemasolu olulisust sõjaväe ning ühiskonna vahel. (Wither, 2020, p. 66) Praegune kontseptsioon kaasab küll varasemaga võrreldes vähem inimesi ja ressursse, kuid totaalkaitse keskmes on laiaulatuslik tsiviilsektori tugi (kodanike tugi) Norra sõjaväele nii kriisi- kui ka sõjaolukorras. (Wither, 2020, p. 67) Selle eesmärk on tulla toime dünaamilise julgeolekukeskkonnaga, kus vahe rahuaja, kriisi ja sõja vahel on muutunud hägusaks. Kaasajastatud totaalkaitsekontseptsiooni eesmärk on tegeleda uute ja mitmekesisemate ohtude ja probleemidega, sealhulgas suurenenud migrantide voo, tõsiste terrorirünnakute, sagedaste äärmuslike ilmastikunähtuste ja küberrünnakutega. Oluline koostöövorm on partnerlus ning logistikaettevõtete, tööstuse jm ärivaldkondadega sõlmitud lepingud, mis toimiksid erinevates kriisiolukordades, nagu looduskatastroofid ja pandeemiad kuni julgeolekupoliitiliste kriiside ja sõjani.

Ajakohastatud kontseptsiooni fookus on hädaolukordadeks valmisoleku suurendamine ja ühiskonna suurema vastupanuvõime kasvatamine, eriti kriitilistes ühiskondlikes funktsioonides. Üheks taoliseks näiteks on 2019. aastal Norra riikliku julgeolekuameti juurde loodud küberjulgeoleku keskus, mis põhineb avaliku ja erasektori koostööl. Keskuse ülesanne on suurendada Norra vastupanuvõimet digitaalvaldkonnas ja käsitleda tõsiseid arvutirünnakuid kriitilise digitaalse infrastruktuuri vastu. (Saxi, 2023)

Norras ei ole klassikalist asendusteenistust, ent kui isik ei suuda maailmavaatelistel, eetilistel või poliitilistel põhjustel ajateenistust läbida, arvatakse ta riigi tsiviilkaitsesektoris, kus ta läbib kolmenädalase väljaõppe ja osaleb täiendavalt mõned päevad aastas õppustel (Koort *et al.*, 2023, lk 9–10).

Eesmärk on tulla toime dünaamilise julgeolekukeskkonnaga, kus vahe rahuaja, kriisi ja sõja vahel on muutunud hägusaks. Kaasajastatud totaalkaitsekontseptsiooni eesmärk on tegeleda uute ja mitmekesisemate ohtude ja probleemidega, sealhulgas suurenenud migrantide voo, tõsiste terrorirünnakute, sagedaste äärmuslike ilmastikunähtuste ja küberrünnakutega.

Norra kogemustest inspireeritud soovitused Eestile

- Teaduspõhiste sisendite kaudu panustada tervikliku kaitse ja riikliku ühiskondliku julgeoleku arendamisse. Erinevatel teadusorganisatsioonidel pakkuda riiklike ametiasutustele ja osalejatele kogu kriisispektri ulatuses nii kaitsesektoris kui ka väljaspool seda teaduspõhist nõustamist, mis aitaks töötada välja tõhusamaid kaitse- ja julgeolekumeetmeid relvajõudude ja kodanikuühiskonna jaoks, sealhulgas tsiviil-sõjalist ja valdkondadevahelist koostööd puudutavaid meetmeid.
- Seada eesmärgiks tulla toime dünaamilise julgeolekukeskkonnaga, kus vahe rahuaja, kriisi ja sõja vahel on muutunud hägusaks, st tegeleda uute ja mitmekesisemate ohtude ja väljakutsetega, sealhulgas suurenenud migrantide voog, tõsised terrorirünnakud, sagedased äärmuslikud ilmastikunähtused ja küberrünnakud. Oluliseks koostöövormiks seada partnerlus ning logistikaettevõtete, tööstuse jm ärivaldkondadega sõlmitud lepingud, mis aitaksid tagada riigi funktsioonide toimimise erinevates kriisiolukordades, nagu looduskatastroofid ja pandeemiad kuni julgeolekupoliitiliste kriiside ja sõjani.
- Kriitilistes ühiskondlikes funktsioonides ajakohastada kriisideks valmisoleku kontseptsiooni. Näiteks küberjulgeoleku tagamiseks luua keskus, mis põhineb avaliku ja erasektori koostööl, et suurendada vastupanuvõimet digitaalvaldkonnas ja käsitleda tõsiseid arvutirünnakuid kriitilise digitaalse infrastruktuuri vastu.

Rootsi

Rootsi on üks laiapindse riigikaitse kontseptsiooni esimesi juurutajaid koos Soome ning Norraga. Seadusega on totaalkaitse mõiste Rootsis sisustatud kui „kõik tegevused, mis valmistavad ühiskonda sõjaseisukorraks ette“ – totaalkaitse hõlmab nii sõjalist kui ka tsiviilkaitset (Wither, 2020, p. 65). Külma sõja lõppedes toimus aga Norrale sarnaselt ka Rootsis kaitsejõudude reform ning kaitseressursi märkimisväärne vähendamine. Senise kaitsepoliitika suunamuutus toimus Rootsis aga 2015. aastal, kus taaskord hakati Rootsi kaitseministeeriumi soovil totaalkaitse kontseptsiooni välja töötama.

Rootsi kaasaegne totaalkaitse kontseptsioon koosneb jätkuvalt kahest elemendist: sõjaline kaitse ja tsiviilkaitse. „Tsiviilkaitse hõlmab kogu ühiskonda ja koosneb kollektiivsest vastupanuvõimest (ka kerksusest, ingl *resilience*) sõja või sõjaohu korral. Rootsi vastupanuvõimet tugevdatakse isikute, valitsusasutuste, omavalitsuste, piirkondade, erasektori ettevõtete ja mittetulundusühingute valmisoleku kaudu“ (Government Offices of Sweden [s.a.]b).

2017. aastaks tuvastati märkimisväärsed ülesanded totaalkaitse taaselustamisel ja kaasajastamisel: sõjaaja tingimustes ühiskonna toimimas hoidmise raskustena nähti kasvavat sõltuvust elektrienergiast, IKT-tehnoloogiast, kommunikatsioonivahenditest, transportist, kütusest ja finantsteenustest ning tuvastatud raskuskohad hõlmasid ka sõjaaegset toidu, joogivee, energia ja ravimite kättesaadavust. (Wither, 2020, pp. 65–66)

2018. aastal avaldatud valitsusraport kinnitas, et toataalkaitse taastamisega on tegeletud aastast 2015, kuid, et „tuleb alustada algusest / valgelt lehel“, siis saab „totaalkaitse taastamine olema aastatepikkune töö, kus katsumusi jagub“. Reageeriv, sündmuspõhine kriisi lahendamine peab asenduma strateegilise tsiviilkaitse plaaniga, mis hõlmaks erinevaid stsenaariume ning tõstaks tõhusat totaalkaitset. Totaalkaitse tugineb ühiskonna/inimeste soovile riiki kaitsta, nende rahuaegsele pühendumusele ning kerksusele ja vastupanule sõjatingimustes.

Rootsi valitus võttis 2024. aasta lõpus vastu uuendatud Rootsi totaalkaitse ehk laiapindse riigikaitse seaduse (ingl Total Defence Bill for the period 2025–2030) ning kaitsepoliitika resolutsiooni aastateks 2025–2030 (ingl Defence Resolution 2025–2030), mille eesmärk on laiapindse riigikaitse võimekuste märkimisväärne tugevdamine. Rootsi tugev laiapindne riigikaitse suurendab nii Rootsi kui ka NATO turvalisust.

Resolutsiooni kinnitamise otsuses märgitakse, et Vene Föderatsiooni agressioonisõda, kus rünnatakse tsiiviiltaristut ning tsiiviilelanikkonda, näitab selgelt, millega ka Rootsi ja tema liitlased võivad silmitsi seista. Rootsi täieliku kaitsevõime üles ehitamise eesmärk on erinevate ohtudega, sh küberrünnakute ja hübriidrünnakutega, toime tulla.

2024. aasta resolutsiooni selgituses tõdetakse, et 2015. ja 2020. aasta kaitseresolutsioonid andsid üldise raamistiku. 2024. aasta resolutsiooniga on valitsuse eesmärk anda aga kogu kaitsele konkreetsed võimekused. Otsuse kesksel kohal on kaitse-eelarve suurendamine sõjaväe heidutus- ja kaitsevõime tugevdamiseks. Seda nii personali kiire kasvu, sh väljaõppe mahtude kasvatamise, ajateenistuse läbinute arvu suurendamise kui ka varustuse, sh õhutõrjesüsteemide ja laskemoonavarude täiendamisega. (Ministry of Defence, 2024)

Uus kaitsepoliitika resolutsioon tugevama Rootsi nimel on tugevdada kaitseküsimuste lahendamise perioodil sõjaorganisatsiooni võimekust. Vastavalt sellele on otsuse strateegiline eesmärk eelmises otsuses kinnitatud tegevuste lõpetamine ning võimestamine. Uue perioodi tegevustena tuuakse vastavalt välja näiteks õhu- ja mereväe tugevdamist, luurevõimekuse ja sõjalise julgeolekuteenistuse võimekuse suurendamist, aga ka digitaliseerimist, innovatsiooni ja teadusuuringute suurendamise plaani.

Riigikaitse kavas on olulisel kohal panustamine nii NATO heidutustegevusse kui ka kollektiivsesse kaitsetesse ning sellest lähtuvalt ka võimetäiendused, nt suurendada agressori meetmete avastamise, võitlemise ja aktiivselt ennetamise võimet ning koostalitusvõimet NATO juhtimissüsteemiga.

Laiapindses riigikaitstes märgitakse Kodukaitse (ingl *Home Guard*) olulisust mobilisatsiooni toetamisel ja sõjaobjektide, baasialade, aga ka avalike teenuste kaitsmisel ja valvamisel. Kodukaitse olulise rollina nähakse võimet hoida nii kohalikke sidemeid kui ka rahva kõrget riigikaitse toetust. 2030. aastaks on eesmärk Kodukaitse liikmete hulka suurendada, aga mitmekesistada ja uuendada ka üksuste varustust (Government Offices of Sweden [s.a.]; Ministry of Defence, 2024).

Rootsis astutakse Ukraina sõja kogemustest õppides samme tsiviilteenistuse taastamiseks. Esmaselt saab asendusteenistuse kohustust täita omavalitsuste päästeteenistuses, aga seda laiendatakse ka teistesse valdkondadesse (Koort *et al.*, 2023, lk 7; 9).

Lisaks riiklikule kaitsevõime arendamisele on Rootsis pikaajaline traditsioon ka riiklikul julgeoleku- ja turvalisuse alasel teadusarendustegevusel, mille keskus on Swedish Defence Research Agency (FOI). Riiklikku kaitsestrateegiat arendatakse teaduspõhiselt, tulevikuproгноosidest lähtudes.

Tähelepanekud Rootsi lähenemise kohta:

1. Süsteemne ja integreeritud lähenemine. Rootsi mudel põhineb multidistsiplinaarsel lähenemisel, mis ühendab akadeemilise uurimistöö ja valdkonnaekspertide analüüsi.
2. Ühiskonnaülene valmidus. Rootsi laiapindse riigikaitse käsitluses on lisaks avalikule sektorile samaväärselt välja toodud ja oluliseks peetud ka ühiskondlikku valmidust.
3. Kriitiline progressianalüüs. Laiapindse riigikaitse hetkeseisu süsteemne seire ning valmidus esitada tulemusi avalikult ja selgitada arengukohti.

Rootsi mudelist inspireeritud soovitused Eestile

- Luua pikaajalise strateegilise planeerimise süsteem. Eestis võiks luua Rootsiga analoogse mehhanismi, et analüüsida globaalseid ja piirkondlikke trende ning nende mõju Eesti julgeolekule.
- Võttes aluseks Rootsi kriitilise laiapindse riigikaitse võimekuse arendamise progressi analüüsi praktika, võiks ka Eestis töötada välja süsteemse lähenemise, kuidas tuvastada võimelünki ning neid avalikult selgitada. Ühiskondliku teadlikkuse tõstmine aitab ka kerksusele kaasa.
- Võttes aluseks teadus- ja koostöökeskse lähenemise, integreerida akadeemiline ja rahvusvaheline koostöö riiklike julgeolekuotsuste ja poliitikate arendamisse.
- Arendada valdkondade ülest planeerimist, mis hõlmab inimarengu, ressursside, majanduse, valitsemise ja konfliktide integreerimist.

Island

Islandil on ainulaadne kaitsestrateegia, mida iseloomustab alalise armee puudumine ja sõltuvus rahvusvahelisest koostööst (NATO Parliamentary Assembly, 2023). Julgeoleku- poliitikat viiakse ellu kodanikukaitse- ja julgeolekunõukogu kaudu. Islandi reaalne kaitse- võime piirdub vaid Islandi rannavalve, relvastatud politseiüksuse ja rahuvalvejõududega.

Islandi julgeoleku ja kaitse põhisambad on allianss Põhja-Atlandi Lepingu Organisat- siooniga (edaspidi NATO) ning 1951. aasta kahepoolne kaitseleping Islandi ja USA vahel (Government of Iceland, [s.a.]a). Eriti rõhutatakse seejuures kõikehõlmavat ja mitme-

poolset lähenemist julgeolekuküsimustes, viidates, et julgeoleku mõiste ei piirdu territoriaalkaitsega, vaid kontseptsioon on palju laiem. Selle põhjenduseks tuuakse välja, et üksikud riigid eral- diseisvalt ei ole suutelised takistama massihävitussõjavägede levi- kut, terrorismi, rahvusvahelist kuritegevust, keskkonnaseisundi halvenemist, finantsjulgeolekut, küberohtusid, inimkaubandust, kliimamuutuste negatiivset mõju ja vaesust, vaid et selliseid glo- baalseid ohte saab lahendada ainult aktiivse rahvusvahelise koos- töö kaudu. (Government of Iceland, [s.a.]a)

Islandi riiklik julgeolekupoliitika hõlmab välispoliitikat, kaitse- ja avaliku julgeoleku poliitikat ning näeb ette luua riiklik julgeolekunõukogu, mis jälgib riikliku julgeolekupoliitika elluviimist ning tegeleb julgeoleku- ja kaitseküsimustega.

2016. aastal kiitis Islandi parlament Althingi heaks Islandi riikliku julgeolekupoliitika. See hõlmab välispoliitikat, kaitse- ja avaliku julgeoleku poliitikat ning näeb ette luua riik- lik julgeolekunõukogu, mis jälgib riikliku julgeolekupoliitika elluviimist ning tegeleb jul- geoleku- ja kaitseküsimustega. (Government of Iceland, [s.a.]b) Selle alusel loodud riiklik julgeolekunõukogu peab korrapäraselt hindama riigi julgeoleku olukorda ja väljavaateid, jälgima riikliku julgeolekupoliitika rakendamist, hõlmates eesmärgiks seatud kaitsepolii- tika laiaulatuslikku lähenemist, ning vaatama kehtiva poliitika üle vähemalt iga viie aasta järel (Government of Iceland, 2023).

Riigi julgeolekuga seotud funktsioonide eest vastutavad ministeeriumid. Ministeeriumi- del, asutustel ja avalik-õiguslikel ettevõtetel on riikliku julgeolekunõukogu ees kohustus edastada aruandeid või andmeid riigi julgeolekuga seotud küsimustes ning anda teada uuest teabest või muudest riigi julgeolekupoliitikat või riigi üldist julgeolekut puuduta- vatest aspektidest. Riigiametnikud ja teised ministeeriumide, avalik-õiguslike asutuste ja

ettevõtete töötajad, samuti üksikisikud ja juriidiliste isikute esin- dajad on kohustatud nõudmise korral osalema riikliku julgeole- kunõukogu koosolekutel. (Government of Iceland, [s.a.]b)

Islandi parlamendi resolutsioonis „Islandi riikliku julgeolekupoliitika kohta“ rõhutatakse, et Islandil peaksid olemas olema kaitsestruktuurid, varustus, suutlikkus ja teadmised, mis on vajalikud julgeoleku- ja kaitsealaste probleemide lahendamiseks ja oma rahvusvaheliste kohustuste täitmiseks. Eesmärk on ka edendada elutähtsa infrastruktuuri kaitset ja katkematut toimimist ning tugevdada ühiskonna vastupanuvõimet mis tahes ohtudele.

Islandi parlamendi resolutsioon „Islandi riikliku julgeolekupo- liitika kohta“ nr 26/145 sisaldab 12 julgeolekupoliitika eesmärki. Enamik neist puudutab rahvusvahelise koostöö arendamist ja säilitamist (nt et riigiasutused osaleksid aktiivselt Põhjamaade, Euroopa ja rahvusvahelises koostöös, süvendamaks ja arenda- maks veelgi Põhjamaade koostööd julgeoleku ja kaitse valdkon- nas) (Government of Iceland, 2023). Dokumendis rõhutatakse, et Islandil peaksid olemas olema kaitsestruktuurid, varustus, suutlikkus ja teadmised, mis on vajalikud julgeoleku- ja kaitse- alaste probleemide lahendamiseks ja oma rahvusvaheliste kohus- tuste täitmiseks. Eesmärk on ka edendada elutähtsa infrastruk- tuuri kaitset ja katkematut toimimist ning tugevdada ühiskonna vastupanuvõimet mis tahes ohtudele. Dokumendis peetakse olu-

liseks võtta arvesse kliimamuutuse, loodusõnnetuste, toiduga kindlustatuse, terviseohu- tuse ja epideemiatega seotud ohte, leevendada kliimamuutustest tingitud elutingimuste

ja elupaikade häireid, osaleda aktiivselt rahvusvahelises koostöös kliimamuutuste vastu võitlemisel, edendada digitaalset suveräänsust ning suurendada koordineeritud meetmete ja teiste riikidega tehtava koostöö kaudu küberjulgeoleku ja infoturbe tagamist kõigis ühiskonna valdkondades. Lisaks seatakse eesmärgiks tagada, et valitsuspoliitikas võetaks arvesse muid ohte nagu terrorism, organiseeritud kuritegevus ja ohud põhiseaduse, valitsuse halduse ja telekommunikatsiooni vastu, sealhulgas telekommunikatsiooniühendused teiste riikidega, energiajulgeolek ning finants- ja majanduslik julgeolek, ning kuulutada Island ja tema territoriaalveed tuumarelvavabaks tsooniks, et aidata kaasa desarmeerimisele ja rahule. (Government of Iceland, 2023)

Riiklik julgeolekunõukogu teavitab igal aastal parlamenti riikliku julgeolekupoliitika elluviimisest ning kui riiklik julgeolekunõukogu leiab, et riiklikus julgeolekupoliitikas on põhjust teha muudatusi, siis saadetakse parlamendile vastavad ettepanekud selliste muudatuste kohta. Samuti teavitab riiklik julgeolekunõukogu parlamendi väliskomisjoni kõigist küsimustest, mis tõenäoliselt mõjutavad riiklikku julgeolekupoliitikat ja selle rakendamist. (Government of Iceland, 2016)

Läti

Läti kasutab laiapindse riigikaitse tähistamiseks inglise keeles mõistet *comprehensive defence*. 2020. aastal parlamendi heaks kiidetud „Riigikaitse kontseptsioon“ („National Defense Concept“, edaspidi NDC) on peamine dokument, mis määratleb Läti kaitsestrateegia ja annab suuniseid riiklikele julgeolekuasutustele. Selle järgi põhineb Läti laiapindne kaitse kaheksal sambal (Latvijas Republikas Aizsardzības ministrija, [s.a.]a):

- riigi elutähtsate funktsioonide säilitamine,
- ühiskonna vastupanuvõime,
- inforuumi kaitse,
- riigi majanduse jätkusuutlikkus,
- valitsusvälised organisatsioonid ja kirik,
- kodanikuvastupanu,
- küberturvalisus,
- noorte haridus.

Lätis on laiapindse riigikaitse väljatöötamine pidev protsess. Riikliku julgeolekuseaduse kohaselt peab valitsuskabinet tegema parlamendile ettepaneku riikliku kaitsekontseptsiooni kohta hiljemalt iga parlamendi võimuloleku perioodi teise aasta 1. oktoobriks. Sama seaduse artikkel 29 kohustab kaitseministeeriumi koostama riikliku kaitsekontseptsiooni, planeerimis- ja poliitika-dokumendi, mis põhineb hetkel valitsevate sõjaliste ohtude analüüsil. Selles dokumendis määratletakse strateegilised eesmärgid, aluspõhimõtted, prioriteedid ja meetmed kolmeks etapiks: rahuaeg, eskaleerumine ja sõda. NDC-s määratakse kindlaks operatiivmeetmed ja eraldatakse vahendid riiklike kaitsejõudude arendamiseks, samuti vajalikud valmisolekumeetmed teistele valitsusasutustele, muudele ametiasutustele ja eraisikutele eelnimetatud kolme etapi lõikes. Rakendamine on suures osas detsentraliseeritud – riiklikud relvajõud täidavad etteantud kava, tuginedes seaduses määratletud olemasolevatele ressursidele ja võime-

Läti laiapindne kaitse põhineb kaheksal sambal:

- riigi elutähtsate funktsioonide säilitamine,
- ühiskonna vastupanuvõime,
- inforuumi kaitse,
- riigi majanduse jätkusuutlikkus,
- valitsusvälised organisatsioonid ja kirik,
- kodanikuvastupanu,
- küberturvalisus,
- noorte haridus.

KOHALIKU KAITSETÖÖSTUSE ARENDAMISVAJADUST TUUAKSE MITMES KAITSESTRATEEGIAS VÄLJA NII SÕJALISE JULGEOLEKU TAGAMISEKS KUI KA TÖÖSTUSE JA MAJANDUSE ELAVDAMISEKS. FOTO: PEXELS.COM

tele, ning teised riiklikud ametiasutused rakendavad seda kooskõlas oma pädevustega. (Bērziņš, 2023)

NDC esimene versioon kinnitati 1995. aastal, aasta pärast Nõukogude Liidu vägede lahkumist Lätist. Teine versioon kiideti heaks 2001. aastal. Selles nimetati Läti peamisteks julgeolekuprobleemideks geopoliitilist, majanduslikku arengut, ajaloolisi välissuhteid, haridust ja kultuuri, sõjalist ja tsiviilkaitsevõimet ning keskkonda. 2020. aasta NDC kehtestas Läti kaitsele neli põhikomponenti: riiklikud relvajõud, terviklik kaitstesüsteem, NATO kollektiivkaitse ja rahvusvaheline koostöö. (Bērziņš, 2023)

Läti terviklikul kaitstesüsteemil on kaks eesmärki: ühiskondlik vastupanuvõime rahuajal ja riigi kaitse konflikti ajal. See süsteem põhineb ideel, et ühiskond peab toetama riiklikke relvajõude koos riikliku majandusstruktuuriga, et tagada riigi elutähtsad funktsioonid (sealhulgas materiaalne toetus relvajõududele). (Latvijas Republikas Aizsardzības ministrija, [s.a.]b)

2016. aastal hakati ette valmistama ja juurutama laiapindse kaitstesüsteemi strateegiat, mis on määratletud dokumendis „Läti laiapindne kaitstesüsteemi rakendamine“ (On the Implementation of the Comprehensive Defense System in Latvia). Sellega määratleti seitse peamist strateegilist eesmärki, seotud valdkonnad ja osapooled ning nende peamised ülesanded. (Bērziņš, 2023)

TABEL 1. NÄIDE LAIAPINDSE RIIGIKAITSE EESMÄRKIDEST LÄTIS (KIRJANDUSE PÕHJAL AUTORITE KOOSTATUD)

Strateegiline eesmärk	Seotud valdkonnad / osapooled	Ülesanne
Arendada sõjalisi võimeid ja määratleda kaitsestrateegia	Kaitsevaldkond; Riiklikud relvajõud	Arendada sõjalisi võimeid ja kaitsestrateegiat; Suurendada üksikisikute valmisolekut riikliku kaitse tagamiseks ja seista vastu okupatsioonile
Tihedama koostöö loomine era- ja avaliku sektori vahel	Kogu valitsus	Tuvastada ja vähendada ohtusid erinevate meetmetega valitsuse üleselt; Koostöö valitsusväliste organisatsioonidega ja nende osalemine riigikaitstes; Riiklike ja kohalike vabatahtlike võrgustike arendamine; Korraldada igal aastal kaitsekoolitus erinevate valdkondade professionaalidele ja ekspertidele; Arendada rahvuslikku kaitsetööstust ja suurendada selle rolli rahvuslikus kaitstes
Riigikaitse kursuse koolides ja avalikkuse teadlikkuse tõstmine kaitseküsimustest	Haridus ja teadus; Kaitsevaldkond; Muud valitsusasutused	Rakendada riikliku kaitse õppekava; Tutvustada riiklikke kaitsevaldkonna õppeaineid kõrghariduses ja rakendusteadustes; Tugevdada riigi ja ühiskonna vahelisi suhteid
Kodanikukaitse ja katastroofihaldus	Sisekaitse; Riigi- ja kohaliku omavalitsuse organid; Juriidilised ja eraisikud	Rakendada seitset NATO tsiviilvastupanuvõime baasnõuet; Tihendada tsiviil-sõjalisi suhteid; Suurendada elanikkonna valmisolekut tulla toime katastroofi või sõja algstaadiumis
Psühholoogiline kaitse	Riigikantselei; Kaitsevaldkond; Haridus ja teadus; Kultuur; Muud valitsusasutused	Suurendada ühiskonna vastupanuvõimet mõjutustele, teabele ja psühholoogilistele operatsioonidele; Sotsiaalse ühtekuuluvuse suurendamine; Suurendada sotsiaalset kaasatust sisepoliitilistesse ja sotsiaalsesse protsessidesse; Luu otsesed suhtluskanalid religiooniga seotud organisatsioonides
Strateegiline kommunikatsioon	Riigikantselei; Muud valitsusasutused	Julgustada elanikkonda käituma kooskõlas laiapindse kaitsemudeliga; Valitsuse kriisikommunikatsiooni juhtimine; Suurendada vastupanuvõimet Lätit ohustavate teabetoimingute suhtes
Majanduslik jätkusuutlikkus	Rahandus; Majandus	Tagada hädavajalike valitsusteenuste osutamine kriisis ja sõjas; Esmatarbekaupade varude loomine riiklikul tasandil; Toimepidevuse säilitamine kriisi ja sõja ajal; Majandusliku julgeoleku tagamine

Riikliku kaitsekontseptsiooni kohaselt on kaitseministeeriumil kohustus tuvastada valdkondlikud ohud ning hinnata ja juhtida vastavaid protsesse valdkondlike ministeeriumide tasandil. Valdkondade esindajad peavad tegema koostööd ministeeriumiga ohtude hindamise metoodika ja kavandatud poliitiliste algatuste väljatöötamisel ja vastuvõtmisel. Kõik ministeeriumid, riigikantselei ja valdkondadevaheline koordinatsioonikeskus peavad tervikliku riigikaitsemudeli nõuete alusel hindama ja kindlaks määrama tegevused ja kitsaskohad mudeli rakendamiseks oma konkreetsetes sektorites. Hinnangute kujundamisel tuleb avalikkust kaasata võimalikult laiaulatuslikult, viies läbi valdkondlikke avalikke arutelusid ja muid konsultatsioone, näiteks koos kohalike omavalitsuste liidu, Läti

Kõik ministeeriumid, riigikantselei ja valdkondadevaheline koordinatsioonikeskus peavad tervikliku riigikaitsemudeli nõuete alusel hindama ja kindlaks määrama tegevused ja kitsaskohad mudeli rakendamiseks oma konkreetsetes sektorites. Hinnangute kujundamisel tuleb avalikkust kaasata võimalikult laiaulatuslikult, viies läbi valdkondlikke avalikke arutelusid ja muid konsultatsioone, näiteks koos kohalike omavalitsuste liidu, Läti tööandjate keskliidu ja muude valitsusväliste organisatsioonidega.

tööandjate keskliidu ja muude valitsusväliste organisatsioonidega. (Latvijas Republikas Aizsardzības ministrija, 2023)

19. aprillil 2023 jõustus Läti Vabariigis riigikaitseteenistuse seadus nr 75, mis kehtestab kohustusliku ajateenistuse, reguleerib asendusteenistust ning vabatahtliku teenistuse reegleid. Seadusega taastati riigis kohustuslik ajateenistus, mis kaotati 2006. aastal. Peamiselt on antud samm ajendatud Ukraina sõjast, et tugevdada riigi kaitsevõimet. Seadus sätestab kaks teenistusliiki — ajateenistus ja asendus(riigi)teenistus. Seadus lubab alternatiivse 11-kuulise ajateenistuse mõnes kaitseministeeriumi süsteemi kuuluvas asutuses neile ajateenijatele, kes usulistel, ideoloogilistel või muudel põhjustel ei saa täita tavalisi sõjaväekohustusi (Artikli 3 lõige 2; art 20). (Fremer, 2023)

Läti kogemustest inspireeritud soovitused Eestile

- Määratleda reeglid, millega hoitakse laiapindse riigikaitse väljatöötamine pidevas täiendamise protsessis.
- Kõikidele ministeeriumidele, riigikantseleile ja valdkondadevahelistele koordinatsioonikeskustele seada kohustuseks tervikliku riigikaitsemudeli nõuete alusel hinnata ja kindlaks määrata tegevused ja kitsaskohad mudeli rakendamiseks enda konkreetsetes sektorites.
- Erinevate osapoolte riikliku kaitse tagamise valmisoleku suurendamiseks korraldada iga-aastane kaitsekoolitus erinevate valdkondade professionaalidele ja ekspertidele.
- Arendada rahvuslikku kaitsetööstust ja suurendada selle rolli rahvuslikus kaitses.

Leedu

Leedu kaitsepoliitika põhiprintsiip on totaalkaitse (ingl *total defence*). Keskendutakse nii sõjaliste võimete arendamisele kui ka riigiasutuste ja kodanike potentsiaalseteks ohuolukordadeks ettevalmistamisele, sh ettevalmistamisele mobilisatsiooniks, küberturvalisuse ning kodanike tahte ja vastupidavuse ja valmisoleku suurendamisele. Totaalkaitse tähendusena mõistetakse Leedus, et Leedu kaitseks mobiliseeritakse kõik ressursid ja kasutatakse kõiki vahendeid, nii sõjalisi kui ka mittesõjalisi (Ministry of National Defence of Republic of Lithuania, 2023):

- Leedut kaitsevad relvadega armee ja teised relvajõude moodustavad institutsioonid;
- Leedu iseseisvaid kaitsepüüdlusi täiendab kollektiivkaitse – rahvuslikud relvajõud kaitsevad Leedut koos NATO liitlasvägedega;
- kõik tsiviilvõimud panustavad kaitsesse, toetades relvajõude ja tagades riigi elutähtsate funktsioonide täitmise;
- kodanikud kaitsevad riiki relvadega ja osalevad relvastamata tsiviilvastupanus.

Leedu kaks peamist kehtivat riigikaitset käsitlevat dokumenti on „Riigikaitse tugevdamise ja arendamise programm“ („National Defence enhancement and development programme“) (2024) ja „Riigikaitseplaan“ („National Defence Plan“) võetud vastu 6. novembril 2023. Riigikaitseplaan hõlmab relvastatud kaitset, mobilisatsiooni ja tsiviilvastupanu. Sel-

les ei käsitleta ainult sõjalisi küsimusi, vaid määratletakse ka avalike teenistujate, valitussväliste organisatsioonide, ettevõtete ja kõigi kodanike kaasamine. (Morwinsky *et al.*, 2024)

Leedu on alates 2014. aastast läbinud kolm erinevat kaitseesitundit puudutava kontseptuaalse arengu etappi. Alates 2014. aastast kuni 2015. aasta lõpuni oli domineeriv narratiiv hübriidsõda. Sellele järgnesid arutelud Suwalki koridori üle. Alates 2018. aastast on debatid totaalkaitse üle kogunud hoogu ja muutunud üha olulisemaks. (Bankauskaité & Šlekys, 2023) Peale 2014. aastat toimunud muutusi võib üldistavalt rühmitada poliitilis-õiguslikeks, poliitilis-sõjalisteks, rahvusvahelise lobitöö teemalisteks (sh kaitse infooperatsioonide vastu) ja poliitilis-administratiivseteks (sh küber- ja energiasvaldkond). Tänaoleks ollakse arusaamal, et riigi totaalkaitse tähendab enam kui lihtsalt valmisolekut konventsionaalseks sõjapidamiseks. Parim kaitse saavutatakse, kui luuakse tark tasakaal riigi sõjaliste võimete, tugevate liitude ja kaitset toetava sõjaväe selja taha kogunenud ühiskonna vahel. (Bankauskaité & Šlekys, 2023)

Tänaoleks ollakse arusaamal, et riigi totaalkaitse tähendab enam kui lihtsalt valmisolekut konventsionaalseks sõjapidamiseks. Parim kaitse saavutatakse, kui luuakse tark tasakaal riigi sõjaliste võimete, tugevate liitude ja kaitset toetava sõjaväe selja taha kogunenud ühiskonna vahel.

Leedus on ajateenistuse mitteläbimisel kohustuslik läbida alternatiivteenistus (Koort *et al.*, 2023, lk 7).

Leedu kogemustest inspireeritud soovitused Eestile

- Tsiivilvõimude suurem panustamine kaitsetegevusse, toetades relvajõude ja tagades riigi elutähtsate funktsioonide täitmise.
- Tasakaalu loomine riigi sõjaliste võimete, tugevate liitude ja kaitset toetava sõjaväe ning ühiskonna vahel.

MUU EUROOPA

Poola

Poola laiapidse riigikaitse viimane strateegiadokument „Strategia Bezpieczeństwa Narodowego“ on koostatud 2020. aastal. Selle kohaselt on Poola peamine eesmärk ehitada üles laiapidne riigikaitse süsteem, mis ühendab riigivalitsust ja KOVe haridusasutuste, ettevõtjate, MTÜde ja tavakodanikega, ning tagada seeläbi Poola kaitstus nii sõjaliste kui mittesõjaliste ohtude eest. Tarneahelate kaitse on Poola jaoks taktikaline prioriteet. Kaitseks tulevikuepideemiate eest soovitakse arendada diagnostilist võimekust ja töötada koos erasektoriga, et kindlustada meditsiiniliste vahendite kättesaadavus. Lisaks soovib Poola välja töötada laiapidse tsiivilkaitseseaduse. Energiatarnet, toidutarnet, kommunikatsioonivõrke, hoiatussüsteeme ja transpordisüsteemi soovitakse senisest vastupidavamaks muuta (National Security Bureau, 2020, pp. 15–17).

Poola peamine eesmärk on ehitada üles laiapidne riigikaitse süsteem, mis ühendab riigivalitsust ja KOVe haridusasutuste, ettevõtjate, MTÜde ja tavakodanikega, ning tagada seeläbi Poola kaitstus nii sõjaliste kui mittesõjaliste ohtude eest.

Poola kogemustest inspireeritud soovitused Eestile

- Tarneahelate ja elutähtsa taristu vastupanuvõime tõstmine ning tarneahelate turvalisuse seadmine strateegilise tähtsusega valdkonnaks. Tugevdada koostööd nii sise- kui rahvusvahelisel tasandil, et muuta logistika-, toidu-, energia-, meditsiini- ja muude kriitiliste tarneahelate varustuskindlus püsivalt turvatuks. Luua paindlikud süsteemid kriisivaru haldamiseks ja tagada kohalik tootmisvõimekus (sh meditsiinivahendite ja kaitsevahendite vallas) ning kasutada digitaalseid lahendusi tarneahelate jälgimiseks ja juhtimiseks.
- Kaasata erasektor ja teadusasutused kriisivalmiduse tõstmisse, tugevdades sealhulgas koostöös erasektoriga meditsiinilist ja diagnostilist võimekust, mis aitaks kaasa võimalike tulevikuepideemiade leevendamisele. Samuti tihendada koostööd biotehnoloogia-, farmaatsia- ja meditsiinisektori ettevõtetega ning teadus- ja arendusasutustega, et luua pikaajaline suutlikkus meditsiinilistes kriisides kiiresti reageerida, toota vajalikku kaitsevarustust koha peal ning rakendada uuenduslikke lahendusi (nt kiirdiagnostika testimissüsteeme).
- Töötada välja totaalkaitseõiguse (tsiviilkaitse- ja riigikaitseõiguse) ühtne käsitlus, mille tulemusel valmiks laiapindne tsiviilkaitseseadus, mis hõlmab nii sõjaliste kui mittesõjaliste ohtude käsitlemise õiguslikku baasi. Kaaluda vastava õigusraamistiku põhjalikumat ajakohastamist või täiendamist, et tagada selge rollijaotus, tegevusplaanid ja õigused-kohustused kriisiolukordades. Ühtne normatiivne raamistik aitaks sujuvamalt juhtida reageerimist olukordades, kus eri tüüpi ohud (sõjalised, tervishoiualased, küber-, loodusõnnetused) esinevad samal ajal või järjestikku.
- Suurendada energia-, side- ja transporditaristu vastupidavust, seades neile fookuse ning suurendades investeeringuid taristuvõrgustike (energia, side, transport) tugevdamiseks ja hoiatussüsteemide parandamiseks. Oluline on tagada mitmekesised energiaallikad, varugeneraatorid, turvalised sidekanalid (sh küberturvalisuse meetmed), töökindlad hoiatus- ja teavitussüsteemid ning võimekus transportida elutähtsaid kaupu ja inimesi ka häireolukorras. Digiriigina peaks Eesti eriti keskenduma küberruumi vastupidavusele ning tagama ärikriitiliste teenuste toimimise ka raskete intsidentide korral.

Šveits

Tarneahelate kindlustamiseks soovib Šveits analüüsida, milliseid COVID-19 pandeemia ajal välismaalt hangitud tooteid saaks kodumaal toota.

Viimati 2021. aastal koostatud (sellele eelnevalt 2016) Šveitsi julgeolekupoliitika dokument „La politica di sicurezza della Svizzera“ sisaldab üheksa strateegilist eesmärki, millest kaks on Šveitsile unikaalsed, ent ülejäänud seitse ka teiste riikide jaoks potentsiaalselt sobivad. Nendeks seitsmeks, mis on relevantssed ka teistele riikidele, on (Consiglio federale svizzero, 2021, pp. 29–42)

- ohtude identifitseerimise kiirendamine,
- fookuse suurendamine hübriidohtudele,
- avaliku teabe õigsuse parem tagamine,
- kaitse tõhustamine küberrünnakute vastu,
- tarneahelate kindlustamine,
- katastroofidele reageerimise võimekuse suurendamine,
- (oma-)valitsus(t)e ning kriisihalduskehade vahelise koostöö suurendamine.

Taktikalise poole pealt keskendub Šveits ohtude identifitseerimise kiirendamiseks satelliidivõimekuse arendamisele (koostöös suurriikide, eelkõige Prantsusmaaga), teabeanalüüsi optimeerimisele ja erialaspetsialistide Bernist saatkondadesse tööle saatmisele. Hübriidohtude identifitseerimiseks suurendab Šveits oma õhuruumi seiret; orienteerib jalaväelased ümber konfliktideks linna- (varustuse ning üksuste struktuuri reformiga) ja parandab jalaväeüksuste koostööd kohalike võimudega, keda vajaduse korral toetada; suurendab sõjaväe kübervõimekust ning kiirendab relvastuse (eriti kõrgtehnoloogilise relvastuse) tarneahelat. Teabe õigsuse tagamiseks suurendab Šveitsi keskvalitsus informatsiooni kogumist võimaliku mõjutustegevuse kohta. (Consiglio federale svizzero, 2021, pp. 5; 29–33)

Katastroofidele reageerimise võimekuse suurendamiseks soovib Šveits kaardistada vajaminevad uued tsiviilkaitserajatised; uuendada oma tsiviilkaitseplaane (nt tuuma-, keemia- ja bioloogilise katastroofi korral) ning töötada olemasolevate kliimamuutuse stsenaariumitega kaardistamaks kliimamuutustest tekkivaid ohte.

Küberrünnakute efektiivsemaks tõrjumiseks kohustab Šveits kõiki teenusepakkujaid küberrünnakuid raporteerima ja suurendab koostööd strateegilise taristu haldajatega. Tarneahelate kindlustamiseks soovib Šveits analüüsida, milliseid COVID-19 pandeemia ajal välismaalt hangitud tooteid saaks kodumaal toota; kehtestada ekspordikontrollid strateegilistele toodetele ning arendada välja juriidilise raamistiku välisinvesteeringute kontrollimiseks. Katastroofidele reageerimise võimekuse suurendamiseks soovib Šveits kaardistada vajaminevad uued tsiviilkaitserajatised; uuendada oma tsiviilkaitseplaane (nt tuuma-, keemia- ja bioloogilise katastroofi korral) ning töötada olemasolevate kliimamuutuse stsenaariumitega kaardistamaks kliimamuutustest tekkivaid ohte. (Oma-)valitsus(t)e ning kriisihalduskehade vahelise koostöö suurendamiseks soovib Šveits, toetudes COVID-19 pandeemia kogemusele, ümber hinnata erinevate asutuste rollid ja kohustused, parandada era- ja akadeemilise sektori integratsiooni riiklikku kriisihaldamisse ning integreerida ajateenijaid paremini kriisihaldamisse (Consiglio federale svizzero, 2021, pp. 5; 33–41).

Šveitsi kogemustest inspireeritud soovitused Eestile

- Kaaluda koostööd rahvusvaheliste (nt Euroopa Kosmoseagentuur, NATO liikmesriigid) või regionaalsete partneritega, et luua ligipääs reaajas satelliidiluuerele ja täiustada õhuseiret. Eesti jaoks oleks oluline suurendada kiirreageerimisvõimekust nii õhuruumi- kui merealases luures.
- Tugevdada riiklike luure- ja analüüsi- ja andmevahetusplatvorme ning rakendada tehisintellekti ja masinõppe vahendeid ohtude mustrite kiireks tuvastamiseks.
- Kaaluda julgeoleku, luure- ja analüütikaspetsialistide suunamist strateegiliselt olulistesse saatkondadesse, et parandada operatiivset teabevahetust ning ohuindikaatorite varajast tuvastamist.
- Arendada Kaitseväge jalaväeüksuste oskusi tegutseda nii asulate keskkonnas kui ka hajutatud hübriidoperatsioonides. Uuendada relvastust, varustust, väljaõppeprogrammi ning üksuste struktuuri, et need vastaksid nüüdisaegsetele hübriidohtudele.
- Laiendada koostööd KOVidega, et tagada kriisiolukordades tsiviil- ja sõjaliste võimete integreeritus, parandades nii elanikkonna kaitset kui ka valmisolekut kiiresti reageerida.
- Suurendada riiklike institutsioonide suutlikkust monitoorida desinformatsiooni, vaenulikke propagandat ja mõjutustegevust, tehes koostööd kodanikuühiskonna ning meediaga.

- Arendada välja ühtne ja selge strateegia valeinfo kiireks ümberlükkamiseks, tugevdades nii ametlikke teavituskanaleid kui ka koolitades meediaspetsialiste.
- Süvendada partnerlust energia-, side-, transpordi- ning vee- ja toiduvarustuse sektoriga, et luua ühtne küberjulgeoleku standard ning regulaarsed testimisharjutused kriiside simuleerimiseks.
- Kaardistada strateegilised tooted ja materjalid, mida on pandeemia või kriisiolukorras raske väljastpoolt hankida, ning selgitada, kas neid saaks toota Eestis või ELi-sisese koostöö raames.
- Töötada välja mehhanismid, mis võimaldavad riigil kontrollida strateegiliste kaupade eksporti ning välisinvesteeringuid, et vältida kriitilise taristu või tehnoloogia sattumist vaenulike osapoolte kätte.
- Uuendada tsiviilkaitseplaane, sh tuuma-, keemia- ja bioloogilise kaitse valdkonnas, ning kaaluda uute rajatiste loomist või olemasolevate ümberseadistamist.
- Arvestada riiklikus julgeolekupoliitikas kliimamuutustest tulenevaid ohte (nt üleujutused) ning tagada valmisolek nendega toimetulekuks.
- Tuginedes COVID-19 kogemusele, vaadata üle erinevate institutsioonide rollid kriisihalduses, et saavutada parem koordinatsioon riiklike, regionaalsete ja kohalike tasandite vahel.
- Süvendada koostööd ettevõtete ja teadusasutustega, et kasutada erialateadmisi kriiside ennetamisel ja lahendamisel.
- Analüüsida võimalust kasutada ajateenistujaid erakorralistes olukordades abijõuna, nt logistikas, meditsiiniabis või infrastruktuuride taastamisel.

Austria

2024. aastal avaldatud Austria julgeolekustrateegia „Österreichische Sicherheitsstrategie“ prioriteet on kaitsta „Austria rahvastikku laiapindselt“ (sks *Sicherstellung des Schutzes der österreichischen Bevölkerung im Sinne eines umfassenden Sicherheitsverständnisses*) (Bundeskanzleramt, 2024, p. 17). Kriitilisteks ohtudeks peetakse autokraatlike riikide või

terrorirühmituste võtet kasutada migratsiooni relvana, küberkuritegevust, küberrünnakuid, desinformatsioonikampaaniaid (muuhulgas AI-d kasutavaid valeinfokampaaniaid) ja korruptsiooni. Ebasõbralike jõudude migratsiooniga manipuleerimise ennetamiseks kombineerib Austria aktiivse osalemise Frontexis strateegilise kommunikatsiooni parandamisega siseriiklikult, et ennetada desinformatsiooni ja manipulatsiooni migratsiooni teemal. Küberkuritegevuse ohjeldamiseks uuendab Austria oma riigiasutuste tarkvara ja andmebaase, värbab politseisse juurde IT-spetsialiste ning rakendab järjest rohkem AI-d, tihendades selleks koostööd erasektori, ülikoolide ja ministeeriumite vahel.

Küberrünnakute ennetamiseks kehtestatakse miinimumnõuded küberturbevõimekusele riigiasutustes. Küberturbelahenduste arendamiseks kaasatakse endisest rohkem erasektorit ja ülikooli. Piisavas koguses kvalifitseeritud personali tagamiseks toetatakse eriti naiste koolitamist küberturbe erialal.

Kriitilisteks ohtudeks peetakse autokraatlike riikide või terrorirühmituste võtet kasutada migratsiooni relvana, samuti küberkuritegevust, küberrünnakuid, desinformatsioonikampaaniaid (muuhulgas AI-d kasutavaid valeinfokampaaniaid) ja korruptsiooni.

Austria kogemustest inspireeritud soovitused Eestile

- Panustada senisest enam strateegilisse kommunikatsiooni, et varakult tuvastada ja ümber lükata valeinfot nii traditsioonilistes- kui sotsiaalmeediakanalites. Eriti oluline on valeinfokampaaniate ennetamine kriitilistes valdkondades, nagu migratsioon.
- Tõsta avalikkuse teadlikkust regulaarse avalikkusele suunatud teavitustööga, sh koolitusprogrammidega (sh meediakirjaoskuse koolitustega koolides, ülikoolides ja avaliku sektori asutustes), mis aitaksid vähendada vaenuliku mõjutustegevuse mõju.
- Kehtestada riigi- ja omavalitsusasutuste küberturvalisuse tasemele miinimumnõuded, mis hõlmaksid nii tehnilisi standardeid kui ka regulaarset personali koolitamist.
- Süvendada koostööd IT-firmade, *start-up*-ettevõtete ja teadusasutustega, et luua ja katsetada uuenduslikke küberturbelahendusi. See võib hõlmata ühisprojekte, teadus-arendusprogramme ja riiklikke toetusmeetmeid uute tehnoloogiate (sh AI-põhiste turvalahenduste) väljatöötamiseks.
- Rakendada järjest rohkem tehisintellektil põhinevaid lahendusi küberrünnakute ennetamiseks, anomaaliate tuvastamiseks ja küberkurjategijate tegevuse mustrite jälgimiseks.
- Tagada AI kasutamisel selge eetiline ja õiguslik raamistik, mis arvestab nii isikuandmete kaitse kui ka inimõiguste aspektidega.
- Toetada küberkaitse, strateegilise kommunikatsiooni, AI- ning rahvusvahelise julgeoleku suunalist koolitust nii ülikoolides kui ka täiend- ja ümberõppekursustel.
- Pöörata senisest rohkem tähelepanu naiste osaluse tõstmisele küber- ja IT-turbe erialadel – pakkuda sihitud stipendiume, mentorlusprogramme ja haridusalgatusi, mis soodustaksid soolist tasakaalu ning laiendaksid pädevate asjatundjate hulka.

RAHVUSVAHELINE KOOSTÖÖ, MIS TAGAB LIGIPÄÄSU REAALAJAS SATELLIIDILUURELE NING AITAB TÄIUSTADA ÕHUSEIRET, ON VÄIKERIIKIDE KAITSEVÕIME SUURENDAMISEKS OLULINE.

FOTO: PEXELS.COM

Prantsusmaa

Prantsusmaa 2013. aasta „Livre Blanc sur la Défense et la Sécurité Nationale“ sätestab Prantsusmaa kaitse- ja julgeolekustrateegia kuni järgmise Livre Blanci ilmumiseni. Dokument määratleb Prantsusmaa riigikaitsele viis strateegilist funktsiooni: ettenägemine, kaitse, ennetamine, heidutamine ja sekkumine. Prantsusmaa kaitse- ja julgeolekustrateegia keskmes on elanikkonna- ja territooriumi kaitse ning riigi peamiste funktsioonide säilitamine.

Prantsusmaa ministriumid peavad tegema taktikalist koostööd KOV-ide ning strateegiliste era- ja riigifirmadega, et kaitsta tsiviilelanikke Prantsusmaa territooriumil. Koostöö raamiks on ette nähtud sõlmida ministriumitevaheline (sise-, välis-, keskkonna-, rahandus-, tervishoiu- ja põllumajandusministriumide vaheline) kokkulepe, mis defineerib igale ministriumile vajalikud rollid kriisiolukordadeks.

Sellest tulenevalt peavad Prantsusmaa ministriumid tegema taktikalist koostööd KOV-ide ning strateegiliste era- ja riigifirmadega, et kaitsta tsiviilelanikke Prantsusmaa territooriumil. Koostöö raamiks on ette nähtud sõlmida ministriumitevaheline (sise-, välis-, keskkonna-, rahandus-, tervishoiu- ja põllumajandusministriumide vaheline) kokkulepe, mis defineerib igale ministriumile vajalikud rollid kriisiolukordadeks. Leppes järgneb põhjalik audit ning vajaduse korral hanked. Lisaks

on Prantsusmaa siseministriumil prioriteet KOV-ide ja strateegiliste teenusepakkujate vahelise koostöö edendamine, et arendada välja strateegia kriisiolukordades käitumiseks. Prantsusmaal on loodud riigikaitsefunktsioonidega ministriumidevaheline staap (*pr l'état-major interministériel*), mille isikkoosseisu kavandatakse suurendada (Ministère de la Défense, 2013, pp. 111–112; 133–135).

Prantsusmaa kogemustest inspireeritud soovitused Eestile

- Sõlmida erinevate ministriumide (nt siseministrium, välisministrium, keskkonnaministrium, rahandusministrium, sotsiaalministrium, maaeluministrium) vahel selged kokkulepped, mis määratlevad iga ministriumide rollid kriisiolukordades, seejuures võiksid kokkulepped olla juriidiliselt siduvad või vähemalt formaalsed memorandumid, mis tagavad, et kriisi korral on ministriumide vastutusvaldkonnad, tegevusjuhised ja omavaheline koordineerimine ette teada ja välditakse dubleerimist. Kokkulepete alusel viia läbi regulaarsed auditid, et hinnata valmisolekut ja vajadusel korraldada täiendavaid hankeid, mis toetavad kriisivalmidust.
- Luua püsivad koostööraamistikud, et KOV-idel oleks selge arusaam, kuidas käituda kriisiolukorras ning kuidas teha koostööd riiklike ametkondade ja strateegiliste teenusepakkujatega (nt energia-, telekommunikatsiooni- või transpordisektor).
- Arendada KOV-idele ja strateegilistele teenusepakkujatele välja juhtnöörid, simulatsioonid ja harjutused, et tagada reageerimisvalmidus.
- Kaaluda regionaalsete kriisijuhtimiskeskuste loomist või tugevdamist, et need toimiksid siduspunktidenä keskkvalitsuse, KOV-ide ja eraettevõtete vahel.
- Luua ministriumide vaheline püsiva isikkoosseisuga staap, mis keskenduks eeskätt riigikaitsefunktsioonide ja julgeolekualaste tegevuste koordineerimisele nii igapäevaselt kui ka kriisi ajal. Staapi võib kriisiolukorras vastavalt vajadusele laiendada ning selle ülesanne võiks olla info koondamine, riskide hindamine, erinevate osapoolte tegevuste koordineerimine ning kiirelt muutuva julgeolekuolukorrale reageerimine.

- Viia regulaarselt läbi kriisivalmiduse õppusi, mis kaasavad nii riiklikke ametkondi, KOV-e kui ka strateegilisi teenusepakkujaid. Õppuste tulemuste põhjal saab täiustada protseduure, varustusplaan ja koostöömehhanisme.

Hispaania

2021. aastal uuendatud riigikaitse strateegia „Estrategia de Seguridad Nacional“ seab Hispaaniale kolm strateegilist riigikaitse eesmärki (Ministerio de Defensa de España, 2021, pp. 70–71):

- kriisidele reageerimise mudeli parandamine (keskendudes senisest enam eelhoiatussüsteemide arendamisele ja ametkondade vahelise koordineerimise parandamisele);
- strateegiliste majandussektorite julgeolekudimensiooni suurendamine (sealhulgas R&D projektide algatamine, mis parandaksid küber-, tervise- ja toidujulgeolekut ning keskenduksid AI-le);
- hübriidohtude ennetamise, heidutamise, identifitseerimise ja neile reageerimise täiustamine.

Strateegia elluviimiseks vajaliku taktika aluseks on „Estrategia de Seguridad Nacional“ viies peatükk, mis keskendub rahvuslikule julgeolekusüsteemile. Selle nurgakivi on Hispaania julgeolekunõukogu, mille otsuseid viib täide situatsiooniline komitee ning mida omakorda toetavad kitsamalt spetsialiseerunud komiteed. Hispaania rahvusliku julgeolekusüsteemi keskne termin on *vastupidavus*, mida soovitakse integreerida kriiside haldamisse kõigil tasemetel. Võtmetähtsusega on seejuures koordineerimine valitsuse, regioonide ja KOV-ide vahel ning ministeeriumite, erasektori, ülikoolide ja kodanikuühiskonna vahel. Situatsioonilise komitee eesmärk on tagada laiapindne võimekus vastata rünnakutele, eriti hübriidrünnakutele.

Hispaania Julgeolekunõukogu alla kuuluv Rahvuslik Julgeolekuosakond kogub informatsiooni ohtude kohta kõigilt kompetentsetelt üksustelt. Ohu identifitseerimise korral pannakse kokku koordineeriv üksus, mis koosneb asjakohaste ministeeriumite ja julgeolekuasutuste esindajatest. Hispaania julgeolekustrateegia näeb ette, et tulevikus korraldataks tihedamalt õppusi, mis testiksid rahvuslikku julgeolekusüsteemi. Lisaks soovitakse koostada avaliku- ja erasektori koostööl dünaamiliselt täienev kataloog strateegilistest ressurssidest, mida Julgeolekunõukogu on pidanud vajalikeks ja mida kriisi korral riigi käsutusse anda. Hispaania soovib välja arendada ka mitmest indikaatorist koosneva eelhoiatussüsteemi, et kiirendada rahvusliku julgeolekusüsteemi reageerimisvõimekust ohtudele. Samuti soovib Hispaania integreerida julgeolekuolukorra hindamise ja strateegilise analüüsi ning kindlustada vajaliku informatsiooni kättesaadavuse kõigile vajalikele osapooltele. Hispaania rahvusliku julgeolekusüsteemi erinevate osade koordineerimiseks on plaan luua uus koordineeriv keha, mille kaudu liigub konfidentsiaalne informatsioon rahvusliku julgeolekusüsteemi osade vahel. Regioonid ja KOV-id soovitakse senisest rohkem rahvuslikku julgeolekusüsteemi integreerida (Ministerio de Defensa de España, 2021, pp. 104–108).

Hispaania rahvusliku julgeolekusüsteemi keskne termin on *vastupidavus*, mida soovitakse integreerida kriiside haldamisse kõigil tasemetel. Võtmetähtsusega on seejuures koordineerimine valitsuse, regioonide ja KOV-ide vahel ning ministeeriumite, erasektori, ülikoolide ja kodanikuühiskonna vahel.

Hispaania kogemustest inspireeritud soovitused Eestile

- Tugevdada strateegilist planeerimist ja juhtimist, luues Eestit julgeolekualaselt koordineeriv kõrgeima taseme organi, mis langetab strateegilisi otsuseid ning mille suuniseid viivad ellu spetsialiseerunud töörühmad. See nõukogu võiks koondada nii ministeeriumite kui ka kohalike omavalitsuste esindajaid.
- Luua keskne koordineeriv üksus (nt „situatsiooniline komitee“), mis suudab operatiivselt rakendada Julgeolekunõukogu otsuseid, kaasates erinevaid sektoreid ja ametkondi.
- Arendada välja erinevatest indikaatoritest koosnev varajase hoiatuse platvorm, mis tugineb nii siseriiklikele kui ka rahvusvahelistele andmetele, võimaldades seeläbi ohte kiiremini tuvastada ja neile reageerida.
- Luua ühine analüüsi- ja informatsioonivahetuse mehhanism, mis võimaldab õigeaegselt tuvastada hübriidohu ilmingud (nt küberrünnakud, desinformatsioon, kriitilise taristu ohustamine) ning reageerida sellele koordineeritult.
- Korraldada regulaarseid valdkondadevahelisi julgeolekuõppuseid, mis testivad Eesti riikliku julgeolekusüsteemi töökindlust ning erinevate osapoolte reaktsoonivõimet, selgitades seeläbi välja süsteemi kitsaskohad, mida on võimalik varakult parandada.
- Koostada strateegiliste ressursside kataloog (sh kriitiline taristu, meditsiinitarvikud, toit, kütus, sidevahendid), mis on regulaarselt uuendatav ja vajadusel kiiresti kättesaadav ning aitaks kriisiolukorras reageerimisega oluliselt vähendada.
- Integreerida senisest enam KOV-e julgeolekupoliitika kujundamisse. Selle raames võib läbi viia koolitusi, infopäevi ja simulatsioone, mis tõstavad KOV-ide teadlikkust ning parandavad nende koostöövõimet riiklike struktuuridega.

Saksamaa

Viimati 2016. aastal uuendatud riigikaitse strateegia „Weißbuch zur Sicherheitspolitik und zur Zukunft der Bundeswehr“ näeb Saksamaa peamise strateegilise prioriteedina laiapindse julgeoleku kindlustamist (sks *Gewährleistung gesamtsstaatlicher Sicherheitsvorsorge*). Dokumendis nenditakse, et sise- ja välisjulgeolekut pole (enam) võimalik

Saksamaa eesmärk on parandada koostööd riigi, kodanike, strateegiliste objektide eraomanike, telekommunikatsioonioperaatorite ja meedia vahel.

üksteisest eristada, kuna kriisid algavad nende kokkupuutepunktidest. Saksamaa eesmärk on parandada koostööd riigi, kodanike, strateegiliste objektide eraomanike, telekommunikatsioonioperaatorite ja meedia vahel. Saksamaa juhtiv tees on vastupidavus (sks *Resilienz*), mille all peetakse silmas võimekust elada üle ohtlike olukordi (looduskatastroofe, süsteemirikkeid, sihilikke rünnakuid) minetamata riigi, majanduse ja ühiskonna funktsionaalsust (Bundesministerium der Verteidigung, 2016, pp. 48–49).

Saksamaa taktika oma eesmärkide saavutamiseks on ehitada võrgustik ametkondade vahel, parandades informatsiooni liikumist, suurendades asutuste vahelise personali hulka ja korraldades õppusi, milles osaleksid nii riigiasutused kui strateegiliste objektide omanikud riigi- ja erasektorist (Bundesministerium der Verteidigung, 2016, pp. 58–59).

Saksamaa kogemustest inspireeritud soovitused Eestile

- Luua või täiustada keskseid teabe- ja koordineerimiskeskusi, mis ühendavad riigiameteid, kaitseasutusi ja strateegiliste objektide omanikke, et tagada olulise teabe jõudmine kiiresti nendeni, kes otsuseid teevad või kriisimeetmeid rakendavad.
- Edendada inimeste roteerumist ministeeriumide, ametkondade ja kaitsejõudude vahel, et parandada vastastikust mõistmist ja hõlbustada ühist kriisihalduse praktikat.
- Kaardistada regulaarselt elutähtsad infrastruktuurid (energia, transport, side, pangandus, meditsiinisüsteem) ning töötada välja selged koostöömehhanismid nende omanike ja riigi vahel. Edendada täiendavaid turvameetmeid ja varuplaane.
- Julgustada kodanikke osalema vabatahtlikes päästeorganisatsioonides, kriisiõppustel ja digihügieeni parandamise programmides, et tõsta inimeste teadlikkust ning luua omamoodi „julgeolekuvõrgustik“ ühiskonnas endas.
- Korraldada laiaulatuslikke simulatsioone, mis haaravad nii riigiasutusi, omavalitsusi, kommunikatsioonifirmasid kui ka kommunaalettevõtteid, et katsetada infovahetuskanalite, otsustusahelate ja varuplaanide toimimist.

Itaalia

Itaalia riigikaitse strateegia „Libro bianco per la sicurezza internazionale e la difesa“ pärineb aastast 2015. Selle eesmärk on kineetiliste-, hübriid- ja *proxy*-rünnakute ennetamine Itaalia territooriumil ja Itaalia kodanike vastu. Itaalia peamine taktika selle strateegia elluviimiseks on rahvusvaheline koostöö, mis peaks tekitama Itaalia jaoks rahuliku väliskliima. Tsiviilkaitstes on Itaalia prioriteetseks taktikaks oma küberturbevõimekuse parandamine ja robustsete küberkaitsemehhanismide arendamine (Il Ministro della Difesa, 2015, p. 17). Siiski soovib Itaalia, sarnaselt Prantsusmaale, kindlustada ka tarneahelate julgeolekut. Seejuures soovib Itaalia identifitseerida, millised tootmisvõimekused on riigile eluliselt vajalikud, ning hoida neid riigis „olenemata omandistruktuurist“ (it *indipendentemente dagli assetti proprietari*) (Il Ministro della Difesa, 2015, p. 60).

Itaalia soovib identifitseerida, millised tootmisvõimekused on riigile eluliselt vajalikud, ning hoida neid riigis „olenemata omandistruktuurist“.

Itaalia kogemustest inspireeritud soovitused Eestile

- Kaardistada põhjalikult Eesti jaoks elutähtsad tööstus-, toidu-, energia- ja digitaalsed tarneahelad.
- Töötada välja mehhanismid, mis tagavad, et kriitiline tootmine ning sellega seotud teadmus püsiks Eesti riigi järelevalve all, isegi kui omanikeringis toimuvad muutused.
- Soodustada strateegiliselt olulistes sektorites nii kohalike ettevõtete konkurentsivõime tõstmist kui ka riigiga seotud toetuskeeme, vältimaks liigset sõltuvust välispartneritest.

Ühendkuningriik

Ühendkuningriigi 2015. aasta „National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review“ seab riigi strateegiliseks eesmärgiks (koos Ühendkuningriigi globaalse mõjuvõimu ja majandusjulgeoleku kindlustamisega) elanikkonnakaitse, mille saavutamiseks on strateegiatest juhtival kohal sõjaline (sh tuuma-) heidutus; terrorismi-, radikaliseerumise- ja ekstremismi vastane võitlus (sh julgeolekuteenistuste eelarvete suu-

rendamisega); küberturbevõimekuse kasvatamine; organiseeritud kuritegevuse vastase võitluse tõhustamine; kogukondade vastupanuvõime (ingl *resilience*; vrd sks *Resilienz*) suurendamine ohtudele ning valitsuse kriisihaldamisvõimekuse suurendamine (HM Governmen, 2015, p. 11).

Taktikaliselt soovib Ühendkuningriik tihendada patrulle oma territoriaalvetes; kulutada 2015.–2025. aastani 178 miljardit naela uue sõjatehnika peale; suurendada relvajõudude koostöövõimekust teiste julgeolekustruktuuridega (nn ühendjõud, ingl *Joint Force*); suurendada Ühendkuningriigi relvajõudude tegutsemisvabadust juriidilise reformiga; suurendada Briti armee inimreservi; palgata u 2000 uut julgeolekuametnikku; investeerida 1,9 miljardit naela küberkaitsevõimekuse tugevdamiseks; ehitada uus, ametiteülene platvorm küberkaitse teemade haldamiseks; luua uus luureteenis-

tuse alaliik, mis spetsialiseerub tumeveebi (või pimeveebi) seiramisele; täiustada illegaalsete tulirelvade vastast võitlust; töötada koos erasektoriga korruptsiooni ja sanktsioonide eiramise tõkestamiseks; töötada 2016. aastaks välja bioloogilise julgeoleku strateegia, mis keskenduks nii pandeemiade kui bioloogiliste relvade põhjustatud ohule; suurendada Ühendkuningriigi vastupanuvõimet energiakatkestustele (koostöös erasektoriga); tihendada riiklikku järelvalvet kriitilise infrastruktuuri üle (HM Governmen, 2015, pp. 23–46).

Elanikkonnakaitse saavutamiseks on strateegiatest juhtival kohal sõjaline heidutus; terrorismi-, radikaliseerumise- ja ekstremismi vastane võitlus; küberturbevõimekuse kasvatamine; organiseeritud kuritegevuse vastase võitluse tõhustamine; kogukondade vastupanuvõime suurendamine ohtudele ning valitsuse kriisihaldamisvõimekuse suurendamine.

Ühendkuningriigi kogemustest inspireeritud soovitused Eestile

- Analüüsida ja vajadusel ajakohastada õigusakte, mis toetavad kaitseväge ning julgeolekuteenistuste operatiivset paindlikkust ja tegutsemisvabadust.
- Luua selge õiguslik raamistik, mis käsitleb hübriidohtude, sealhulgas desinformatsiooni, küberründe ja majanduslike mõjutusoperatsioonide, tõrjumist.
- Jätkata kogukonnapõhiste initsiatiivide toetamist, et tugevdada ühiskondlikku sidusust ja vähendada sotsiaalset eraldatust, mis võib soodustada radikaliseerumist.
- Koolitada kohalikke omavalitsusi, vabäühendusi ja haridusasutusi märkama radikaliseerumist ning pakkuda neile tööriistu selle ennetamiseks.
- Luua või tugevdada eraldi üksust, mis tegeleb süvaveebi (ingl *dark web*) järelvalvega, tuvastades seal toimuva organiseeritud kuritegevuse, ebaseadusliku relvamüügi, narkokaubanduse ja muude ohtude mustreid.
- Tihendada koostööd rahvusvaheliste luure- ja õiguskaitsepartneritega, et vahetada infot küberkuritegelike võrgustike kohta.
- Tugevdada rahandus- ja maksuametite, rahapesu andmebüroode ning pangandussektori koostööd, et tuvastada ja peatada sanktsioonide vältimise katseid ning korruptiivse kapitali liikumist.

- Kasutada rohkem andmeanalüütikat ja tehisintellekti tööriistu suurte tehingumah- tude seireks, et kiiremini tuvastada anomaaliaid.
- Tugevdada strateegiliste infrastruktuuriobjektide (energeetika, telekommunikat- sioon, transport) julgeoleku järelevalvet ning koostööd infrastruktuuri haldajatega.
- Töötada välja plaanid ja investeerida taristute moderniseerimisse, et suu- rendada nende vastupidavust nii küberrünnete, tehnilistele riketele kui ka looduskatastroofidele.
- Viia läbi regulaarsed õppused, kus testitakse riigi võimet hakkama saada pikaaja- liste energiakatkestustega, kaasates nii avaliku sektori, erasektori kui ka kodaniku- ühiskonna esindajaid.
- Koostada biojulgeoleku strateegia, mis hõlmab pandeemiate, bioterrorismi ja bio- loogiliste relvade ohtude varajast tuvastamist, ennetamist ning leevendamist.
- Investeerida tervishoiusüsteemi suutlikkuse tõstmisse, luua varud isikukaitseva- hendite, meditsiiniseadmete ja ravimite jaoks ning täiustada infovahetuse ja labo- rianalüüsi võimekust.

PÕHJA-AMEERIKA

Ameerika Ühendriigid

USA-s ei kasutata enamasti terminit „laiapindne riigikaitse“ otse- selt samas sõnastuses nagu mõnes teises riigis, kuid lähenemine riiklikule julgeolekule ja kaitsele on terviklik ning hõlmab mitut valdkonda ning vahendeid. USA kaitse- ja julgeolekupoliitikas võib eristada kahte samaväärset kontseptsiooni, mida võib tõlgendada kui laiapindse riigikaitse vastet. Nende hulka kuuluvad inglise kee- les mõisted *whole-of-government approach* ja *whole-of-society approach*. Need mõisted hakkasid USA-s laiemat kasutust leidma pärast 11. septembri 2001. aasta terrorirünna- kuid. Sel perioodil hakati ümber mõtlema Ameerika julgeoleku- ja kaitsepoliitika lähe- nemisviise, kuna terrorismioht ja üleilmastumise mõju muutis traditsioonilise sõjalise kaitse üksi ebapiisavaks.

Riigikaitse hõlmab kõiki riikliku võimu elemente – diplomaatilisi, informatsioonilisi, majanduslikke, sõjalisi, finantsilisi, õiguslikke, luure- ja õiguskaitsevahendeid.

Whole-of-government approach lähenemine tähendab erinevate valitsusasutuste ja -agen- tuuride integreerimist ning ühist tegutsemist ühiste eesmärkide saavutamiseks, selle ase- mel, et igaüks tegutseks eraldi oma kitsas vastutusalas. Oluline on valitsuse sisene tihe koostöö ja ressursside koordineerimine, et pakkuda ühtset, tõhusat ja terviklikku lahen- dust (Aoki *et al.*, 2023, pp. 733–752).

Whole-of-society approach laiendab seda printsiipi veelgi laiemale ringile, kaasates lisaks valitsusasutustele ka erasektori, mittetulundusühingud, rahvusvahelised partnerid, tea- dusasutused, kogukonnad ja üksikisikud. See tähendab, et probleemide lahendamisse on kaasatud kõik ühiskonnagrupid, et tõsta vastupanuvõimet, parandada reageerimisvõimet ning saavutada pikaajalisi eesmärgi (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2023, p. 173).

Nende lähenemiste kohta võib leida näiteid riiklikest strateegiadokumentidest, nagu „National Security Strategy“ (edaspidi NSS) (The White House, 2022) ja „National Defense Strategy“ (edaspidi NDS) (U.S. Department of Defense, 2022), kus rõhutatakse mitut aspekti, mis sarnanevad laiapindsele riigikaitsele. Näiteks viitavad need dokumen-

did sellele, et riigikaitse hõlmab kõiki riikliku võimu elemente – diplomaatilisi, informatsioonilisi, majanduslikke, sõjalisi, finantsilisi, õiguslikke, luure- ja õiguskaitsevahendeid. Sellist lähenemist saab käsitleda kui laiapindset riigikaitset, kuna see ei piirdu pelgalt sõjalise komponendiga, vaid hõlmab terviklikku, eri valdkondi ning tasandeid kaasavat strateegiat (The White House, 2022, pp. 10–13). Samuti toonitab 2022. aasta riigikaitse strateegia vajadust integreerida eri domeenid, vahendid ja partnerid, et tagada riigi julgeolekut ning kaitset laiaulatuslikult ja terviklikult (U.S. Department of Defense, 2022, p. 2)

NSS kirjeldab Ameerika Ühendriikide eesmärgi ja strateegiat globaalsete väljakutsete lahendamiseks ning oma juhtpositsiooni kindlustamiseks maailmas. Dokumendi keskmes on demokraatia ja reeglitepõhise rahvusvahelise korra kaitsmine ning globaalsete probleemide lahendamine koostöös partnerite ja liitlastega. Dokument tõstab esile vajadust kohaneda kiiresti muutuvate geopoliitiliste tingimustega ning kindlustada Ameerika Ühendriikide positsioon maailma juhtiva jõuna (The White House, 2022, p. 1).

Strateegilise konkurentsi osas märgitakse Hiinat kui kõige tõsisema pikaajalise väljakutse allikat. Hiina majanduslik, diplomaatiline, sõjaline ja tehnoloogiline mõju nõuab mitmetasandilist ja koordineeritud lähenemist, et kaitsta Ameerika huve ja liitlasi (The White House, 2022, pp. 23–25). Samas ei alahinnata Venemaa agressiivset käitumist, millele viitab selgelt sissetung Ukrainasse. Venemaa tegevus toob esile vajaduse tugevate heidutusmeetmete ja rahvusvahelise ühtekuuluvuse järele (The White House, 2022, pp. 25–26).

Lisaks keskendub strateegia demokraatia ja demokraatlike väärtuste kaitsele. Oluline on seista vastu autoritaarsete režiimide mõjule, edendades samas inimõigusi ja õigusriigi põhimõtteid nii riigisiselt kui ka rahvusvahelisel tasandil (The White House, 2022, pp. 10–13). See pühendumus on seotud vajadusega säilitada ja tugevdada demokraatlike institutsioone, mis tagavad ühiskonna vastupanuvõime autoritaarsetele survestamiskatsetele.

Riikliku julgeoleku oluline komponent on ka globaalsete probleemide lahendamine. Kliimamuutused on nimetatud eksistentsiaalseks ohuks, mis vajab rahvusvahelist koostööd ja kiireid meetmeid, et vähendada nende mõju ning edendada jätkusuutlikkust (The White House, 2022, p. 6). Samuti on strateegias suurt tähelepanu pööratud terviseohtudele, nagu pandeemiate ennetamine ja globaalsete tervishoiusüsteemide tugevdamine, et vähendada tulevaste kriiside riske (The White House, 2022, p. 28). Küberjulgeolek ja tehnoloogiline areng on samuti keskse tähtsusega, kuna need valdkonnad mängivad olulist rolli riigi julgeoleku ja majandusliku heaolu tagamisel (The White House, 2022, p. 34).

Esile on ka tõstetud USA jätkuv juhtroll maailmas ning vajadus tugevdada liitlassuhteid ja rahvusvahelisi koalitsioone. NATO tugevdamist, Indo-Vaikse ookeani piirkonna partnerlussuhteid ja uusi algatusi, nagu Quad ja AUKUS, nähakse oluliste vahenditena stabiilsuse ja demokraatlike väärtuste edendamiseks (The White House, 2022, pp. 10–13)

Majandusliku julgeoleku seisukohast keskendub strateegia globaalsete tarneahelate vastupidavuse suurendamisele, kodumaistesse tööstusharudesse ja infrastruktuuri investeerimisele ning õiglase ja reeglitepõhise rahvusvahelise majandussüsteemi edendamisele (The White House, 2022, pp. 27–28). Need sammud aitavad kindlustada Ameerika Ühendriikide konkurentsivõimet ja majanduslikku stabiilsust.

Lõpuks on sõjalise võimekuse ja heidutuse valdkonnas strateegia keskmes sõjaliste võimete moderniseerimine, sealhulgas uute tehnoloogiate arendamine. Kuigi rõhk on konfliktide ennetamisel ja diplomaatial, on samal ajal oluline säilitada tugev ja usutav heidutus (The White House, 2022, p. 31). Selle kaudu tagatakse nii riiklik julgeolek kui ka rahvusvaheline stabiilsus.

RIIKLIKU KAITSESTRATEEGIA KOOSTAMISE JUHISEID EI OLE UURITUD RIIKIDE HULGAS TAVALISELT AVALIKULT VÄLJA TOODUD, AMEERIKA ÜHENDRIIKIDE JUHTDOKUMENT „A NATIONAL SECURITY STRATEGY PRIMER“ ON ERANDLIK. FOTO: PEXELS.COM

USA „National Security Strategy“ koostamise protsess

Strateegia väljatöötamisse panustab mitu asutust, sealhulgas Siseministeerium (Department of State), Kaitseministeerium ja Luure Keskagentyur (CIA). Iga asutus pakub ekspertteadmisi oma valdkonnast, näiteks diplomaatia, kaitse või luure alal.

USA presidendil lasub lõplik vastutus NSS-i kinnitamise ja esitamise eest Kongressile. Protsess algab presidendi suunistest. Juhised kajastavad administratsiooni visiooni ja prioriteete, millest saab alguse strateegia koostamise protsess. Riiklik Julgeolekunõukogu (National Security Council, edaspidi NSC) koordineerib NSS-i väljatöötamist. See nõukogu koosneb presidendi julgeolekunõunikest ja ministeeriumide esindajatest, kes töötavad erinevates töögruppides. NSC ülesanne on ka strateegia sisendite koordineerimine ja lõpliku dokumendi ülevaatamine. NSC loob töörühmad, kuhu kuuluvad ministeeriumide ja asutuste esindajad. Töörühmad tegelevad strateegia detailse väljatöötamise ja analüüsiga. Luurekogukond ja kaitseasutused viivad läbi põhjalikud ohuhinnangud, tuvastades peamised probleemid ja võimalused. Töögrupid arutavad võimalikke strateegiaid ja poliitika, mis vastavad tuvastatud ohtudele. Sisemised konsultatsioonid hõlmavad Kongressi ja valitsusametnike arvamusi. Välisosalejatena kaasatakse vajadusel akadeemikuid, mõttekodasid ja liitlasi. (Congressional Research Service, 2021)

Kokkuvõtvalt võib protsessi punkthaaval välja tuua nii.

1. **Algatamine.** Protsess algab presidendi suunistest, mis peegeldavad administratsiooni visiooni ja prioriteete.
2. **Koordineerimine NSC poolt.** Riiklik Julgeolekunõukogu loob töörühmad, mis hõlmavad erinevate agentuuride ja osakondade esindajaid.
3. **Analüüs ja sisend**
 - a. *Ohuhinnangud.* Luurekogukond ja kaitseasutused koostavad põhjalikud ohuhinnangud.

- b. *Poliitika areng*. Arutletakse võimalike strateegiate ja poliitikate üle, mis vastaksid tuvastatud ohtudele ja võimalustele.

4. Konsultatsioonid

- a. *Siseosalejad*. Konsulteeritakse Kongressi liikmete ja valitsusametnikega.
- b. *Välisosalejad*. Vajadusel kaasatakse akadeemikud, mõttekojad ja liitlased.

5. Dokumendi koostamine. Töörühmad koostavad strateegia eelnõu, mis läbib mitu ülevaatuse ja tagasiside vooru.

6. Heakskiitmine ja kinnitamine

- a. *NSC ülevaade*. NSC liikmed vaatavad läbi lõpliku eelnõu.
- b. *Presidendi kinnitus*. President kinnitab strateegia ametlikult.

7. Esitamine ja avalikustamine.

- a. *Esitamine Kongressile*. Seaduse kohaselt esitatakse NSS Kongressile.
- b. *Avalikustamine*. Tavaliselt tehakse strateegia avalikkusele kättesaadavaks, välja arvatud tundlikud osad.

USA-l on väljatöötatud dokument, mis pakub juhiseid ja põhimõtteid riikliku julgeolekustrateegia ehk NSS-i koostamiseks. Selle eesmärk on selgitada, kuidas kujundatakse strateegilisi eesmärke, prioriteete ja tegevusplaane, mis on vajalikud riigi julgeoleku tagamiseks.

Goldwater-Nicholsi seadus (Goldwater-Nichols Department of Defense Reorganization Act of 1986, 1986, § 603) nõuab, et NSS esitatakse Kongressile iga aasta. Tegelikult avaldatakse NSS umbes iga 4 aasta järel või kui administratsioon vahetub. Strateegia uuendamise sagedus sõltub rahvusvahelistest sündmustest ja administratsiooni prioriteetidest.

USA-l on väljatöötatud dokument, mis pakub juhiseid ja põhimõtteid riikliku julgeolekustrateegia ehk NSS-i koostamiseks. Selleks on „A National Security Strategy Primer“ (Heffington *et al.*, 2019).

Selle eesmärk on selgitada, kuidas kujundatakse strateegilisi eesmärke, prioriteete ja tegevusplaane, mis on vajalikud riigi julgeoleku tagamiseks.

Peamised protsessid, mis on seotud laiapiindse riikliku julgeolekustrateegia väljatöötamisega, jagunevad mitmeks oluliseks komponendiks alljärgnevalt.

1. **Strateegilise olukorra analüüsimine.** Esimene samm strateegia loomisel on hinnata praegust ja oodatavat julgeolekuolukorda. See hõlmab nii rahvusvahelise kui ka riigisisese konteksti mõistmist, ohtude ja võimaluste analüüsi ning laiemat strateegilist olukorda. **Strateeg peab määratlema probleemi, tuvastama eeldused** (nt oletada vastase kavatsusi ja võimeid; hinnata rahvusvahelise olukorra dünaamikaid; eeldada, millised oleksid tegevuse või tegevusetuse võimalikud tagajärjed) **ning hindama tegevuspiiranguid** (nt õiguslikud või ressursipõhised piirangud). (Heffington *et al.*, 2019, pp. 7–14)
2. **Soovitavate eesmärkide määratlemine.** Pärast julgeolekukeskkonna hindamist peab strateeg määrama üldised eesmärgid ehk lõpptulemused, mida strateegia saavutada püüab. Need eesmärgid seotakse riiklike huvide kaitsmisega (nt julgeolek, heaolu ja väärtused). Protsess hõlmab konkreetsete eesmärkide seadmist ja tagamist, et poliitilised eesmärgid oleksid **selged, keskendunud ja saavutatavad**. (Heffington *et al.*, 2019, pp. 15–18)
3. **Vahendite kindlakstegemine ja arendamine.** Vahendid viitavad riigi käsutuses olevatele võimetele ja ressurssidele, nagu sõjaline, diplomaatiline, majanduslik ja

informatsiooniline jõud. Võimu elemente kombineeritakse ja arendatakse strateegiliste eesmärkide saavutamiseks järgnevalt.

- a. *Võimuelementide määratlemine:* Võimuelementide all mõistetakse riigi loomulikke ressursse, geograafiat, inimkapitali, majandust, tööstust, teadus- ja arendustegevust, tehnoloogiat, infrastruktuuri, valitsemist, kultuuri, rahvuslikku tahet ja rahvusvahelist mainet. Need elemendid moodustavad riigi võimekuse aluse. Kuigi need elemendid võivad tunduda eraldiseisvad, on nad tegelikult omavahel tihedalt seotud ja sõltuvad üksteisest.
 - b. *Võimuelementide arendamine:* Strateegia edukuse määrab riigi võime oma võimuelemente mitte ainult säilitada, vaid ka arendada ja ümber kujundada konkreetseteks võimekusteks, mis on vajalikud poliitiliste eesmärkide saavutamiseks. Näiteks võivad võimuelementide hulka kuuluda haritud tööjõud, juurdepääs kriitilistele ressurssidele, sõjalised võimed ja liitlassuhted.
 - c. *Institutsioonide ja instrumentide ühendamine:* Võimu instrumendid, nagu diplomaatia, sõjalised jõud, majanduslikud meetmed ja informatsiooniline mõjuvõim, töötavad tihedas koostöös institutsioonide ja tegutsejatega (nt riigi valitsusasutused, rahvusvahelised organisatsioonid, valitsusvälised organisatsioonid ja erasektor). **Strateegid peavad kindlaks tegema, millised institutsioonid ja instrumendid sobivad kõige paremini soovitud poliitiliste eesmärkide saavutamiseks, ning kindlustama, et kõik elemendid töötavad kooskõlas, mitte üksteise vastu.**
 - d. *Koordineerimine ja järjestamine:* Strateegia elluviimisel on oluline prioriseerida eesmärgid vastavalt nende tähtsusele ja jaotada ressursid optimaalselt. Lisaks tuleb tagada, et kõik võimuelemendid on ühtselt koordineeritud ja ei töötaks teineteise vastu. Näiteks diplomaatia, sõjaline jõud ja majanduslikud meetmed peavad olema hästi integreeritud, et saavutada soovitud mõju. **Strateegid peavad jälgima, et toetusinstrumendid ei takistaks peamise instrumendi eesmärkide saavutamist.**
 - e. *Jätkuv hindamine ja kohandamine:* Strateegiat rakendades peavad **strateegid pidevalt hindama nii riske kui ka kulusid ning jälgima, kas valitud lähenemisviis viib soovitud poliitiliste eesmärkideni.** Vajadusel tuleb strateegiat kohandada, et vastata uutele väljakutsetele või muutuvatele tingimustele. Strateegia edu sõltub suuresti sellest, kui hästi suudetakse võimuelemente kohandada ja ümber arendada vastavalt muutuvatele olukordadele. (Heffington *et al.*, 2019, pp. 19–36)
4. **Tegevusviiside kujundamine.** Selles etapis määratakse kindlaks, kuidas olemasolevaid vahendeid kasutatakse soovitud eesmärkide saavutamiseks. **Strateegid peavad koordineerima erinevaid võimuelemente, nagu sõjalised operatsioonid, diplomaatia ja majandusmeetmed, et strateegiat tõhusalt ellu viia.** (Heffington *et al.*, 2019, pp. 37–42)
 5. **Kulude, riskide ja tulemuste hindamine.** Oluline osa protsessist on pidev strateegiaga seotud kulude hindamine, mis hõlmab nii rahalisi kui ka muid kulusid (nt ressursi). See võimaldab strateegia rakendamise ajal teha vajalikke kohandusi, et tagada selle elujõulisus pikema aja jooksul. (Heffington *et al.*, 2019, pp. 43–48)

USA kogemustest inspireeritud soovitused Eestile

- Laiapindse strateegia koostamisel võtta kasutusele *whole-of-government* põhimõte, kus kõik riigiasutused koordineerivad oma tegevust strateegiliste eesmärkide saavutamiseks, vältides duplikaate ja ressursside raiskamist. Samas rakendada ka *whole-of-society* lähenemist, kaasates strateegia koostamisse ja elluviimisse ka erasektori, teadusasutuste, kodanikuühenduste ning kogukondade esindajad.
- Määratleda konkreetset ressursid ja võimekused, mida on vaja strateegia rakendamiseks, ning jagada ressursse vastavalt prioriteetidele.
- Koostatud strateegia järel jätkata selle pidevat hindamist ja vajadusel kohandada seda vastavalt muutuvatele tingimustele, tagades, et see jääb ajakohaseks ja tõhusaks.

Kanada

Kanada omab laiapindset riigikaitse strateegiat. Kaitse- ja julgeolekustrateegia on läbi teinud märkimisväärseid muudatusi ning see on vormunud 2024. aasta aprillis avaldatud dokumenti „Our North, Strong and Free: A Renewed Vision for Canada's Defence“. See strateegia käsitleb kaitse- ja julgeolekueesmärke, pöörates tähelepanu riigi julgeolekualastele ülesannetele. (Department of National Defence, 2024)

Varem oli dokument „Strong, Secure, Engaged: Canada's Defence Policy“, mis määratles järgmised valdkonnad: hästi toetatud, mitmekesised, vastupidavad inimesed ja pered; pikaajalised investeeringud, et suurendada Kanada relvajõudude suutlikkust ja suutlikkust toetada rahu ja julgeolekut; kaitse rahastamise parandamine ning globaalne kontekst. (Department of National Defence, 2017)

Olukorrast tulenevalt on sõnastatud uus kaitsevisioon – „Tugev, turvaline, kaasahaarav“, millest lähtub ka Kanada uus lähenemine kaitsele – ette näha, kohandada, tegutseda.

Riiklik julgeolek Kanada kontekstis hõlmab nii riigikaitset kui ka mitme geopoliitilise, majanduslike ja muude huvide kaitset, ning mõjutab mitte ainult kaitsepoliitikat, vaid ka välispoliitikat ja teisi poliitikaid.

Kanada prioriteet on kaitsta kanadalaste turvalisust ja julgeolekut nii kodumaal kui ka välismaal. Public Safety Canada on ministritest koosnev komitee, kus juhendatakse programmist, milles peamised eesmärgid on rahvuslik julgeolek (ingl *National Security*), elanikkonna ohutus (ingl *Community Safety*) ning hädaabi korraldamine (ingl *Emergency Management*). See institutsioon koordineerib föderaalosakondade ja -asutuste tegevust. Nende ülesanne on kaitsta kanadalasi, nende kogukondi, ettevõtteid ja huve. Public Safety vastutab ka poliitika väljatöötamise ja avaliku julgeoleku ning hädaolukordadeks valmisoleku ministrile nõu andmise eest. Public Safety Canada toimib keskse koordineerimispunktina terrorismivastase võitluse, kriitilise infrastruktuuri kaitse, küberjulgeoleku ja transpordi turvalisuse alal. Lisaks teeb Public Safety Canada koostööd Kanada kodanikega tagamaks, et riigi julgeolekualased jõupingutused peegeldaksid ja teeniksid kõikide kogukondade huve. (Public Safety Canada, 2024)

Kanadal on puudunud pidev rahvusliku julgeolekustrateegia (National Security Strategy, edaspidi NSS) koostamise protsess ning selline strateegia on loodud vaid üks kord, 2004. aastal. Selle tulemusena ei ole Kanada ministeeriumidel ja ametkondadel ühtset arusaama riiklikest huvidest ega strateegilistest ohtudest, samuti puudub ühine plaan, kuidas neid omavahel siduda. Igas juhtumiuuringus analüüsiti riigi NSS-protsessi algust, iseloomus-

On sõnastatud uus kaitsevisioon – „Tugev, turvaline, kaasahaarav“, millest lähtub ka Kanada uus lähenemine kaitsele – ette näha, kohandada, tegutseda.

tati ja määratleti protsessi tüüp ainulaadse mudeliga ning hinnati protsessi tõhusust valitsusasutuste joondamisel kõigi riikliku võimu vahendite ulatuses (Riopelle, 2022).

Kanada on seadnud enda julgeolekupoliitikas esikohale järgmised teemad:

- globaalne võimuvõitlus,
- vägivaldsed äärmusrühmitused,
- tehnoloogia areng,
- kübervaldkond,
- majandusjulgeolek,
- kliimamuutustega kaasnevad ohud,
- organiseeritud kuritegevuse ja rahapesu tõkestamine.

Kanada kogemustest inspireeritud soovitusel ja huvipakkuvad teemad Eestile

- Kasutada kollektiivkaitset ja regionaalset partnerluse koostööd.
- Vaadata üle kaitsehangete süsteem.
- Iga nelja aasta järel koordineerida laiapindne tegevuskava riikliku julgeolekustrateegiaga ning väljastada aastaraport.

AASIA

Jaapan

Jaapani II maailmasõja järel esimene riigikaitse strateegia „National Security Strategy“, peamine riigi julgeolekudokument, koostati 2013. aastal. Strateegia koostas riiklik kaitse-nõukogu (National Security Council) ja kinnitas riigi valitsus.

2013. aastal valminud strateegiat uuendati põhjalikult 2022. aastal. Esitleti kolme kaasuvat dokumenti, mis hetkel kehtivad: „National Security Strategy of Japan“ (The Government of Japan, 2022a), „National Defense Strategy“ and „Defense Buildup Program“ (Koshino, 2022). Strateegias on kirjas, et selle rakendamine on plaanitud järgnevat kümnendiks (The Government of Japan, 2022a, p. 35). Riiklik kaitse-nõukogu vastutab strateegia elluviimise eest ning analüüsib ka jooksvalt julgeolekukeskkonda, et vajadusel rakendusplaan korrigeerida. Eraldiseisvat laiapindse riigikaitse strateegiat Jaapan välja töötanud ei ole, tsiviil-militaar koostööd ja ühiskonna kerksuse aspekte on dokumentides kajastatud.

2022. aasta detsembris avaldatud strateegia „National Security Strategy of Japan“ esitab strateegilised juhised Jaapani riikliku turvalisuse tagamiseks olulistes valdkondades: diplomaatias, riigikaitse, majandusjulgeolekus, tehnoloogias, küberruumis, merenduses, õhuruumis, sh kosmoses (ingl *space*), teabe- ja info kogumises (ingl *intelligence*), ametlikus arenguabis ja energeetikas, sh energiatööstuses.

Strateegia toob välja Jaapani riiklikud huvid: riikliku suveräänsuse ja iseseisvuse hoidmine/tagamine, riigi ja elanike heaolu tagamine majanduskasvu abil ja universaalsete väärtuste tagamine, nt vabadus, demokraatia jne. Strateegia aluseks on Jaapani riiklik

Riiklik kaitse-nõukogu vastutab strateegia elluviimise eest ning analüüsib ka jooksvalt julgeolekukeskkonda, et vajadusel rakendusplaan korrigeerida. Eraldiseisvat laiapindse riigikaitse strateegiat Jaapan välja töötanud ei ole.

julgeolekukeskkond ja olulised teemad, millest lähtuvalt esitatakse peamised julgeoleku-printsiibid, sh alliansi hoidmine USA-ga; riigikaitse, mille tagab kaitseväge – Japan Self-Defense Forces – mitte sõjaline ülemvõim; koostöö sarnaselt mõtleivate ja väärtusi jagavate riikidega.

Riikliku turvalisuse eesmärkideks seab strateegia riikliku suveräänsuse ja iseseisvuse tagamise võimekuse, rahvusvahelise majanduskeskkonna ja majanduskasvu tagamise, suurenevate rahvusvaheliste suhete (eriti Vaikse ookeani piirkonnas) abil uue rahvusvahelise vahekorra kehtestamise, rahvusvahelise koostöö abil, sh kliimamuutuste ja nakkushaiguste kontekstis, reeglite ja regulatsioonide väljatöötamise.

Strateegia toob välja Jaapani ühiskondlikud võimekused, mida riikliku turvalisuse tagamise eesmärgil suurendada (võimekused, mida antud kontekstis saab laiapidndse riigikaitkena tõlgendada).

1. Majanduse ja finantsvaldkonna tugevdamine: majanduskasv ja riikliku julgeoleku suurendamine peavad olema omavahel kooskõlas/sümbioosis.
2. Riigikaitsele sotsiaalse toetuse kinnistamine: riik peab tegema jätkuvaid ning täiendavaid jõupingutusi, et riigi elanikud ning organisatsioonid (k.a eraettevõtted) süvendaksid oma arusaamist ning oleksid veelgi koostöisemad riikliku turvalisuse tagamisel, sh riigikaitse teemadel info suurendamine nii riigis sees kui ka välismaal.
3. Intellektuaalsete oskuste suurendamine: riiklikes julgeolekuküsimustes on vaja tagada teaduspõhine info ja tehnoloogiline võimekus julgeoleku tagamiseks. St suurem valitsuse, ettevõtete ja teadusasutuste vaheline koostöö, mis puudutab julgeoleku küsimusi, et paigas oleksid riigi julgeoleku tagamiseks sobilikud meetmed, nt valeinfo leviku tõkestamiseks jms.

2022. aasta detsembris avaldatud strateegia „National Security Strategy of Japan“ esitab strateegilised juhised Jaapani riikliku turvalisuse tagamiseks olulistes valdkondades: diplomaatias, riigikaitstes, majandusjulgeolekus, tehnoloogias, küberruumis, merenduses, õhuruumis, sh kosmoses, teabe- ja info kogumises, ametlikus arenguabis ja energeetikas, sh energiatööstuses.

Lisaks pannakse strateegias rõhku nii avaliku- kui ka era-sektori täiendavale ettevalmistusele ning võimekuse tõstmisele järgmise nakkushaigusega tekkiva kriisiga toimetulekul. Samuti on oluline militaar-tsiviilkoostöö suurendamine, sh kommertslennujaamade ja sadamate kasutamine õppusteks, aga ka õhu (kosmose) ja kübervaldkonnas, et tagada kriitilise taristu, nt satelliitide ja sidesüsteemide, turvalisus (Koshino, 2022).

Kaitsevõimekuse suurendamise programmis „Defense Build-up Program (16.12.2022)“ tuuakse täiendavalt välja, et ulatusliku katastroofi korral, nt tuumakatastroof, loodus-

katastroofid jms, võtab kaitseväge kasutusele vajalikud meetmed, sh tehnika, et tagada asjakohane kriisile reageerimine. Programm toob eraldi välja ka kaitseväge õppuste korraldamise, st kriisivalmiduse tagamise tuumajaamade piirkondades (The Government of Japan, 2022b, p. 32).

Jaapani „Politseiseadus“ (artikkel 71) lubab peaministril, riikliku ühiskondliku turvalisuse komitee (National Public Safety Commission) soovitusel kuulutada välja rahu ja korra tagamiseks regionaalse või riikliku eriolukorra ning kasutada olukorra haldamiseks lahendamiseks politseijõude, sh politsei inimressurssi ümber suunata (DCAF, 2011, p. 48).

KOLLEGIAALSUS ON MITMES AASIA RIIGIS LAIAPINDSE RIIGIKAITSE KONTSEPTSIOONI ALUS – KÕIKIDEL ÜHISKONNA LIIKMETEL ON RIIGI KERKSUSE TAGAMISEKS OMA ROLL TEADA JA KANDA. FOTO: PEXELS.COM

Jaapani kogemustest inspireeritud soovitusel ja huvipakkuvad teemad Eestile

- Toimepidevuse tagamise puhul on suurt rõhku pandud era- ja avaliku sektori koostööle, st koostöövajadus ettevõtetega riigikaitse tõhustamiseks on fikseeritud ning nähakse, et ka ettevõtted aitavad aktiivselt kaasa riiklikule valmisolekule.
- Teaduse osa ja teaduspõhiste otsuste olulisus riigikaitstes on eraldi ära märgitud. Teadustegevuse oluliseks märkimine strateegias tähendab ka, et luuakse riiklikud ressursid ja põhjendatakse nende eraldamist.

Lõuna-Korea

Lõuna-Koreas¹ koostab alates 2004. aastast riiklikku julgeolekustrateegiat „National Security Strategy“ Riiklik Julgeolekuamet (National Security Office). Strateegia ülesehituse suunaseadjaks peetakse 2009. aastal valminud strateegiat, mille keskmes oli Lõuna-Korea globaalse rolli kinnistamine. (Lee, 2023)

2006. aastal viidi Lõuna-Koreas läbi ka kaitser reform, mille eesmärk oli riigikaitse kaasajastamine informatsiooniajastu ning globaliseerumise kontekstis. Lisaks kaitseväge üksuste optimeerimisele ning kaitseministeeriumi tsiviilistamisele olid reformi kesksed eesmärgid ka pikaaegse kaitse-eelarve saavutamine ja tagamine (Yong-sup, 2006).

¹ Raporti koostamise hetkel kehtivate rahvusvaheliste kokkulepete alusel on sõja korral operatsiooniline kontroll Lõuna-Korea sõjaväe üle jätkuvalt USA-l.

Riiklik julgeolekustrateegia on valitsuse raamdokument, st iga valitsus esitab oma julgeolekustrateegia. Hetkel kehtib 7. juunil 2023. aastal esitatud Yoon Suk Yeoli valitsuse julgeolekustrateegia „National Security Strategy: Global Pivotal State for Freedom, Peace and Prosperity“². Varasemad strateegiad on esitatud nt 2018 ja 2014. Strateegia täiendab ja oma vaimus kordab 2022. aastal Kaitseministeeriumi (Ministry of National Defense) välja antud riiklikku kaitsestrateegiat „National Defense Strategy“. Iga kahe aasta tagant koostab riigikaitsestrateegia osakond (National Defense Strategy Division) ka dokumendi „Defence White Paper“. Viimati ilmus antud valge paber 2022. aastal (Ministry of National Defence, 2022).

Ühiskondliku valmisoleku tagamiseks, sh Korea poolsaare pingelist olukorda silmas pidades, on läbi viidud suurõppusi. Näiteks viidi 2023. aastal läbi üleriigiline evakuatsiooniõppus, mille eesmärk oli varjumiskohtadesse varjumine.

Lõuna-Korea riiklik julgeolekustrateegia hõlmab nii diplomaatia kui ka riikliku julgeoleku küsimusi, sh rahvusvahelisi suhteid, ühinemisküsimusi kui ka riigikaitse aspekte (Park, 2023). Täiendavat laiapindset riigikaitse strateegiat Lõuna-Korea vastu võtnud ei ole. Küll on aga ühiskondliku valmisoleku tagamiseks, sh Korea poolsaare pingelist olukorda silmas pidades, läbi viidud suurõppusi. Näiteks viidi 2023. aastal läbi üleriigiline evakuatsiooniõppus, mille eesmärk oli varjumiskohtadesse varjumine. (Lendon, 2023).

Hetkel kehtiv julgeolekustrateegia – „The Yoon Suk Yeol Administration’s National Security Strategy (June 2023)“ – määrab peamiseks kaasaegseteks julgeolekuohtudeks Põhja-Korea sõjalise võimekuse, USA-Hiina omavahelise positsioonivõitluse, järjest olulisemaks muutuva suhte majanduse ja julgeoleku vahel ning ka uued julgeolekuohud nagu nakkushaigused, kiimamuutus, küberründed. Strateegia toob välja, et viimastel on negatiivne mõju inimeste elukorraldusele, st ühiskonna toimimisele. Kuigi nimetatud ohtudega tegelemine nõuab globaalset tegutsemist, on riikidel siinjuures üha suurenev roll oma elanikkonna ja enesekaitse tagamisel (Office of National Security, 2023, p. 11–12).

Riikliku turvalisuse tagamisel on nimetatud eesmärkideks nii riikliku suveräänsuse ja territooriumi kaitset ning kodanike turvalisuse suurendamist (sh Korea poolsaarel rahu ja ühtsuse tagamine), aga ka Ida-Aasia edukuse ning riikliku positsiooni parandamist.

Riikliku turvalisuse tagamise kesksed aspektid, kus võib leida laiapindse riigikaitse kontseptsiooniga haakuvaid teemasid, on lisaks diplomaatialle, kaitsevõimele ja Koreade vaheliste suhete soojendamisele ka majandusturvalisus ja nn uutele turvalisuse ülesannetele vastamine.

Proaktiivselt uutele turvalisusväljakutsetele vastamine eeldab vastupidava kriiside ennetamise süsteemi haldamist mitte-traditsiooniliste turvalisusülesannete jaoks; varase hoiatussüsteemi väljatöötamist ja avaliku-era koostöösüsteemi loomist kriisidele vastamiseks; rahvusvahelise kogukonnaga koostöö arendamist, sh küberturvalisuse, kliimamuutuste ja nakkushaigustega kaasnevatele väljakutsetele vastamiseks.

Majandusjulgeoleku puhul on riigil oluline proaktiivselt tagada oma majanduslikke huve avaliku- ja era-sektori mitmetahulise koostöö kaudu; initsiatiivi võtmisega rahvusvaheliste koostöönormide arendamisel; initsiatiivi võtmisega erinevate teemade tõstatamisel ja probleemilahenduste pakkumisel rahvusvahelistes koostööorganisatsioonides. Seejuures käsitletakse riikliku ja rahvusvahelist majandusjulgeolekut omavahelises tihedas seoses. Rahvusvahelise majandusjulgeoleku tagamine loob ka riikliku võimekuse tagada kriitilise taristu töö tarneahelate kriisides; võimaldab

riikidevahelise koostöö suurendamist kriitilise taristu ja uute tehnoloogiate turvamisel; kiirendab kliimamuutuste vastast tegevust ja madalama CO₂-ga majandusele üleminekut.

² Raporti koostamise hetkel on Lõuna-Koreas poliitkriis ning president Yoon tagandatud.

Proaktiivselt uutele turvalisusväljakutsetele vastamine eeldab vastupidava kriiside ennetamise süsteemi haldamist mittetraditsiooniliste turvalisusülesannete jaoks; varase hoiatussüsteemi väljatöötamist ja avaliku-era koostöösüsteemi loomist kriisidele vastamiseks; rahvusvahelise kogukonnaga koostöö arendamist, sh küberturvalisuse, kliimamuutuste ja nakkushaigustega kaasnevatele väljakutsetele vastamiseks.

Lõuna-Koreas on lisaks kohustuslikule ajateenistusele põhimõtteliselt olemas ka asendusteenistus, kuid asendusteenistus hõlmab vaid võimalust töötada vangivalvurina. Samuti ei soodustata süsteemis asendusteenistust: asendusteenistujatel tuleb läbida pikem teenistus kui sõjaväes aega teenivatel kodanikel (Täpsemalt: Koort *et al.*, 2023, lk 14–15).

Lõuna-Korea kogemustest inspireeritud soovitusel ja huvipakkuvad teemad Eestile

- Tähtsustada era- ja avaliku sektori koostöö olulisust riikliku valmisoleku tagamisel.
- Tuua esile riikliku majanduse rolli olulisus riigikaitse võimekuse tagamisel, sh kaitsevõime ajakohasuse tagamisel.

Singapur

Singapuris on rakendatud laiapindse riigikaitse kontseptsiooni, kasutades ingliskeelset terminit *total defence* (Government of Singapore, [s.a.]). Singapuri „Total Defence”i lähenemise tunnuslause on: „Igaühel on oma roll” (ingl „*There’s a Part For Everyone*”).

Aasia kultuuriruumile omased pikaajalisus (ingl *long-termism*), kollegiaalsus ja patriarhaalse valitsuse poolne sekkumine on Singapuri arengudokumentide alus. Oluline on üldine hoiak, et strateegiate keskmes ei ole ainult sõjaline riigikaitse (riiki ohustavad väli- ja siseturvalisusele), aga on ka mittetraditsioonilised ohud siseturvalisusele.

Singapuri „Total Defence” lähenemise juured on 19. sajandi Jaapanis levinud arusaamas kõikehõlmavast, sh laialdasest, turvalisusest. Samas selline kaitsekontseptsioon aga Jaapanis endas ei kinnistunud. Võrdluseks, Malaisias on juba 1986. aastal kinnitatud „Total Defence” strateegia; Indoneesia 1945. aasta riigikaitse seadus läheneb samuti riigikaitsele laiapindselt (Matthews & Bintang Timur, 2024).

Singapuri laiapindse riigikaitse plaani eelselt loodi 1984. aastal tsiviilisikute juhitud Advisory Council on Community Relations in Defence (edaspidi ACCORD), et arendada riigikaitse meediastrateegiat ning avalikkuse teadlikkust tõsta. ACCORD kaasas nii parlamendi liikmeid, ettevõtjaid kui ka ametiühinguid. Liikumise tulemuseks oli arusaam, et kaitsestrateegiat peaks edasi arendama tsiviil-, mitte militaarvaldkond ning plaane peab ka üldsusele laiemalt tutvustama. Nõukogu, mille eesmärk oli plaani loomine, moodustati jaanuaris 1984.

„Total Defence” kontseptsioon kätkeb endas nii nn pehmeid kaitsemeetmeid ehk „ühiskondlikku kerkust”, mis avalduvad läbi kollektiivsuse ja rahvusliku identiteedi, kui ka nn klassikalisi kaitsemeetmeid ehk tööstuse ja tehnoloogia dünaamikat, mis tagab kaitsevõime.

„Total Defence”, Singapuri laiapindse riigikaitse kontseptsioon, võeti vastu 1984. aastal Rootsi ja Šveitsi riiklike kaitsekontseptsioonide alusel. 1984. aastal kehtima hakanud plaan on üks esimesi kaasaegseid riigikaitse kontseptsioone, kus riigi turvalisusele ja julgeolekule on lähenetud laiapindselt.

Singapuri kontseptsiooni puhul on oluline, et riigikaitse ning areng (sh ühiskondlik areng) käivad käsikäes; oluline on erinevate osapoolte vahelise sünergia rakendamine. „Total Defence“ kontseptsioon kätkeb endas nii nn pehmeid kaitsemeetmeid ehk „ühiskondlikku kerksust“, mis avalduvad läbi kollektiivsuse ja rahvusliku identiteedi, kui ka nn klassikalisi kaitsemeetmeid ehk tööstuse ja tehnoloogia dünaamikat, mis tagab kaitsevõime. Laiapindne kaitseplaan on erinevaid ühiskonnaharusid süsteemselt koondades andnud Singapurile võimaluse märkimisväärselt kultuuriliseks, majanduslikuks ja sõjaliseks arenguks (Government of Singapore, [s.a.]).

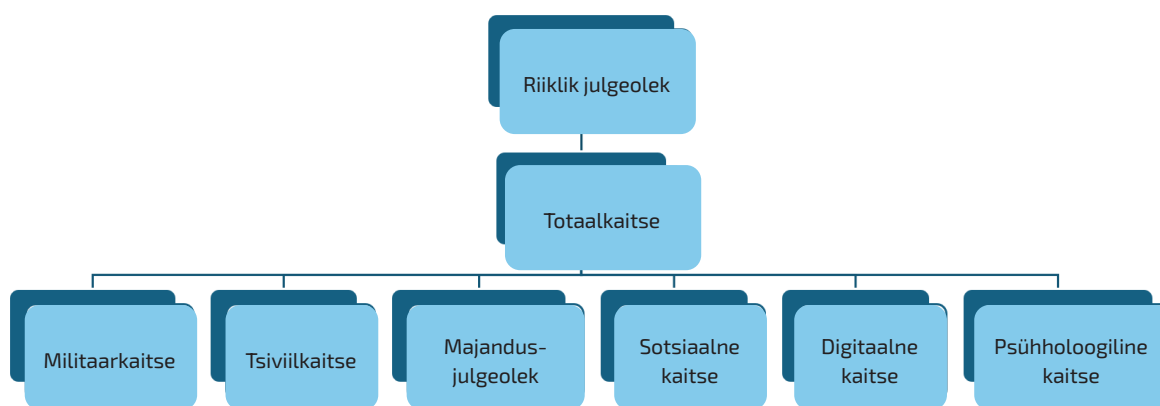
1984. aastal vastu võetud „Total Defence“ plaan koosnes algselt viiest sambast ning koostatud plaani süsteemselt ei uuendata. Seoses rahvusvaheliste majanduslike ja ühiskondlike arengutega tutvustati 2019. aastal ka kuuendat – digisammast. Lisaks 2019. aastal lisandunud digitaalse kaitse sambale on diskussioonikoht hetkel ka seitsmenda „kliima kaitse“ (ingl *climate defence*) lisamise üle. Nimelt on ekspertide hinnangul Singapur kliimamuutustele väga haavatav, sest merevee tõus ohustab riiki tõsiselt.

Hetkel kehtiva plaani kuus sammast ja nende kesksed mõtted on järgnevad (Singapore Civil Defence Force, [s.a.]).

- **Sõjaline kaitse** (ingl *military defence*) tugineb tugeval Singapuri armeel, mis kaitseb riiki ja osutab vastupanu agressioonile. Oluline on siinkohal, et kõik kodanikud panustaksid ka omalt poolt sõjaväe toetusesse.
- **Tsiviilkaitse või sisekaitse** (ingl *civil defence*) tagab kogu kogukonnale turvalisuse ja elutähtsad teenused, et elu saaks jätkuda tavapärasel rütmil ka kriisiolukorras. Tsiviilkaitse hõlmab nii Singapuri politsei kui ka tsiviilkaitseüksuse tegevusi riiklike kriisisituatsioonide lahendamisel, eriti turvalisuse tagamisel ja elutähtsate teenuste, st inimese baasvajaduste tagamisel, et ühiskond saaks kiiresti kriisiolukorrast normaalsesse rütmile naasta. Tsiviilkaitse kontekstis pakub riik väljaõpet, et toetada tsiviilisikuid päästetöodes, evakueerimisel, varjumiskohtade ja varjumise korraldamises, esmaabis, kahjustuste kontrolli all hoidmises ning vere-, vee- ja toiduvarude majandamises. Kõik see peab kinnistama ühiskonna kerksust ja elanike usku ning julgust riiklikes kriisisituatsioonides. Elanikkonda julgustatakse ka kaasuma ühiskonnale olulistest tegevustes, sh vabatahtlikes tegevustes (nt veredoonorlus, vabatahtlik meditsiinitöö jne), et tagada ühiskondlik valmisolek ja mõista teenuste toimeleogikat.
- **Majandusturvalisus või majandusjulgeolek** (ingl *economic defence*) tähendab, et valitsus, ettevõtted ja tööstus panustavad ise ning toetavad majandust kogu aeg. Üksikisikud panustavad samuti majandusturvalisusesse tööjõuna, täites arengueesmärke. Need ettevõtted, sh tööstusettevõtted, kes end pidevalt täiustavad, et oma rolli säilitada ning ajaga kaasas käia, mängivad majandusturvalisuse tagamisel eriti olulist rolli. Kusjuures nt puhta vee tagamine ehk nn vee turvalisus on saanud oluliseks Singapuri majandusturvalisuse komponendiks, sest vee tagamisel sõltutakse palju Malaisiast. Singapur on aga teinud suuri pingutusi tarbimiskanalite mitmekesistamiseks ning ka ise paremate säilitus-, puhastus- jms tingimuste loomiseks.
- **Sotsiaalne kaitse** (ingl *social defence*) koondab endas mõtte, et inimesed töötavad ja elavad harmooniliselt üheskoos ning kasutavad oma aega riigi ja kogukonna hüvanguks. Sotsiaalse kaitse oluline osa on erinevate rahvusgruppide vahel harmoonia ja sallivuse hoidmine, sh võõrandumise ennetamine. Erinevate gruppide vahelise võrdsuse tagamine ei ole ainult moraalselt korrektne, vaid esindab ka poliitika, majanduse ja välispoliitika imperatiivi tagamaks riikliku suverään-

suse ning ühiskondliku heaolu. Samuti soodustatakse ühiskoduliku ühtsuse tagamiseks religioonide vaheliste organisatsioonide kohalolu ja religioonidevahelist koostööd.

- **Psühholoogiline kaitse** (ingl *psychological defence*) hõlmab seda, et iga elanik on riigile pühendunud ning usub riigi tulevikku. Psühholoogilise kaitse puhul on oluline inimeste oskus ja vastupanuvõime ootamatutes ühiskondlikes olukordades, sh kriisides. Eksperdid toovad välja ka Singapuri kontseptsiooni sarnasuse Soome psühholoogilise kaitse kontseptsiooniga.
- **Digitaalne kaitse** (ingl *digital defence*) koondab mõtet, et iga riigi elanik ise on esimene kaitseliin digiohtude vastu. Digitaalne kaitse (k.a küberkaitse) keskendub elanikkonna „tõejärgse“ ühiskonna teadlikkuse tõstmise erinevatele aspektidele nii digitaalse kui ka küberturvalisuse küsimustes, sh teadlikkus valeinfo, õngitsuskampaaniate, küberrünnete jms küsimustes.

Joonis 1. SINGAPURI TOTAL DEFENCE PARADIGMA (MATTHEWS & BINTANG TIMUR, 2024, P. 642; AUTORITE KOHENDATUD)

Singapuri laiapidse riigikaitse kontseptsiooni puhul on märkimisväärne kontseptsiooni haare, st ühiskonna hõlmatus. Näiteks, 15. veebruaril tähistatakse Singapuris laiapidse riigikaitse päeva (ingl *Total Defence day*). See kuupäev märgib Singapuri langemist Jaapani kätte 1942. aastal ning rõhutab riigikaitse olulisust. Samas on Total Defence'i tutvustamiseks valminud õppematerjale, mänge jms, mis aitab erinevatele ühiskonnagruppidele kontseptsiooni tutvustada. Ka on laiapidisel kaitsekontseptsioonil alates 2016. aastast oma tunnuslaul.³

Singapuri kogemustest inspireeritud soovitused Eestile

- Kaasata erinevaid sidusrühmi laiapidse riigikaitse kontseptsiooni väljatöötamisse.
- Töötada välja laiapidse riigikaitse üldine kontseptsioon (nn 6 sammast), mis on lihtsasti meelde jääv ning läbi mõeldud visuaalse keelega.

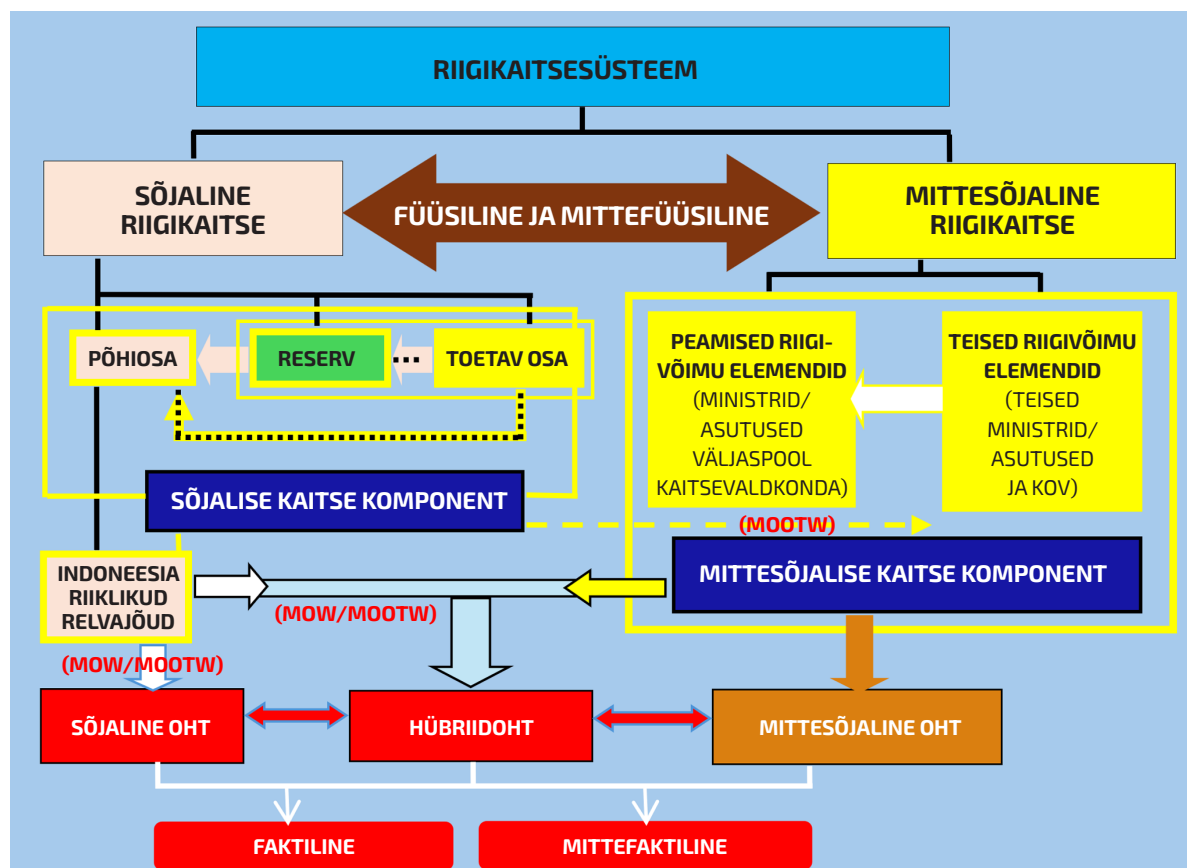
³ Tunnuslaulu video: TotalDefenceSG, 2016.

- Tähtsustada tsiviilkaitse osana siseturvalisuse tagamiseks elanikkonna väljaõpet kriisideks valmistumisel ja hakkama saamisel.
- Pidada oluliseks ja kujundada ühiskondlikku hoiakut riigikaitseesse psühholoogilise kaitse võtmes.
- Töötada laiapindse riigikaitse üldise kontseptsiooni kinnistamiseks välja erinevad ühiskondlikud tegevused, sh elanikkonna erinevatele sihtrühmadele mõeldud õppematerjalid, tegevused jms.

Indoneesia

Indoneesias kasutusel olev ning laiapindsele riigikaitsele viitav inimeste kaitse- ja julgeolekusüsteemi kontseptsioon „Total People’s Defence“ on rakendatud poliitilise võimu hoidmise ning ühiskondliku kontrolli rakendamise teenistusse. Kaitse- ja julgeoleku loosungi all pannakse süsteemselt toime inimsusevastaseid kuritegusid. St antud kontseptsiooni on Indoneesia valitsus ja relvajõud kasutanud, et õigustada para-militaarsete, tsiviilisikutest koosnevate, üksuste loomist nn ühiskondliku korra tagamiseks.

Indoneesias on alates 1945. aastast kasutusel „The Total People's Defense and Security System“ (originaalnimetus *sistem pertahanan rakyat semesta-sishankamrata*). „Total People’s Defence“ võeti vastu ametliku kaitsedoktriinina aastal 1954. Doktriini kinnitavas seaduses on kirjas, et riigikaitse on olemuslikult elanike kaitse. Seadus määrab vastavalt

JOONIS 2. RIIGIKAITSE SÜSTEEMI SEOSD INDONEESIAS (DEFENCE MINISTRY OF THE REPUBLIC OF INDONESIA, 2016, P. 26 PÕHJAL AUTORITE KOOSTATUD)

ka ajateenistuse ning reservväe kohustuse. Seadust viib ellu Indoneesia valitsus. Samas on välja toodud, et Indoneesia riigikaitse valdkond, sh kaitsekulutused, on väga läbipaistmatud (Transparency International Defence and Security, 2020a).

1973. aasta kontseptsiooni tõlgenduse kohaselt on riigi julgeoleku tagamise aluseks elanikud: treenitud, patriootlikud ning hästi organiseeritud elanikkond (Reza, 2017). 1982. aasta tõlgendus rõhutab ühiskondlikku kerksust ning kodanike usku ja pühendumust riiki (Transparency International Defence and Security, 2020a).

Indoneesia kaitseüsteem, nagu Indoneesia riigikaitse valge paber 2015. aastal välja toob, on täieliku kaitse süsteem: igal kodanikul on oluline roll ja funktsioon kaitstes. Kaitse alus on armastus kodumaa vastu – üheskoos töötatakse riiklike huvide täitmise nimel (k.a merekaitse kontekstis). Riigikaitse kontseptsioon on suunis kodanikele, et mõista riiklikke eesmärke, huvisid, riigikaitse olemust ja ülesehitust, riigikaitse funktsiooni ja peamisi printsiipe (Defence Ministry of the Republic of Indonesia, 2016, p. 27).

Ametlikult sätestab riikliku kaitsestrateegia hetkel 6. jaanuaril 2021 vastu võetud riiklik kaitsepoliitika dokument, presidendi määrus nr 8, 2021 „The 2020–2024 General Policy of National Defense“ (President Republic Indonesia, 2021). Sellele eelnes sarnane dokument, presidendi määrus nr 97, 2015 „The 2015–2019 General Policy of National Defense“.

2023. aastal välja antud riiklik pikaajaline arenguplaan „2025–2045 National Long-Term Development Plan“ toob ühe strateegilise arengusuunana välja julgeoleku- ja turvalisuse-sektori tihedama koostöö riikliku julgeoleku tagamisel (Jiwa Muda Indonesia, 2024), kuid täpsem koostööprotsessi kirjeldus ei ole leitav.

2015. aastal ilmunud valge paberi hinnangul hõlmab riigikaitse nii riiki, territooriumi kui ka teisi ressursse. Samas, Ng ja Jasmine (2021) toovad välja, et viimastel aastatel on kasutusele võetud uus riigikaitsekontseptsioon „Bela Negara“ (ingl *defend the nation*). Antud termin pärineb samast riigi- ja inimeste kaitse kontseptsioonist ehk inglise keeles *total people's defence*, kus kõik Indoneesia kodanikud peavad rahva kaitsmiseks teenima oma mitmekülgset võimekust. Arvestades uue korra sõjaväelise valitsemise pärandit, on noorematel indoneeslastel tänapäeval endiselt ebamugav kasutada militaristlikke termineid ja nad eelistavad tsiviil- ja sõjalise sfääri rangemat eraldamist (Ng & Jasmine, 2021).

Kaitse alus on armastus kodumaa vastu – üheskoos töötatakse riiklike huvide täitmise nimel (k.a merekaitse kontekstis). Riigikaitse kontseptsioon on suunis kodanikele, et mõista riiklikke eesmärke, huvisid, riigikaitse olemust ja ülesehitust, riigikaitse funktsiooni ja peamisi printsiipe.

Indoneesia kogemustest inspireeritud soovitused Eestile

- Väärtustada ühiskondliku meelestatuse olulisust panustada riigikaitse, st toimub ka teadvustatud tegevus meelsuse hoidmiseks ja toetava meelsuse kinnistamiseks.
- Mõtestada ning töötada välja uus sobiv kontseptsioon riigikaitse ajaloolis-semantilise olemuse mõistmiseks.

Taiwan

Taiwani (ametliku nimetusega Hiina Vabariik; siin ja edaspidi Taiwan) riigikaitset reguleerib kaitseseadus („National Defence Act“), mida uuendati viimati 6. juunil 2012.

Seadus näeb ette, et kaitseministeerium (Ministry of National Defense) annab süsteemselt välja riiklikku kaitseraportit („The National Defense Report“), et selgitada ja täpsustada

riiklikke eesmärgi, rahvusvahelist julgeolekuolukorda, sõjaväe situatsiooni, kaitsepoliitikat, kaitseväge ülesehitust, aga ka anda ülevaade kaitseväge võimekusest, sh ressurssidest. Samuti näeb seadus ette, et raportis kajastatakse täieliku kaitse kontseptsiooni rakendamist (ingl *all-out defense*) (National Defence Act, 2012) (või ingl *overall defence*) (Jiang, 2020).

Alates 2022. aastast on Taiwani ajateenistus meestele üks aasta (eelneva nelja kuu asemel). Ajateenistuse võib alates 2000. aastast läbida ka Taiwani valitsuses ja valitsusvälistes organisatsioonides, sotsiaal-, ühiskondliku töö või keskkonnaagentuurides. Lisaks on võimalus asendusteenistus läbi viia ka välisriigis (Taiwan ICDF, 2023). (Täpsemalt: Koort *et al.*, 2023, lk 14).

Viimane Taiwani kaitseministeeriumi koostatud raport „ROC National Defense Report 2023“ ilmus 2023. aastal.

Raportis loetletakse lisaks tavapärasele sõjalistele ohtudele (ennekõike Hiina RV) ohuna (Lee, 2021) ka: 1) nn halli alasse kuuluvat ahistamist (ingl *Grey Zone Harassment*), sh Taiwani õhuruumi ja territooriumile sisenemise normaliseerimist; 2) Hiina hübriidsõjaohu (sh meediasse infiltreerumist ning tüli õhutamist ja sotsiaalsete ebakõlade tekitamist, mille *modus operandi* on interneti häkkimine ja infiltreerimine, vastuolulise informatsiooni levitamist, ühtsuse loosungi all propaganda levitamist jne); 3) nn kolme sõda (arvamus-, psühholoogilist- ja juriidilist sõda) ning ühiskonna meelsuse ja mõistmisega manipuleerimist (Ministry of National Defense, 2023, p. 42).

Raport toob välja ka mittetavapärased julgeolekuohud regioonis: (uued) nakkushaigused, kliimamuutus, küberturvalisus, energiaturvalisus (sh Taiwan sõltub 98% energia importidist); ja toiduturvalisus.

Turvastrateegia eesmärgid on vastavalt 1) riikliku turvalisuse suurendamine; 2) riigikaitsetes töötavate inimeste professionaalsuse arendamine; 3) suutlikkus end ise kaitsta (sh sõjalaevastiku suurendamine); 4) inimeste heaolu kaitsmine (konventsionaalsete sõjaliste heidutusvahenditega); 5) strateegilise koostöö suurendamine (Ministry of National Defense, 2023, pp. 61–62).

Raport märgib, et psühholoogilise valmisoleku suurendamiseks ja parandamiseks on rakendatud ka järkevaid mehhanisme (mida võib laiapindse riigikaitse mõõtnes vaadata).

Esmalt, et patriotismi tugevdada ning ühtsustunnet suurendada, kasutatakse Youth Daily News, Endeavor Monthly, Sweet Home Journal, Voice of Han raadio programme ja Juguang Park TV episoodi. Antud teemade esitamise eesmärk on tõsta moraali ning psüh-

Kaitseministeerium on kaitsepoliitika ühiskondliku toetuse leidmiseks ja tagamiseks teinud teadlikult tööd, sh tutvustanud ühiskonnale kaitsetööstuse arenguid ning ka võimalusel eriilmelisi kommunikatsioonimeetmeid (nt meedia ja isiklik kommunikatsioon), et elanikkonna teadlikkust ja poolehoidu tõsta.

holoogilist valmisolekut kõigis sõjaväelastes, reservväelastes ning inimestes, kes on kaitsevägega seotud. Samal ajal koostatakse ka sõjaväe väljaandeid, tehakse sotsiaalmeedia postitusi (nt Meta ja Instagram) ja jagatakse videoid platvormidel, et tutvustada sõjaväe treeningute tulemusi ja ka nende ideoloogilisi sõnumeid.

Teiseks, iseseisev (ingl *self-reliant*) riigikaitse programm hõlmab kaitseministeeriumi tuge rahvusvaheliste kaitsetööstuse ürituste korraldamisel (toetamaks kohalikku töös-

tust, akadeemiat ja uurimisüksusi laiemalt); kaitseministeeriumi toel tehtavaid erinevaid akadeemilisi ja teaduskeskseid mitmeaastaseid uurimisprojekte; tsiviil-militaar üldkasutatavate tehnoloogiate arendamist, sh iga-aastaseid uurimisprojektide toetusi.

Lisaks on kaitseministeerium kaitsepoliitika ühiskondliku toetuse leidmiseks ja tagamiseks teinud teadlikult tööd, sh tutvustanud ühiskonnale kaitsetööstuse arenguid ning ka

võimalusel eriilmelisi kommunikatsioonimeetmeid (nt meedia ja isiklik kommunikatsioon), et elanikkonna teadlikkust ja poolehoidu tõsta.

Taiwanis on sõjaväel oluline roll ka ühiskonna ja inimeste kaitsel, mistõttu sõjavägi toetab kiireid reageerimise (ingl *high availability*), katastroofi juhtimise ning epideemia tõkestamise operatsioone; kalastamisvõimaluse kaitset; terrorismivastast võitlust; korrakaitset ja seaduskuulekust (Ministry of National Defense, 2023, p. 172). Lisaks on sõjavägi tegeleenud (COVID 19 pandeemia ajal) ka väikesaarte ja Taiwani põhiosa vahelise liikumise ning meditsiiniabi pakkumisega (Ministry of National Defense, 2023, p. 173)

Viimaks, militaar-tsiviil ühtsuse loomiseks ja tagamiseks on ellu kutsutud „täieliku kaitse“ (ingl *all-out defense*) kontseptsioon, mis tähendab, et kaitse puudutab kõiki ning kõik toetavad ja osalevad riigikaitstes. Selle sõnumi kinnistamiseks on kaitseministeerium koostöös asutuste ja kohalike omavalitsustega võõrustanud mitut üritust, sh koolihariduses, sotsiaalhariduses jne. (Ministry of National Defense, 2023, p. 160–161)

Taiwani kogemustest inspireeritud soovitused Eestile

- Rakendada riiklikult või Eesti Kaitseväge reservõppustest ning Kaitseliidust eraldi seisvalt ühiskondliku riigikaitsele panustamise nn valmisoleku meeleshoidmist meedia, sh uue meedia, abil.
- Teha laiapindse riigikaitse ehk nn „täieliku kaitse“ tagamiseks ja ühiskondliku valmisoleku tagamiseks riigi, KOV-ide ja erasektori koostööd, nt korraldada koolitusprogramme.

AUSTRALIA JA OKEAANIA

Austraalia

Austraalia valitsus on peaaegu viis aastakümnet avaldanud kaitsepoliitika valgeid raamatuid, mis kajastavad tema pühendumust riigikaitsele ja kirjeldavad salastamata tasemel kaitsestrateegiat. Valgeid raamatuid on koostatud juhusliku sagedusega, kuid ilmumise tiheus on viimase 15 aasta jooksul kasvanud. 2023. aastal soovitati vahelduvatelt valgetelt raamatutelt üle minna kaheaastasele strateegiale. Esimene neist valmiski 2024. aasta aprillis koos investeerimiskavaga. (Dowse, 2024). 2024. aasta riigikaitsestrateegiaga koos võeti vastu ka investeerimisprogramm (Australian Government Department of Defence, 2024a), mis sätestab konkreetsed kaitsevõimed, millesse valitsus riigikaitsestrateegia jõustamiseks investeerib. Strateegiat on kavas uuendada iga kahe aasta järel.

Austraalia riigikaitsestrateegia sätestab valitsuse lähenemisviisi Austraalia kõige olulisemate strateegiliste riskide käsitlemiseks riigikaitse kontseptsiooni alusel. 2024. aasta riigikaitsestrateegia käsitleb põhimõtteliselt uut lähenemist Austraalia ja selle huvide kaitsele, kuid selles käsitletakse riigikaitse vajadust, tunnistades, et kaitseministeeriumil tuleb panustada sellesse kontseptsiooni sõjalise jõu aspektidega. See tähendab, et teised valitsemisalad jätkaksid muid riiklikke algatusi, mille rakendamist ja kooskõlastamist aga ükski valitsuse avaldatud dokument ei käsitle. See on tekitanud Austraalias laiemat arutelu riikliku julgeolekustrateegia puudumise üle. Viidatud on, et n-ö kõrgema

N-ö kõrgema taseme strateegia puudumine võib takistada Austraalia võimet hallata integreeritud heidutust, töötada välja konkreetsetele ohtudele kohandatud strateegiaid või hinnata riigikaitsestrateegia majanduslikke ja diplomaatilisi tagajärgi.

taseme strateegia puudumine võib takistada Austraalia võimet hallata integreeritud heidutust, töötada välja konkreetsetele ohtudele kohandatud strateegiaid või hinnata riigikaitsestrateegia majanduslikke ja diplomaatilisi tagajärgi. (Australian Government Department of Defence, 2023)

Dokumendis nimetatud koordineeritud, kogu valitsust ja riiki hõlmav lähenemisviis seab eesmärgiks (Australian Government Department of Defence, 2024b)

- integreeritud riigivõimu;
- riigi, tööstuse ja tarneahelate vastupanuvõime;
- innovatsiooni, teaduse ja tehnoloogia;
- tööjõu ja oskuste baasi;
- riigi tugeva luuretegevuse.

Austraalia riigikaitsestrateegia viis põhiülesannet on (Australian Government Department of Defence, 2024b)

- kaitsta Austraaliat ja selle lähipiirkonda,
- heidutuse abil tõrjuda ja hoida ära potentsiaalsete põhjapoolsete vastaste katsed projitseerida jõudu Austraalia vastu,
- kaitsta Austraalia majanduslikku sidet maailmaga,
- panustada koos partneritega kollektiivsesse Indo-Vaikse ookeani piirkonna julgeolekusse,
- aidata koos oma partneritega kaasa ülemaailmsele reeglitel põhinevale korrale.

Austraalia kogemustest inspireeritud soovitused Eestile

- Riigikaitset puudutavate strateegiate hindamine ja uuendamine peaks toimuma vähemalt iga kahe aasta järel.
- Panustada innovatsiooni, teaduse ja tehnoloogia arengusse, mis aitaks tagada ja tõhustada riigi turvalisust erinevates valdkondades.
- Panustada riigi tugeva luuretegevuse arengusse.

Uus-Meremaa

Uus-Meremaa esimene riikliku julgeoleku strateegia avaldati 2023. aastal, et suunata Uus-Meremaa lähenemisviisi riiklikule julgeolekule. Strateegia seab Uus-Meremaa riikliku julgeoleku visiooni, mis edendab fokuseeritud, integreeritud ja kaasavat lähenemisviisi. Dokumendis toodu peegeldab Uus-Meremaa ainulaadset geograafiat, ajalugu ja väärtusi, mis on aluseks sellele, kuidas riik saab areneda ja toime tulla järjest keerulisemas maailmas.

Strateegia rõhutab rahumeelse, stabiilse ja vastupidava Vaikse ookeani piirkonna tähtsust Uus-Meremaa jaoks ning tunnistab väärtust, mida tihedad rahvusvahelised partnerlus-suhted annavad igale riigi jaoks ees seisvale julgeolekuprobleemile.

Uus-Meremaa kasutab oma strateegia loomisel nn „võrgustatud lahingujõudude“ (ingl *Networked Combat Force*) lähenemist. See on kontseptsioon, mis ühendab inimesed,

andurid, juhtimis- ja kontrollisüsteemid (C2) ning platvormid ja võimekuse ning mida toetavad tugevad organisatsioonilised struktuurid, äriprotsessid, logistika ja infrastruktuur. Selle eelis on parem lahingutõhusus ja terviklik lähenemine julgeolekule. (New Zealand Defence Forces, 2019)

Uus-Meremaa riikliku julgeoleku strateegia („New Zealand’s National Security Strategy 2023–2028“) on kõikehõlmav lähenemisviis, mis täiendab mitut olemasolevat strateegiat ja poliitikat, sh näiteks „Terrorismi ja vägivaldse ekstremismi vastu võitlemise strateegiat“, „Küberjulgeoleku strateegiat“, „Meresõiduturvalisuse strateegiat“, „Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse strateegiat“, „Vaikse ookeani vastupanuvõime strateegiat“, „Massilise migratsiooni ennetamise strateegiat“, kaitsepoliitika avaldusi ja valgeid raamatuid, „Riiklikku kosmosepoliitikat“ ning „Piiriturvalisuse strateegiat“. (New Zealand Government, 2023)

Strateegia kohaselt on kaksteist peamist riikliku julgeolekuga seotud küsimust, mis Uus-Meremaa riiklikke julgeolekuhuve kõige otsesemalt mõjutavad, järgmised (New Zealand Government, 2023):

- strateegiline konkurents ja reeglitel põhinev rahvusvaheline süsteem;
- arenevad, kriitilised ja tundlikud tehnoloogiad;
- desinformatsioon;
- välisriikide sekkumine ja spionaaž;
- terrorism ja vägivaldne äärmuslus;
- rahvusvaheline organiseeritud kuritegevus;
- majanduslik julgeolek;
- vaikse ookeani vastupidavus ja turvalisus;
- mereturvalisus;
- piirivalve;
- küberturvalisus;
- kosmose turvalisus.

Dokument „The Future Force Design Principles“ (New Zealand Ministry of Defence, 2023b) loob alused 15 aasta valitsuse otsustele, mis käsitlevad Uus-Meremaa kaitseväge arenguid. See tugineb omakorda dokumendil „The Defence Policy and Strategy Statement“ (New Zealand Ministry of Defence, 2023a), mis kirjeldab kaitsepoliitika praegusi ja tulevase katsumusi, millega Uus-Meremaa silmitsi seisab.

Dokumendis „New Zealand’s National Security Strategy 2023–2028“ tuuakse lisaks esile, et kui Uus-Meremaa osade ametite esmane ülesanne on riigi julgeoleku tagamine, siis igapäevaselt teevad laiemalt turvalise ja vastupidava riigi tagamiseks koostööd väga suur hulk erinevaid ametkondasid oma volituste ja prioriteetide raames. Need ametid moodustavad kokku riikliku julgeolekukogukonna, mis keskendub riigi ja rahva huvide kaitsmisele.

Kui Uus-Meremaa osade ametite esmane ülesanne on riigi julgeoleku tagamine, siis igapäevaselt teevad laiemalt turvalise ja vastupidava riigi tagamiseks koostööd väga suur hulk erinevaid ametkondasid oma volituste ja prioriteetide raames. Need ametid moodustavad kokku riikliku julgeolekukogukonna, mis keskendub riigi ja rahva huvide kaitsmisele.

Uus-Meremaa kaitsepoliitika dokumendid on vormilises mõttes koostatud nn hea näitena väga selgepiirilise ülesehitusega eesmärkide, meetmete jm erinevate teemade lõikes. Selgete eesmärkide, osapoolte rollide ja tulemuste poolest võib ühe näitena tuua dokumendi „The NZDF Strategic Plan 2019–2025“ (New Zealand Defence Forces, 2019).

Uus-Meremaa kogemustest inspireeritud soovitused Eestile

- Panustada erinevate julgeolekut ja riigikaitset puudutavate dokumentide paremasse ülesehitusse, selgesse ja visuaalsesse sõnastusse, et jõuda seeläbi kõikide ühiskonna gruppideni ja tekitada parem arusaam erinevate osapoolte funktsioonidest ja panusest riigi julgeoleku tagamisel.

MUU MAAILM

India

Indial on maailmas ametkonna suuruselt teine ning vabatahtlike sõjaväelaste arvu poolest esimene sõjavägi, mille haldamisega tegeleb riigi kaitseministeerium (Ministry of Defence of the Government of India). Samas ei ole India hetkel aga avalikustatud riiklikku julgeoleku strateegiat (ega ka laiapindse riigikaitse kontseptsiooni); diskussioon avaliku strateegia loomise ümber käib.

Viimati tehti üleskutse riikliku julgeolekustrateegia koostamiseks 2024. aasta juunis, mil riiklikus kaitsedoktriinis („National Security Doctrine“) (Shankar IAS Parliamnet, 2024) tõi kaitseväge peastaabi ülem välja vajaduse riikliku julgeolekustrateegia loomiseks.

Doktriin toob välja, et loodav strateegia

- peaks tutvustama riigikaitse eesmarke ning nende ellu viimist, strateegiat uuendatakse süsteemselt ning see määratleb nii traditsioonilised kui ka mittetraditsioonilised ohud ja võimalused;
- peaks tutvustama erinevate asutuste/osapoolte vastutust seatud ülesannete täitmisel.

Lisaks, riiklikul tasemel doktriinid ning strateegiad – sh riiklik kaitsestrateegia – peavad olema koostatud ja kinnitatud valitsuse kõrgeimal tasemel, nagu nt ka „Tuumadoktriin“ („The Nuclear Doctrine“), mis võeti vastu 2003. Tuumadoktriini kavandas riiklik julgeolekukomitee (National Security Advisory Board). Samas on väiksema haardega doktriinid (k.a strateegiad, programmid) koostatud militaarstrateegilisel, operatsioonilisel ja taktikalisel sõjapidamise tasandil (sõjaväes) või suunatud siseturvalisuse tagamise ja suurendamise küsimustega nt politseile.

India on riikliku julgeolekustrateegia loomiseks mitu põhjust.

- Riigikaitse planeerimine ei ole heas seisus (süsteem on ületsentraliseeritud, strateegilised suunised on hägusad jne).
- Mitu riiklikku komiteed on julgeolekustrateegia koostamist soovitanud (nt 1979 – vaja ühtset heidutus- ja kaitsevõimet; 2000 – suuremahuliste riiklike kaitsereformide vajadus; 2012 – ametlik riiklik strateegia, mis suunaks sõjaväereforme).
- 2018 – algatati riigikaitse strateegia koostamise protsess, kuid tulemused ei ole avalikud. Siinkohal tuuakse välja, et nii USA, Ühendkuningriik kui ka Venemaa on

kõik oma riikliku kaitsestrateegia avaldanud. India naabrid Hiina ja Pakistan on seda samuti teinud.

Strateegia koostamist ning avalikult tutvustamist peetakse oluliseks, sest strateegia

- võimaldab tutvustada terviklikku ohuhinnangut;
- aitab ühtlustada ja/või omavahel suhtesse seada erinevaid julgeoleku ja riikliku turvalisuse põhimõtteid, poliitikaid ning tegevusi;
- aitab ressursse suunata ja jagada;
- seab selged strateegiad ja prioriteedid;
- on dokument, millel on rahvusvaheline kaal;
- aitab tagada avalikku ning ühiskondlikku teadlikkust ja tuge;
- aitab tagada valitsuse (erinevate asutuste/valitsusüksuste) paremat koostööd olulistes teemades;
- toetab rahvuslikku arengut.

Strateegia koostamist ning avalikult tutvustamist peetakse oluliseks, sest strateegia

- võimaldab tutvustada terviklikku ohuhinnangut;
- aitab ühtlustada ja/või omavahel suhtesse seada erinevaid julgeoleku ja riikliku turvalisuse põhimõtteid, poliitikaid ning tegevusi;
- aitab ressursse suunata ja jagada;
- seab selged strateegiad ja prioriteedid;
- on dokument, millel on rahvusvaheline kaal;
- aitab tagada avalikku ning ühiskondlikku teadlikkust ja tuge;
- aitab tagada valitsuse (erinevate asutuste/valitsusüksuste) paremat koostööd olulistes teemades;
- toetab rahvuslikku arengut.

India kogemustest inspireeritud huvipakkuvad teemad Eestile

- Kuigi Indial puudub riigikaitse kontseptsioon, on Eestile huvipakkuvatest teemadest oluline välja tuua, et Indias (India kaitseväge peastaabi ülema sõnade kohaselt) peetakse ka avalikult esitletud ja kättesaadavat kontseptsiooni ennast riigikaitse strateegiliseks tegevuseks, st heidutustegevuseks.

Pakistan

Pakistan on tuumariik, kus demokraatlikust riigikorrast hoolimata on aastast 2022 riigisisene poliitiline ebastabiilsus kasvatanud sõjaväe rolli poliitilise võimu hoidmiseks, aga ka ühiskondliku turvalisuse tagamiseks (Muneer & Aryal, 2024). Sõjavägi suurendab jätkuvalt kohalolekut ja koostööd tsiviilsektoriga (Total Military Insight, 2024). Pakistanil on hinnanguliselt maailma suuruselt 6. sõjavägi: riiklikku ajateenistuskohustust ei ole kehtestatud, kaitseväge minemine on vabatahtlik.

„The National Security Policy of Pakistan 2022–2026“ (kinnitanud föderaalvalitsus 28.12.2021) on Pakistani esimene riiklik julgeolekupoliitika dokument. Dokumendi loomist alustati 2014 koos kõikide ministeeriumite ja asutustega, omavalitsustega, Gilgit-Baltistan ja Azad Jammu ja Kashmiri valitsustega ning sõjaväe institutsioonidega. Lisaks kaasati dokumendi loomisesse rohkem kui 600 isikut, sh riikliku julgeoleku osakonna ekspertide nõukogu liikmeid, spetsialiste ja kodanikuühiskonna liikmeid. Avalikud kuulamisid kaitsepoliitika põhijoonte kohta toimusid ka era- ja avalik-õiguslikes ülikoolides.

„National Security Policy of Pakistan 2022–2026“ (National Security Division, 2022) tutvustab kodanikukeskset laiapindset või kõikehõlmavat riiklikku julgeoleku (ingl *Comprehensive National Security*) raamistikku. Antud raamistikus on julgeolekusammastena, lisaks traditsioonilisele riikliku julgeoleku tagamise sektoritele, välja toodud ka järgmised

teemad: inimeste turvalisus (ingl *human security*), ühiskondlik ühtekuuluvus (ingl *national cohesion*) ning siseturvalisus (ingl *internal security*).

Poliitikadokument toob välja, et riiklikku turvalisust mõjutavad nii traditsioonilised kui ka mittetraditsioonilised ohud ja võimalused. Strateegia asetab seejuures majandusjulgeoleku riikliku julgeoleku keskmesse, rõhutades, et: I) geograafiline ja geopoliitiline majandusvaade peab toetama riiklikku geostrateegiat ja II) süsteemne majanduskasv on vajalik, et suurendada riiklikke ressursse. Majanduskasvu saavutamine tagab ressursside

suurendamise võimaluse nii riikliku kui ka inimeste turvalisuse tagamiseks. Välispoliitika ja militaarvõimekuse peamine eesmärk on regioonis ja kaugemal rahu ja stabiilsuse tagamine, mis põhineb riikidevahelisel vastastikusel austusel ja suveräänsuse võrdsusel.

Kõikehõlmava riikliku julgeoleku tagamiseks on välja toodud järgmised tegevused, meetmed või aspektid (järgnev ülevaade on antud aspektidest, mida võib hinnata laiapindse

riigikaitse komponentideks).

Riikliku terviklikkuse tagamiseks on oluline a) propageerida ühtsust ja patriotismi, väärtustades samas ühiskonnas avalduvat mitmekülsust või erinevusi; b) propageerida läbipaistvat, efektiivset ja õiglast avalike teenuste osutamist, sh inimese-riigi demokraatliku (ühiskondliku) leppe tugevdamist.

Majandustuleviku kindlustamiseks on oluline rõhutada kolme majandusväljakutset, mis on seotud riikliku turvalisusega: rahvusvaheline (st riigiväline) ebastabiilsus, sotsiomajanduslik ebavõrdsus riigis ning geograafiline ebavõrdsus arenenud ja vähem arenenud Pakistani piirkondade vahel. Lisaks on oluline kohaliku energiakindlustuse suurendamine, aga ka rahvusvahelise energia kättesaadavuse tagamine (st kokkulepete kinnistamine). Lisaks on Pakistani puhul oluliseks majanduse kindlustamise osiseks hariduse kättesaadavus (sh hariduse taskukohasus).

Siseturvalisuse panus kõikehõlmavasse riiklikku julgeolekusse tähendab, et

- kõik riigi haldusüksused peavad tagama inimeste elu ja vara turvalisuse;
- kehtima peab riiklik nulltolerants terrorismi, ekstremismi ja vägivaldsete (vähe-mus)rahvusliikumiste suhtes;
- tagatud peab olema efektiivne ja inimesekeskne õigussüsteem;
- toimuma peab aktiivne võitlus organiseeritud kuritegevuse vastu, et tagada turvaline keskkond nii intellektuaalseks- kui ka majandustegevuseks.

Inimeste turvalisuse kontekstis (ingl *human security*) väärivad tähelepanu järgmised meetmed:

- ühtse regionaalse arengu tagamine;
- toidujulgeoleku tagamine põllumaa suurendamisega, kliimamuutusele vastupidavuse tagamisega jne;
- ennetava meditsiini tõhustamine;
- muutuvate kliimatingimustega kohanemine ning (kliima) katastroofivalmiduse tõstmine;
- puhta vee kriisile jätkusuutliku vastuse leidmine, sh hoiustamise suurendamine jne.

Kodanikesksetes laiapindses riiklikku julgeoleku raamistikus on julgeolekusammastena välja toodud ka järgmised teemad: inimeste turvalisus, ühiskondlik ühtekuuluvus ning siseturvalisus.

Lisaks väärrib mainimist, et riikliku turvalisuse tagamiseks ja suurendamiseks on oluline ka hübriidsõjaga toimetulek, sh küberturvalisuse ja inforuumi turvalisuse täiustamine ning ka kosmosetehnoloogiate arendamine. Ka on julgeoleku tagamise meetmena ära mainitud Pakistani diasporaale riiklike teemade tutvustamine ning nende aktiivne kaasamine.

Pakistani kogemustest inspireeritud soovitusel ja huvipakkuvad teemad Eestile

- ♦ Vähendada ühiskondliku meelsuse (aga ka siseturvalisuse) tagamiseks inimeste erinevusi arvesse võttes ühiskondlikku majanduslikku, sotsiaalset ja geograafilist ebavõrdsust.
- ♦ Tähtsustada siseturvalisuse panust riigikaitssesse kuritegevuse ja ekstremismi tõkestamise ning läbipaistva õigussüsteemi osana.
- ♦ Teadvustada kliimamuutustega kohanemist, sh toidujulgeoleku tagamist, olulise osana inimeste turvalisuse kaitsel ja siseturvalisuse süsteemi toimepidevuse tagamisel.

KLIIMAMUUTUSED ON PANNUD RIIKE PÖÖRAMA KAITSESTRATEEGIAS KÕRGENDATUD TÄHELEPANU KA TOIDUJULGEOLEKULE JA PUHTA VEE TAGAMISELE NING TOIDUPUUDUSEGA KAASNEVA-
TELE KRIISIDELE, SH VÕIMALIKULE RÄNDELE. FOTO: PEXELS.COM

Saudi Araabia

Saudi Araabias (Saudi Araabia Kuningriik) – geograafiliselt Lähis-Ida suurimas iseseisvas riigis – on absoluutne monarhia, kus valimisi pole kunagi toimunud, seadusandvat võimu ning parlamenti ei ole. Ka ei ole riigis sõltumatuid meediakanaleid.

Saudi Araabia on alates 2010. aastatest riiklikku sõjaväge kasvatanud, et vastata nii hetkel aktuaalsetele julgeolekuohtudele (sh Jeemeni mässulised, IS-i mõju) kui ka pikemaajastele julgeolekuprobleemidele (sh Iraani tugevnemisele; ebaselgusele, milline on USA tugi regioonile jne). Alates 2019. aastast võivad naised teenida lisaks politseile ka sõjaväes.

2030. aastaks seatud plaanis on eesmärk arendada kohalikku kaitsetööstust mitte ainult kaitsekulutuste vähendamiseks, vaid ka üldiseks kohaliku tööstuse turgutamiseks ja arendamiseks, sh IKT ja tööstustehnoloogia tootmiseks.

Saudi Araabia valitsejate peamine eesmärk – alates 1932. aastast, mil riik sai iseseisvaks – on riikliku korra ja suveräänsuse tagamine sisemiste ebakõlade (rahvastiku arvu kiire kasv, majandus- ja ostujõu langus), suureneva religioosse sõjakuse (poliitilised ebakõlad ja religioonide sõjakus) ja regionaalsete probleemide oludes. Saudi Araabia – USA

allianss on ka ühiskondlike ebakõlade kasvamise allikas. Riikliku režiimi ebakindlus (nt Al-Qaeda kohalolu) on Saudi Araabia välispoliitika kujundamisel oluline (Hoetjes, 2022, p. 5).

Avalikku ja kättesaadavat informatsiooni riikliku kaitse- või julgeolekustrateegia kohta ei ole. Samas on võimalik teha riiklikule julgeolekustrateegiale ja -korraldusele teatud sissevaade riiklike dokumente ja rahvusvahelist analüüsi kasutades.

Transparency Internationalis 2020. aastal avaldatud „Government Defence Integrity Index. Country Brief: Saudi Arabia“ (Transparency International Defence and Security, 2020b) toob välja, et Saudi Araabia naftavarud ning strateegiline aukoht on teinud neist olulised liitlased nii USA-le kui ka UK-le. Saudi Araabia on USA ja Ühendkuningriigi relvade suuremahuline tarbija: 2016–2020 suurim ostja maailmas.

Saudi Araabia kroonprints on ka kaitseministri positsioonis ning suurendab kontrolli relvajõudude üle: riikliku turvalisuse tagamise protsessid ning raha kasutamine selles ei ole läbipaistvad. Tõhus kontroll kaitseküsimuste üle kuulub eranditult kroonprintsile, kes on ühtlasi kaitseminister ja esimene asepeaminister, kes kujundab poliitikat ning teeb eel-

Kohalik tootmine aitab lisaks kaitsetööstusele suurendada ka kohalikku teadus- ja arendustegevust mitmes aspektis.

arve- ja hankeotsuseid. Sõjaväes on kõrge korruptsiooni oht ning personalihaldus on väga haavatav. Kroonprints kasutab nii Saudi Araabias kui ka regioonis turvalisuse tagamiseks ka erasõjaväeteenistust. Antud ettevõtted, seejuures, ei pea vastama Saudi Araabia reeglitele ega seadustele.

Assamblee julgeolekuasjade komisjon vastutab nominaalselt kaitseküsimuste eest, kuigi tal ei ole ametlikke järelevalvevolitusi ja ta piirdub ettepanekute tegemisega valitsuse otsustesse, sh otsuseid vaidlustatakse harva.

Samas lõi 2016. aastal Saudi Araabia riikliku programmi „Kingdom of Saudi Arabia Vision 2030“, kus märgitakse tulevikuvisioni kolm sammast: elav kogukond, edukas (elujõuline majandus) ja ambitsioonikas riik/rahvus. (Kingdom of Saudi Arabia, 2016, p. 13)

2030. aastaks seatud plaanis on eesmärk arendada kohalikku kaitsetööstust mitte ainult kaitsekulutuste vähendamiseks, vaid ka üldiseks kohaliku tööstuse turgutamiseks ja arendamiseks, sh IKT ja tööstustehnoloogia tootmiseks. Olgugi riiklikud kaitsekulutused suured, on riigis tehtavad kulutused vaid 2% (vaata eespool: import USA-st ja UK-st). Saudi Araabia eesmärk on hoida 2030. aastaks teatavatest kaitsekulutustest 50% riigis. Tööstuse

arengu kiirendamiseks suunatakse tööstusesse nii riigi otseinvesteeringuid kui otsitakse ka strateegilist partnerlust maailmatasemel tööstust juhtivate ettevõtetega. Kohalik tootmine aitab lisaks kaitsetööstusele suurendada ka kohalikku teadus- ja arendustegevust mitmes aspektis (Kingdom of Saudi Arabia, 2016, p. 47).

Lisaks esitles detsembris 2020 Saudi Araabia ka riiklikku küberturbestrateegiat „National Cybersecurity Strategy“ (National Cybersecurity Authority, 2020), mille keskmes on kuus teemat (sammast): ühendamine, st üleriigiline küberturbe haldus; haldamine, st riiklik paindlik küberriskide haldamine; kindlus, st küberruumis ökosüsteemi toimimise garantii; kaitse, st riikliku küberturvalisuse tõstmine ning riiklik tehniline võimekus küberrünnakutele vastata; partnerlus, st koostöö ja partnerluse suurendamine küberturbes, ning areng või kasv ehk riikliku võimekuse suurendamine ning küberturvalisust tagava tööstuse arendamine.

Saudi Araabia kogemustest inspireeritud soovitused Eestile

- Arendada kohalikku kaitsetööstust. Riikliku kaitsetööstuse arendamist nähakse olulise osana riiklikust majandusest. See aitab toetada kohalikku tööturгу (st aitab üldist ühiskondlikku sotsiaalset situatsiooni parandada).
- Luua seos ja toetada seda riigi teadustegevuse ja kaitsetööstuse vahel. Riiklik kaitsetööstus toetab teadus- ja arendustegevust nii otseselt, nt innovaatilised lahendused, kui ka kaudselt, st riikliku teadus- ja arendustegevuse taseme tõstmine.

Araabia Ühendemiraadid

Araabia Ühendemiraadid (edaspidi AÜE), asetsedes poliitiliselt keerulises piirkonnas, on ressursside ning strateegilise positsiooni tõttu kinnistanud oma koha globaalsel poliitikamaastikul. Suurim latentne oht AÜE-le seisneb tema suurimates naabrites: Iraanis ja Saudi Araabias. Hetkel on suurimad ohustajad Moslemi Vennaskond ja Iraan (Hoetjes, 2022, p. 5). Samal ajal on AÜE ka maailma üks rikkamaid riike (rikkus *per capita*) ning maailma naftavarudest 8% asub AÜE-s.

Oluline (kaitse)partnerlus lisaks USA-le on AÜE-l viie Pärsia lahe koostöönõukogu (Gulf Cooperation Council) riigiga, milleks on Bahrein, Kuveit, Omaan, Katar, aga eriti koostöö Saudi Araabiaga. 2014. aastal lepit kokku Bahreini ühise sõjaväebaasi loomine ning strateegilise baasi loomine Abu Dhabisse. Tegemist on regiooni juhtriikidega, eriti pärast Etioopia ja Eritreaga konfliktide lahendamist (MMC, 2024).

AÜE julgeoleku olulisemad nurgakivid on poliitilised ja majandussidemed USA-ga: samas on AÜE ka ainus araabia riik, mis on koos USA-ga viimase 30 aasta jooksul liitlasvägedena teeninud (nt Afganistanis, Liibüas jms).

Saudi Araabias kehtestati 2014. aastal 16 kuu pikkune ajateenistuse kohustus, mille eesmärk oli reservväelaste arvu suurendamine. AÜE sõjaväes ning sõjaväe nõunikena töötab mitu endist USA sõjaväelast.

Nagu Transparency International 2020. aastal avaldatud „Government Defence Integrity Index. Country Brief: United Arab Emirates“ välja toob, siis avalikult kättesaadavat riiklikku kaitse- või julgeolekuplaani AÜE-l ei ole. Kaitsekultused ei ole seetõttu jälgitavad

AÜE kasutab ka oma finantsvõimekust – eriti arengu- ja humanitaarabi programmide raames –, et oma huvisid edendada ja mõjusfääri suurendada. Kasutatakse pehmet jõudu – majandus, meditsiin, meedia – et end islamistlike gruppide eest kaitsta ja Araabia maailma alternatiive tutvustada.

ega selgitatavad. Seejuures on kulutused seotud ka välispoliitiliste sidemetega: sidemete tugevdamisega, hoidmisega vms. Nii on vähenenud relvade import USA-st, suurenenud Hiinast ja Venemaalt, aga arendatud on ka oma kaitsetööstust (Transparency International Defence and Security, 2020c).

Samas, novembris 2020 loodi riigis küberturbe nõukogu (UAE Cybersecurity Council), mille eesmärk on luua küberturvalisuse strateegia ning arendada turvaline ja tugev (küber)infrastruktuur. Arenev kaitsestrateegia annab tunnistust sellest, et paljud Pärsia lahe riigid (eriti AÜE) seisavad silmitsi enneolematute julgeolekuprobleemidega. Need on katsumused, mis ei piirdu enam sõjalise, julgeoleku või majandusliku aspektiga, vaid hõlmavad ka sotsiaalseid, keskkonna- ja tehnoloogilisi küsimusi.

AÜE kasutab ka oma finantsvõimekust – eriti arengu- ja humanitaarabi programmide raames –, et oma huvisid edendada ja mõjusfääri suurendada. Kasutatakse pehmet jõudu – majandus, meditsiin, meedia – et end islamistlike gruppide eest kaitsta ja Araabia maailma alternatiive tutvustada. AÜE pehme jõud (ingl *soft power*) – abi naaberriikidele – on olnud riigi üks esimesi välispoliitika lähenemise viise. Juba 1980ndatel kasutati AÜE-s pehmet jõudu rahvusvaheliste suhete alusena.

AÜE kogemustest inspireeritud soovitused Eestile

- Mitmekesistada riiklikku julgeolekut ohustavate tegurite loetelu, kus probleemi-dena on ära märgitud ka keskkonnaga kaasnevad ohud – keskkonnaga seotud ohtu-del on oluline mõju lisaks võimalikele rändevoogudele ja regionaalsele ressursivõit-lusele ka siseturvalisuse tagamisele.
- Teadvustada tehnoloogiaga kaasnevaid ülesandeid (just tehnoloogia laias käsitlu-ses, st igasugune uus tehnoloogia), kus tehnoloogia kiire areng mõjutab otseselt nii riiklikku julgeolekut kui ka ühiskondliku turvalisuse tagamist.

Iisrael

Iisraelil puudub – erinevalt paljudest teistest riikidest – riiklik ning kinnitatud julgeole-kustrateegia või dokument. Selle vajalikkuse üle diskuteeritakse jätkuvalt: leitakse, et Iis-rael peaks oma kesksed pidepunktid riigikaitstes kirja panema. Kõige lähemaks julgeole-kustrateegiaks/kontseptisooniks peetakse peaminister David Ben-Gurioni 1953. aastal valitsusele esitatud mahukat ülevaadet riiklikest julgeolekuprobleemidest ning nendega kaasnevatest võimalikest murekohtadest (sotsiaalsetest ja moraalsetest), kuid tegelikult oli tegemist mitut aastat koondava situatsiooniraportiga. Katseid strateegiat koostada on olnud mitu: riiklikku integreeritud turvalisuse kontseptsiooni koostama loodud komitee valmistas ette dokumentide kavandid, kuid valitsus neid ei kinnitanud ja valitsuse poo-lehoidu need ei pälvinud. Arvatakse, et peaminister Binyamin Netanyahu koostas 2018. aastal laiaulatusliku riikliku julgeolekukontseptsiooni, mida on ka avaldatud, kuid tege-mist ei ole täpsete tsitaatide/viidetega.

2019. aastal avaldasid endine kaitseväge staabiülem Ron Eldadi ja Dan Meridor (Meridor oli 2006. aastal Iisraeli julgeolekudoktriini koostamise komitee esimees) mahuka ülevaate Iisraeli probleemidest ja võimalikest lahendustest, kuid isegi seda ei saa pidada ametli-kuks julgeolekudokumendiks (Meridor & Eldadi, 2019).

Samas, kuigi ühtset kinnitatud doktriini ei ole, siis on kindlasti riigikaitse riigi valitsemisel olnud alati määrav (valitsusel on oma visioon). Samas, igal valitsusel/valitsejal on olnud oma seisukoht ning rõhuasetus on erinenud.

Riikliku julgeolekustrateegia või -doktriini rakendaja ja ellu viija on Iisraeli kaitsejõud (IDF – The Israel Defence Forces). Samas on riigikaitse puhul oluline roll kindlasti ka Mossadil (The Institute for Intelligence and Special Operation) ja üldisel julgeolekuteenistusel (General Security Service (Shabak)) ning mingites aspektides ja hetkedel ka Iisraeli tuumaenergia komiteel (Atomic Energy Commission), riiklikul küber(turbe) agentuuril (National Cyber Agency), politseil ja päästeametil. Laiemalt ulatub vastutus ka välisministeeriumile ja teistele valitsuse ametkondadele ja asutustele, kes Iisraeli positsiooni eest maailmas vastutavad.

„The Jerusalem institute for Strategy and Security“ toob välja printsiibid, mis Iisraeli kirjutamata, kuid üldtunnustatud julgeolekudoktriini juhivad (Amidror, 2021). Tegemist on riigi sõjalist kaitset selgitavate printsiipidega – laiapindse riigikaitse aspekte põhimõtteliselt ei esitata. Need on järgmised.

- Esmalt, Iisrael teeb kõik võimalikud pingutused iseseisvaks riigikaitseks, jäämata lootma liitlastele ning sõprade toele. Fookus on siinkohal sellel, et võimekus peab olema nii kaitse kui ka rünnaku puhul parem võimalikest ohustajatest. Kaitsevõime hoidmiseks on suur osa riigieelarvest suunatud riigikaitsele. Ühiskondlik toetus riigikaitse erinevatele aspektidele on oluline.
- Teiseks, Iisrael maksimeerib oma võimekust ajateenistuse ning suure sõjaväega. Ajateenistuse kestus, st väljaõpe, on sihilikult pikk, toimub pidev reservväelaste täiendõpe jne.
- Kolmandaks, Iisrael peab arendama heidutusvõimekust mitmel tasandil: valmis tuleb olla nii otsesteks (sõjalisteks) rünnakuteks kui ka mitmesugusteks muudeks eksistentsiaalseteks ohtudeks. Seejuures tuleb arendada ka küberkaitse võimekust, luurevõimekust mitmel tasandil jne.
- Neljandaks, kohanduda tuleb mitmekesise ning kiiresti muutuva julgeolekukeskonnaga. Ka riigi (välis)poliitika peab muutuvate tingimustega kohanema: poliitika peab olema ettevaatlik ja läbi mõeldud.

Kohanduda tuleb mitmekesise ning kiiresti muutuva julgeolekukeskonnaga. Ka riigi (välis)poliitika peab muutuvate tingimustega kohanema: poliitika peab olema ettevaatlik ja läbi mõeldud.

Viimaseks tuuakse välja, et riigikaitse seisukohalt on oluline realistlik hinnang, et vaenlased ei haihtu ega kao ära ning valmistuma peab pidevalt.

Iisraelis kehtib juutidele (mehed ja naised), druuzidele (mehed) ja tsirassialastele (mehed) vähemalt kahe aasta ja kaheksa kuu pikkune ajateenistuskohustus (vähemalt kaks aastat juudi naiste puhul), mida on võimalik asendada ka siseturvalisuse asutustes teenimise, vabatahtlikuks olemise jms. (Täpsemalt: Koort *et al.*, 2023, lk 13–14)

Iisraeli kogemustest inspireeritud soovitused Eestile

- Rõhutada julgeolekukeskkonna pidevat muutumist ning (välis)poliitika paindlikkuse vajadust, mis kaude viitab ka sellele, et (välis)poliitikas on vaja julgust keskkonnamuutustega kaasnevate (suuna)muutuste tegemiseks.
- Rõhutada järjepidevuse ja valvsuse olulisust riigikaitse tagamisel: riiki ohustavad toimijad eksisteerivad ka siis, kui nende tegevus ei ole aktiivne ega nähtav.

Türgi

Türgi – kellel on NATO riikidest suuruselt teine sõjavägi – geograafiline asukoht ning pikaajalised suhted naabritega teevad temast olulise turvalisuse tagaja nii Euroopas, Balkanil, Kaukaasias, Lähis-Idas, Vahemerel kui ka Mustal merel.

Türgis peavad kõik 21–41-aastased meeskodanikud läbima (vähemalt kuue kuu pikkuse) ajateenistuse ning ka naised võivad teenida, seaduslikku asendusteenistuse formaati aga ei ole.

Turvalisus ja enesekaitse on teineteisega lähedalt seotud ning neil on kolm tahku: elanikkonna ellujäämine, territoriaalse suveräänsuse säilitamine ja riikliku identiteedi hoidmine, nagu seda on poliitiliselt, majanduslikult ja kultuuriliselt arendatud, identiteet on välja kujunenud.

1990 oli sõjavägi riikliku kaitsestrateegia plaanimisel keskne ning (tsiviil)valitsusel oli õigus kaasa rääkida vaid strateegia kinnitamise nüanssides. Samas, pärast 2002. aastat on tsiviil-militaar suhted ja vahekord riigis märkimisväärselt muutunud: valitsusest sai autoriteet, kes sõjaväe- ja kaitsestrateegia moodustab. Välispoliitika võttis fookusesse sõjatööstuse ning sõjaväel tuli oma positsiooniga leppida. Sõjaväelise võimupöörde ebaõnnestumise tulemusel sai kaitseministrist

kõrgeim autoriteet militaarses otsustusprotsessis (alates 2018. aastast on presidendil suur võim tsiviil-militaar suhete ja Türki kaitsearhitektuuri kujundamisel) (Yanan, 2024).

Türki kaitse- ja julgeolekupoliitika on viimasel kümnendil olnud muutuses: pärast Araabia kevadet on muutunud julgeolekuolukord riigis ning regioonis ning ka Türki enda soov oma positsiooni globaalsel skaalal muuta (ja tõestada oma militaarvõimekust). On ilmne, et riiklik julgeolek, sh poliitilise süsteemi/positsiooni hoidmine, on inimeste turvalisusest ettepoole seatud (Tank, 2021).

Kuigi Türki kaitsepoliitika põhidokument „Riikliku julgeolekupoliitika dokument“ („Milli Güvenlik Siyaset Belgesi“) ei ole oma sisult kättesaadav, on indikatsioon, et antud dokumenti uuendati märkimisväärselt 2022. aastal, lähtudes Türki rahvuse põhiväärtustest ning arvestamata või keskendumata Türki kauaaegsetele liitlastele USA-le ja Euroopale (Yanan, 2024; Bozkurt, 2022).

Türki uus sõjaväe- ja kaitsestrateegia on riiklike, regionaalsete ja rahvusvaheliste arengute tulemus (Yeşiltaş, 2020). Türki kodustes oludes on muutunud otsustusprotsessid (otsustajad) ja ka nende geopoliitiline visioon. Türki tsiviil-militaar suhtes on Türki relvajõud (Turkish Armed Forces) erilisel kohal – poliitikast kõrgemal – ning nii on antud ka eriline koht, sh puutumatus, Türki militaarettevõtluks. Türki militaar- ja kaitseplaani peamine eesmärk on „strateegiline autonoomia“ ehk iseseisev ja jätkusuutlik kaitse ning kaitsetööstus; võimalus luua ja hoida oma välis-, sõja- ja kaitsestrateegiat ja oma eesmärkide edendamine ka ilma liitlasteta. Lisaks on eesmärk olla oma regioonis üks määravatest ja domineerivatest riikidest ja jõududest.

Türki Välisministeerium selgitab Türki perspektiivi riikliku julgeoleku küsimustes järgnevalt. Turvalisus ja enesekaitse on teineteisega lähedalt seotud ning neil on kolm tahku: elanikkonna ellujäämine, territoriaalse suveräänsuse säilitamine ja riikliku identiteedi hoidmine, nagu seda on poliitiliselt, majanduslikult ja kultuuriliselt arendatud, identiteet on välja kujunenud. Turvalisuse tagamine (nii riiklik kui ka rahvusvaheline) ei piirdu sõjalise võimekuse ja poliitikaga. Vaja on hoopis militaar-, majandus-, sotsiaal- ja poliitiliste otsuste ning seadusandlusega läheneda kaasaegsetele julgeolekuväljakutsetele. Lühidalt, vaja on laiapõhjalist (kõike hõlmavat) lähenemist, et tänapäevaste julgeolekuülesannetega hakkama saada (Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, 2022a; Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, 2022b).

„Strateegilise autonoomiani“ jõudmiseks on tarvis suurendada sõjaväge, st sõjalist valmisolekut; ennetavat tegevust, mida toetab (juba kinnistatud) jõupositsioon; rakendada strateegiat (nt terrorismivastases võitluses) ja heidutada sõjaliselt (sh sõjaväe välisriikides viibimist).

Samas on Türgi oma positsiooni rakendamiseks kasutanud ka nn pehmeid meetmeid. Türgi sekkumine Süürias (2011, Öigluse ja Arengu partei (AKP) võimule tulemisest alates) on osa Türgi humanitaarabi andmise ja rahu tagamise viisist, mis vastandub läänelikule lähenemisele (Tank, 2021). Lähiriikidele humanitaarabi pakkumisel on strateegilised ja turvalisusega seotud eesmärgid; kaugemal humanitaarabi pakkumisel aga kaubandus ja ärihuvidega seotud eesmärgid. Abi andmine aitab välispoliitikas soodustada kahe riigi vahelisi (mitte mitme riigi vahelisi) suhteid. Abi andjale antakse mitu eelist, sh tegeleda projektidega, mis sobivad kõige paremini välispoliitiliste ootustega kokku; võimalus otsustada sekkumise/abi andmise viis. Nii on Türgi puhul humanitaarabi ja rahukõnelused osa AKP üldise võimu rakendamisest.

Türgi välispoliitika (kui riigi julgeolekugarant) on segunenud sisepoliitikaga (välispoliitika paistab läbi võimupartei või juhi agenda) ning välispoliitikat võidakse kasutada ja ka kasutatakse siseriikliku poliitika võimestamiseks. Ollakse ka seisukohal, et välispoliitika ebaõnnestumine näitab juhi ebaõnnestumist.

Türgi kogemustest inspireeritud soovitused Eestile

- Tõsta ja tähtsustada nii majanduslike-, sotsiaalsete- kui ka poliitiliste otsuste rolli riigikaitstes. Teisisõnu, riigikaitse on riigi poliitika ja otsustega vahetus suhtes ning mitte ainult kaitseministeeriumi tegevuse ja poliitikatega.

Lõuna-Aafrika Vabariik

Lõuna-Aafrika Vabariigi (edaspidi LAV) kaitsepoliitika määrab ametlikult põhiseadus, mida toetavad kaitseministeeriumi strateegiad, riigikaitse valge paber „The Defence White Paper“ (Government of South Africa, 1996) ja süsteemsed kaitsevaldkonna ülevaated „Defence Reviews“. Täiendavat laiapindse riigikaitse strateegiat või kontseptsiooni ei ole LAV kasutusele võtnud.

LAV-i põhiseadus (lisa 6, 1996. aasta 24. jagu) sätestab riikliku kaitseväge (South African National Defence Force (SANDF)) ülesanded, milleks on (ja milles nähtub ka teatud panus riigi siseturvalisuse tagamisse)

- riigi suveräänsuse ja territoriaalse terviklikkuse kaitse;
- rahvusvaheliste kohustuste täitmine;
- elude, tervise ja vara hoidmine ning kaitsmine;
- elutähtsate teenuste tagamine ja toetamine;
- seaduste täitmise järgimine;
- kõikide riigiasutuste toetamine, st ükskõik missuguse ministeeriumi või haldusala.

LAV-i põhiseadus (1996. aasta artikli 201 lõige 2) sätestab, et ainult president kui täidesaatva võimu juht võib anda loa või käsu kasutada kaitsejõude täiendavalt koostööks politseiga, riigi kaitseks, rahvusvaheliste kohustuste täitmiseks.

Lisaks sätestab riigikaitseseadus (The Defence Act, 2002 [Sec 18(1)]), et president või minister võib kinnitada kaitsejõudude kasutamise riigis või rahvusvahelistes vetes, kui

- on vaja hoida või kaitsta elu, tervist või vara;
- tagada elutähtsate teenuste toimimine;
- toetada mõnd riiklikku asutust või haldusala;
- rakendada piirikontrolli.

LAV-i kaitsevägi on kutseline, ajateenistuse kohustus kaotati 1994. aastal.

Parlamendil on mandaat kaitsepoliitika kinnitamiseks ja tühistamiseks, kuid seda ei ole kunagi kasutatud. Parlamendis on kolm komiteed, mis tegelevad kaitseküsimustega: The National Assembly Portfolio Committee, The NCOP Select Committee and The Joint Standing Committee (JCSD). Siiski, paljud ettekirjutused, mis on kaitseministeeriumile tehtud, ei ole leidnud rakendust, neid ei järgita, audititele ei vastata jne. Kaitseministeerium esitab iga-aastase kaitsekulutuste eelarve, kuid nende kulutuste sisu ei ole alati läbipaistev.

Viimane LAV-i kaitsepoliitika ülevaade (inlg *defence review*) esitati Transparency Internationali 2020. aastal avaldatud „Government Defence Integrity Index. Country Brief: South Africa“ andmetel 2014. aastal (Transparency International Defence and Security, 2020d).

LAV-il ja kogu Aafrika kontinendil on ka rahvusvahelistes suhetes unikaalne positsioon tänu investeringutele, kaubanduskokkulepetele ja aktiivsele rollile Aafrika Liidus. Kuigi üks kõige mitmekesisemaid ja arenenumaid majandusi kontinendil, on ebaõnnestunud majandamine ning demokraatia vähenemine viinud majanduskavu aeglustumise, kõrge töötuse taseme ning aeglase sotsio-majandusliku arenguni. Majanduse halb käekäik (majanduskriis) on pannud ka kaitsevaldkonna keerulisse seisu: kaitsevägi on alarahastatud ja halvasti varustatud.

2020. aastal kaitseministeeriumi esitatud strateegilise plaani „Department of defence strategic plan for 2020–2025“ kohaselt on kaitseministeeriumi visioon: „Efektiivne kaitse demokraatlikule LAV-ile“ ning missioon: „Võimaldada, kasutada, hoida ja uuendada kaitsevõimekust vastavalt LAV-i vajadustele nagu seadustes sätestatud“ (Republic of South Africa Defence Department, 2020).

Strateegia toob välja, et riiklikul kaitsearhitektuuril peab olema kohalik, regionaalne ja kontinentaalne mõõde. Laiapindse riigikaitse seisukohalt on oluline kohalik mõõde, kus tuuakse välja, et julgeoleku fookuses on inimeste turvalisus, suveräänsus ning prioriteetidid, mis on seotud territoriaalse terviklikkuse, põhiseadusliku korra ja heaolu ergutamisega nii inimeste, majanduskasvu kui ka hea valitsemise kaudu. LAV-i riiklik turvalisus,

nagu strateegia välja toob, sõltub regionaalsest ja kontinentaalsest turvalisusest. Riiklik majandusedu sõltub rahust, stabiilsusest, majanduskasvust ning demokraatlike väärtuste suurendamisest ja kinnistamisest. Kaitsestrateegia eesmärk on toetada valitsuse kohalikke, regionaalseid ja kontinentaalseid plaane. Kaitseministeerium on praegu ja ka tulevikus

nii humanitaarabi kui ka kriisisituatsioonide lahendamisel toeks kohalikele omavalitsustele ja teistele riiklikele asutustele (aga pakub ka regionaalset tuge).

Sõjaväe roll on ennekõike kaitsta riigi piire – maismaal, merel ja küberruumis. LAV-i piiri kaitse on riikliku turvalisuse ja julgeoleku küsimus, mis nõuab piisavaid ressursse, aga ka tehnilist ning infrastruktuuri tuge. Et merepiiri on umbes 3900 kilomeetrit, on selle kaitsmine ning tegevuse seaduslikkuse kontrollimine ülioluline.

Riiklik majandusedu sõltub rahust, stabiilsusest, majanduskasvust ning demokraatlike väärtuste suurendamisest ja kinnistamisest.

SISERIIKLIKU EBASTABIILSUSE TEKKIMISEL ON MITMES RIIGIS ANTUD SÕJAVÄELE VOLITUSED ÜHISKONDLIKU TURVALISUSE TAGAMISEKS POLITSEID TOETADA VÕI LAUSA SELLE ROLL ÜLE VÕTTA. FOTO: PEXELS.COM

Kaitseministeerium plaanib kaitsevõimekuse suurendamiseks järgmisi samme: panustada inimvarasse (investeerida oskuste juhatamisse ja suunamisse), saada jätkuvalt kitsastes finantsoludes hakkama ja arendada IKT-d.

LAV-i kogemustest inspireeritud soovitused Eestile

- ◆ Tähtsustada majandusliku stabiilsuse ja majanduskavu rolli julgeoleku teemana ning seda just ühiskondliku heaolu tagamise võtmes, st ühiskondliku stabiilsuse tagajana.
- ◆ Fikseerida kaitseministeeriumi roll toetada kriisisituatsioonides riigi teisi asutusi ning kohalikke omavalitsusi ning kaitseministeeriumil planeerida selle rolli täitmiseks vajalikud vahendid ja varud, et kriisisituatsioonis riigis mitmekülgset abi pakkuda.

Brasiilia

Brasiilia on maailmas pindalalt viies ning rahvaarvult seitsmes areneva majandusega riik. Transparency Internationali 2020. aastal avaldatud „Government Defence Integrity Index. Country Brief: Brasil“ (Transparency International Defence and Security, 2020e) toob aga välja, et viimasel kümnendil on Brasiilias majanduslangus, tapmiste arv on tõusnud ja on esinenud väga mõjukaid korruptsioonijuhtumeid. President Jair Bolsonaro võimuletulekuga 2018. aastal on kaasnenumid väga jäik turvalisus-/julgeolekupoliitika, poliitiline polariseerumine ja rünnakud, oht demokraatialle / demokraatlikele institutsioonidele.

Alates 2018. aastast on sõjavägi laiaulatuslikult siseturvalisuse tagamisse kaasatud: mitu korrakaitse funktsiooni on sõjavägi üle võtnud ning sõjaväe eestvedamisel toimuvad haarangud gängide vastu, inimõiguste rikkumised on hüppeliselt kasvanud ning sõjaväe tegevus ei ole seaduspärane. Sõjavägi on korrumpeerunud nii lahingvarustuse jm soetamise kontekstis kui ka inimressursi haldamisel.

Brasiilia kaitsevägi (port Forças Armadas Brasileiras) on kutseline, kuid riigis on ka ajateenistus kõikidele 18–45-aastastele meestele, v.a vaimulikud (ajateenistuse pikkus on

10–12 kuud), ning teenistuses on võimalus osaleda ka naistel (juba aastast 1980, esimesena Lõuna-Ameerikas).

2008. aastal võeti vastu riiklik kaitsestrateegia „National Strategy of Defence“. Samast aastast pärineb ka kaitsepoliitika dokument „Política Nacional de Defesa“ (ingl „National Defence Policy“). 2012. aastal dokumendid ühtlustati ning need toimivad siiani samaaegselt teineteist toetades. Kaitsepoliitika keskendub väliste ohtude maandamisele. Kuigi kaitsepoliitika ei kasuta eksklusiivselt laiapindse riigikaitse kontseptsiooni, märgib see, et erinevad sotsio-poliitilis-ma-

janduslikud tegurid määravad kõik riigi ja ühiskonna turvalise toimimise (Política Nacional de Defesa, 2013).

Kaitsestrateegia on kaitsepoliitikast kitsam ning määrab ennekõike sõjalise võimekusega strateegilised valdkonnad, mis on riigikaitseks olulised: küberruum ja küberneetika (tootmine, haridus ja militaarkasutus), õhuruum (satelliitide arendamine ja tootmine) ja tuumavõimekus (kuigi tuumarelvadest loobutakse, ei tohi tuumavõimekuses, sh tuumaenergia kasutuses, mööndusi teha). Oluline on riikliku kaitsetööstuse ümberorganiseerimine: sektoris iseseiva tehnoloogilise arengu toetamine ja arendamine.

Strateegiliste tegevustena tuuakse välja järgmised tegevused, mida saab ka laiapindse riigikaitse kontekstis hinnata:

- teadus-, arendus- ja innovatsioonitegevus peaks täiendavalt toetama riiklikku julgeolekusektorit (kaitseministeeriumi ning teadus- ja tehnoloogia ministeeriumi koostöö on väga oluline antud strateegilise eesmärgi saavutamiseks);
- inimressurssi panustamine: militaarkarjääri tähtsustamine ühiskonnas;
- haridus: erinevate tsiviilsektorite kaasamine riigikaitse küsimustesse (sh suurem kaitsetegevuste publitseerimine ning avalikustamine ja selgitamine; keskkooli õpilastele riigikaitse teemade õpetamine jms);
- mobilisatsiooni väljakuulutamise ja mobilisatsiooni lõppemist reguleerivate põhimõtete väljatöötamine, seadustamine, rakendamine;
- erinevate osapoolte (nt kaitsetööstus – sõjavägi) vahelise parema logistika väljatöötamine;

Kaitsestrateegia määrab ennekõike sõjalise võimekusega strateegilised valdkonnad, mis on riigikaitseks olulised: küberruum ja küberneetika (tootmine, haridus ja militaarkasutus), õhuruum (satelliitide arendamine ja tootmine) ja tuumavõimekus (kuigi tuumarelvadest loobutakse, ei tohi tuumavõimekuses, sh tuumaenergia kasutuses, mööndusi teha).

- kaitsetööstus: riiklike pingutuste ühtlustamine nii, et riigi areng oleks kooskõlas riigikaitse vajadustega;
- infrastruktuur: riiklike pingutuste ühtlustamine nii, et riigi areng oleks kooskõlas riigikaitse vajadustega;
- sisejulgeolek/korrakaitse: seadusandluse täiendamine nii, et vajadusel saaks sõjavägi ka sisejulgeoleku tagamise oskused;
- riiklik julgeolek: kõik riigi asutused peaksid panustama julgeolekusse, nt kriisivalmiduse mudeli loomise ning kriisidega hakkamasaamise oskuse täiendamisega; kriitilise taristu kriisides vastupidavuse suurendamisega; siseturvalisuse tagamisega, sh avalikes kohtades; parameedikute kaitsmisega jne.

2020. aastal Siqueira Bricki (2020) avaldatud hinnang kaitsestrateegiale, -poliitikale ja kaitsevaldkonna valgele paberile (dokumendid: „National Defense Policy“, „National Defense Strategy“, „National Defense White Paper“) toob aga välja nende kitsaskohad.

- Keskseks (kaitsevõimekuse hoidmise vaates) on kaitse olulisuse rõhutamine, kuid defineerimata on jäetud prioriteetsed valdkonnad ning kaitsekulutuste suurendamiseta ei analüüsita ei reforme ega kaitsevõimekuse suurendamist.
- Tegemist on kaitseministeeriumi koostatud plaaniga, millel pole poliitilist tuge ning see ei ole piisav põhjendus, et kaitsejõududes muutusi teha.
- Ebakõla kaasaegse tehnoloogia ostmise ja tehnoloogilise võimekuse suurendamise ning sõjaväe oskuste ja struktuuri vahel.
- Kaasaegne sõjavägi sõltub kaitsetööstusest, k.a kohalikust kaitsetööstusest (viimase puhul on ka ressursside olemasolu ja tarneahelad väga olulised). Samas ei paku strateegia välja viisi, kuidas kaitsetööstus areneks – eeldatakse, et turg määrab arengu või arenguvajaduse loomulikult. Tuuakse välja, et sellistele strateegilistele tööstustele tuleb riigil tähelepanu osutada ning teistele sõjaväele vajalikele vahenditele, nt riidetööstus, ei ole sarnast tuge vaja, sest neil on ka tsiviilmõõde olemas ja/või võimalik. Oluline on ka see, et sõjaseisukorras vajalikku tööstust tuleb süsteemselt üleväl pidada ja arendada, testida ning hoida väikeses mahus mehitatud ning uuendada tooteid jne.

Oluline on, et sõjaseisukorras vajalikku tööstust tuleb süsteemselt üleväl pidada ja arendada, testida ning hoida väikeses mahus mehitatud ning uuendada tooteid jne.

TABEL 2. KAITSE-EESMÄRKIDE MUUTUS BRASIILIA KAITSESTRATEEGIADES AASTATEL 1996–2016. (MARQUES & MAIA NETO, 2020, P. 18-19, AUTORITE MUGANDATUD)

1996	2005	2012	2016
Suveräänsuse tagamine, territoriaalse terviklikkuse, pärandi, huvide säilitamine	Tagada suveräänsus, rahvuslikud varad, territoriaalne terviklikkus	Tagada suveräänsus, rahvuslikud varad, territoriaalne terviklikkus	Tagada suveräänsus, rahvuslikud varad, territoriaalne terviklikkus
Õigusriigi ja demokraatlike institutsioonide tagamine			
Säilitada rahvuslik ühtekuuluvus ja ühtsus	Aidata kaasa ühtekuuluvuse ja rahvusliku ühtsuse säilimisele	Aidata kaasa ühtekuuluvuse ja rahvusliku ühtsuse säilimisele	Aidata kaasa ühtekuuluvuse ja rahvusliku ühtsuse säilimisele

1996	2005	2012	2016
	Edendada piirkondlikku stabiilsust	Aidata kaasa piirkondlikule stabiilsusele	Aidata kaasa piirkonna stabiilsusele, rahvusvahelisele rahule ja julgeolekule
Aidata kaasa rahvusvahelise rahu ja julgeoleku säilitamisele	Aidata kaasa rahu ja rahvusvahelise julgeoleku säilitamisele	Aidata kaasa rahvusvahelisele rahule ja julgeolekule	
Kaitsta Brasiilia / Brasiilia jurisdiktsiooni alla kuuluvaid isikuid, kaupu ja ressursse	Kaitsta rahvuslikke huve, Brasiilia kodanike varasid ja ressursse välismaal	Kaitsta rahvuslikke huve, Brasiilia kodanike varasid ja ressursse välismaal	Kaitsta üksikisikuid, kaupu, ressursse ja rahvuslikke huve välismaal
Brasiilia huvide saavutamise ja säilitamine välismaal			
Anda Brasiiliale oluline roll rahvusvahelistes suhetes, suurem roll rahvusvahelises otsustusprotsessis	Brasiilia osalemine rahvusvahelises kogukonnas ja laiem roll rahvusvahelistes otsustusprotsessides	Tõhustada Brasiilia osalemist rahvusvahelises kogukonnas ja rahvusvahelistes otsustes	Suurendada Brasiilia osalust rahvaste kogukonnas ja rolli rahvusvahelistes otsustusprotsessides
		Säilitada relvajõud, mis on kaasaegsed, ühendatud, hästi koolitatud, tasakaalustatud, professionaalsed, paigutatud kogu riigi territooriumile ja neid on piisavalt	Tagada kaitsevõime relvajõudude põhiseaduslike missioonide täitmiseks
		Struktureerida relvajõud olemasolevatele ja arendatavatele võimetele vastavalt, tagada personal ja materjal vastavalt strateegilisele ja operatiivplaneerimisele	
		Arendada kaitsetööstuse baasi, et tagada elutähtsate tehnoloogiate autonoomia	Edendada tootlikkust ja tehnoloogilist autonoomiat kaitsevaldkonnas
		Arendada kaitselogsikat ja riiklikku mobiilsatsiooni võimekust	
		tõsta Brasiilia inimeste teadlikkust kaitseküsimuste tähtsusest riigi jaoks	Laiendada Brasiilia ühiskonna kaasamist riigikaitse küsimustesse

Brasiilia kogemustest inspireeritud soovitusused Eestile

- Ühtlustada kaitsetööstuse tegevus riigikaitsevajadustega. Ka innovatsioonialtis Eestis on kaasaegset militaartehnoloogiat arendavaid idu- ja väikeettevõtteid palju, kuid kas need täidavad Eesti riigikaitse või ettevõtte majanduseesmäärke, see võiks olla kaardistatud, et riiklike meetmete abil puuduvat kompetentsi ja tööstust järgi aidata.

- Ühtlustada taristu arenguid riigikaitsevajadustega. Ka Eestis oleks tarvis ühtlustada riiklikud/ühiskondlikud taristuvajadused ning riigikaitse vajadused, et vältida olukorda, kus ühiskondliku toimepidevuse tagamiseks vajalik taristu kujutab endast julgeolekuohtu.
- Täiendada seaduseid viisil, et sõjavägi saab mitte ainult seadusliku aluse siseturvalisuse valdkonna tegevusi kriisisituatsioonis toetada, vaid ka siseturvalisuse tagamise alase väljaõppe.

Mehhiko

Mehhikos on aastane ajateenistus kohustuslik kõikidele 18–40-aastastele meestele (kuid aega teenima kutsutakse nn loosi alusel) ning ajateenistus koosneb väga väikeses mahus väljaõppest ning enamjaolt sotsiaaltöö tegemisest. Ajateenijad teenivad ainult jalaväes. Mehhiko sõjavägi (hisp *Fuerzas Armadas de México*) on kutseline, koosnedes jala-, mere- ja õhuväest ning sõjaväes võivad teenida ka naised.

Mehhikol on suuri probleeme narkokartellidega, organiseeritud kuritegevusega, salakaubandusega jne, mistõttu on turvalisuse- ja julgeolekuasutuste vastus ja käitumine olnud kuritegevuse vähendamiseks väga jäik ja karmikäeline. Valitsus on kasutanud sõjaväge ja sõjaväelist lähenemist (ingl *sustained militarisation of public security*), mis on viinud võimu kuritarvitamiseni, tsiviilisikute surmadeni jne. Inimeste turvalisus (ja sõnavabadus) on järjest enam ohus. Teisalt, kaitsekulutused on seeläbi (volituste laienemise tõttu) märkimisväärselt kasvanud.

Mehhikos on militaarinformatsioon salastatud, mistõttu puudub seadusandjatel sellele informatsioonile ligipääs. Nii siseturvalisuse kui ka julgeoleku tagamine on üha enam antud sõjaväe kätte, mis tähendab, et seadusandjad on julgeolekuga (julgeoleku tagamisega) seotud otsustest üha enam kõrvale jätetud. Sõjaväel on järjest kasvav roll: kontroll sadamate, piiriületuse ja suurte infrastruktuuri projektide valvamises. See on tekitanud murekoha, et kas tsiviilsektoril on militaarsektori üle piisav kontroll.

Sõjaväe tegevusvaldkonna laiendamine on viinud inimõiguste väärkohtlemiseni. Föderaalpolitsei asemel loodi rahvuskaart (ingl *National Guard*), mis on nüüd peamine korrakaitse organ. Riikliku turvalisuse tagamiseks on üha suurem roll ka erasõjaväel ja turvafirmadel.

Et sõjavägi on riikliku siseturvalisuse kriisi peamine ohjaja, siis on kaitsekulutused märkimisväärselt tõusnud ning ka relvade tarne riiki aastatel 2015–2019 kasvanud 17% (Transparency International Defence and Security, 2020f).

Riiklik julgeolekustrateegia on raamdokument presidendi ametiajaks. Tegemist on ennekõike sõjaväe ja kaitseministeeriumi rolli ja ülesandeid määrava dokumendiga. Hetkel on jõus „Plan Nacional de Paz y Seguridad 2018-2024“ (ingl „The National Peace and Security Plan 2018-2024“), kuid uue presidendi valimisega seoses tutvustatakse lähiajal kindlasti uut strateegiat (Felbab-Brown, 2019).

Plaan tuvastab järgmisi tegevusi (López Obrador, 2018) (julgeolekuplaani olulisemad punktid, mida saab ka laiapindse riigikaitse kontekstis oluliseks lugeda, sest kaitsestrateegia hõlmab ühiskonna turvaliseks ja jätkusuutlikuks toimimiseks vajalike regulatsioonide küsimusi):

- rahvuskaardi loomine (mille liikmeteks on sõjaväepolitsei, mereväepolitsei ja sõdurid), mis annab võimaluse ka sõjaväel julgeoleku ja siseturvalisuse tegevusi teha (vastav asutus: kaitseministeerium);
- korruptsiooni kaotamine ja õigusmõistmissüsteemi taastamine;
- tööhõive, hariduse, tervishoiu ja heaolu tagamine;
- inimõiguste austamine ja edendamine;
- ühiskonna eetiline taasloome (ingl *regeneration*);
- narkootikumidevastase võitluse taaskäivitamine ning rahu loomine;
- taastumine ja väärikus;
- (sise)turvalisuse plaani koostamine.

Mehhiko kogemustest inspireeritud soovitused Eestile

- Tuua riigikaitse kontekstis eraldi välja ühiskondliku heaolu ja elatustaseme parandamise olulisus ehk riigisisese stabiilsuse olulisuse rõhutamine riigikaitse osana.
- Koostada riigikaitse osana siseturvalisuse tagamise plaan (nt siseturvalisuse arengukava) ehk riigi- ja ühiskonna turvalisuse tagamise strateegiline ühtlustamine.

Argentiina

Argentiina – Lõuna-Ameerika suuruselt teine riik – on poliitiliselt suhteliselt stabiilne, mistõttu ei ole ka sõjaväe positsioon teiste kultuuriruumi riikidega (eelnevalt kajastatud Brasiilia ja Mehhikoga) sarnane. Argentiinas on sõjavägi ainult palgaline, ajateenistuse kohustus peatati riigis 1995. aastal. Argentiina sõjaväe (hisp *Fuerzas Armadas de la República Argentina*) ülemjuhataja on Argentiina president.

Hetkel on jõus riiklik kaitsestrateegia „National Defense (Decree 571/2020)“, kus tuuakse välja, et turvalisuse küsimuste adresseerimiseks on vaja mõista, et siseturvalisus ja riigi turvalisus on fundamentaalselt eraldiseisvad (Defensa Nacional, 2020). (Strateegia rõhutab, et seda erisust ei tohi unustada.) Teisisõnu, Argentiina lähenemist võib võtta kui laiapindsele riigikaitsele täiesti vastupidist, kus ühiskonna sisemine toimepidevus ja riigi suveräänsus on teineteisest eraldiseisvad.

Argentiina lähenemist võib võtta kui laiapindsele riigikaitsele täiesti vastupidist, kus ühiskonna sisemine toimepidevus ja riigi suveräänsus on teineteisest eraldiseisvad.

Riigikaitse tegeleb, vastavalt ÜRO sätestatule, riigi kaitsmisega välise agressiooni ja agressorite eest. Samas ei ole KOV-i tase-
mel (ingl *sub-regional defence systems*) enam sõjaväel abi pak-

kuda vaja. Sõjavägi ei tohi olla hõivatud teiste ülesannetega kui riigi kaitsmine, sh välismissioonidel toe pakkumine.

Lisaks on vastu võetud riigi kaitsedirektiiv (Poder Ejecutivo Nacional, 2021), mis toob välja, et siseturvalisuse ülesanne on kriminaalse iseloomuga ohtude ennetamise, vältimise ja uurimisega tegelemine. Sõjaväe riikliku turvalisuse tagamise ülesanne on militaariseloomuga ohtude vältimine ja tõrjumine.

Ühendatud väejuhatas tagab militaarkoostöö ja üksuste pideva valmisoleku, mistõttu Argentiina sõjavägi (maavägi), merevägi ja õhujõud peavad kõik tagama nii jätkusuutlikkuse kui ka väljaõppe, et neile antud kohustusi oleks võimalik täita. Nn „uute ohtudega“

peavad kõik riigiasutused aga iseseisvalt hakkama saama, st peab olema organiseeritus ja ettevalmistatus, kus ei saa jääda lootma sõjaväe abile.

Argentiina kogemustest inspireeritud soovitused Eestile

- Kaaluda siseturvalisuse ja riikliku julgeoleku lahususe printsiipi, kus kaitsestrateegias on väga selgelt eristatud siseturvalisuse roll kriminaalse iseloomuga ohtude ennetamisel ja riigikaitse roll kaitse väliste ohtude eest. Rollijaotus tagab selle, et ressursid ei ole vajadusel hõivatud ega rakendatud teiste ülesannete täitmiseks.
- Tagada üldine ühiskondlik valmisolek nii ettevõtete kui ka siseturvalisuse kontekstis, mis looks kohustuse iseseisvalt toime tulla ja mitte sõjaväe abile lootma jääda nn uute ohtude vastu võitlemisel ja ohtude eest kaitsmisel.

II RIIGIKAITSE STRATEEGIA KVANTITATIIVNE ANALÜÜS

ANALÜÜSITUD RIIKIDE ISELOOMUSTUS

Riikide tunnuste hindamisel viidi läbi kvantitatiivne analüüs, mille raames vaadati riigiti järgmisi tunnuseid:

- laia riigikaitse strateegia olemasolu (skaala jah-ei),
- EL-i liikmelisus (skaala jah-ei),
- NATO liikmelisus (skaala jah-ei),
- OECD liikmelisus (skaala jah-ei),
- valitsemise mudel demokraatia indeksi järgi,
- riigi arengutase,
- sõjaline võimekus.

Demokraatia raamistiku⁴ võtmes ehk demokraatia tugevuse indeksi järgi on 35 riigi hulgast laiapindne riigikaitse rohkem kui pooltel ehk 19 riigil: 12 täielikult demokraatlikul (ingl *Full Democracy*) riigil, 6 demokraatiale lähedal oleval riigil (ingl *Flawed Democracy*), 1 autoritaarsel riigil (joonis 4).

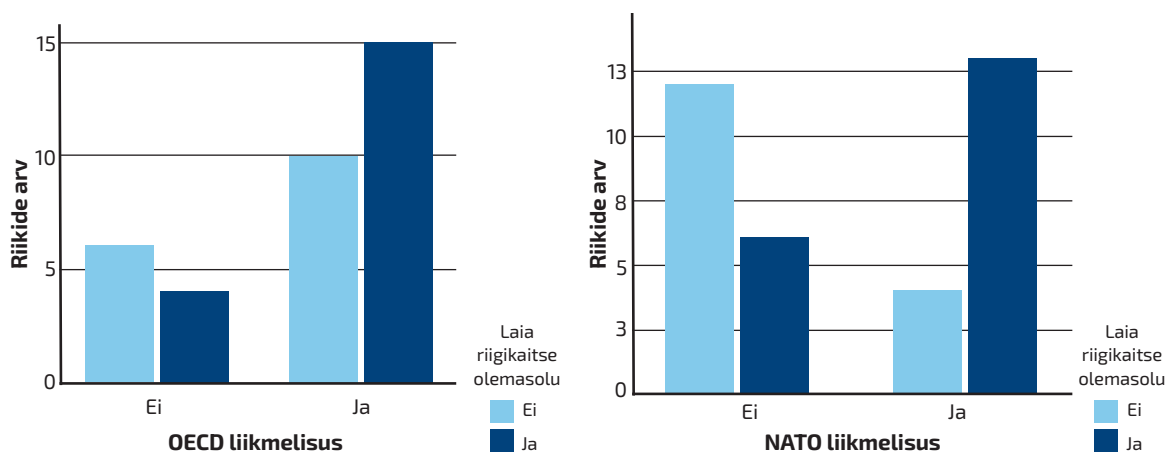
⁴ The Economist Intelligence Uniti 2023. aasta demokraatiaindeksi „Democracy Index 2023“ kohaselt on täielikult demokraatlikud (ingl *Full Democracies*) 24 riiki, sh Norra, Uus-Meremaa, Island, Rootsi ja Soome; demokraatiale lähedal olevaid (ingl *Flawed Democracies*) riike on 50, sh Ameerika Ühendriigid, India ja Brasiilia; hübriidse riigikorraga (ingl *Hybrid Regimes*) riike on 34, sh Bangladesh, aga ka Ukraina ja Nigeeria; autoritaarseid režiime (ingl *Authoritarian Regimes*) on 59, sh Saudi Araabia, aga ka Venemaa Föderatsioon ja Hiina Rahvavabariik. (The Economist Group, 2024)

TABEL 3. LAIAPINDSE RIIGIKAITSE OLEMASOLU SEOS RIIKIDE VALITSEMISE MUDELI JÄRGI, 2023
(AUTORITE KOOSTATUD)

		Lai riigikaitse Ei riikide arv	Lai riigikaitse Ja riikide arv
Valitsemise mudel demokraatia indeksi järgi	Demokraatia	5	12
	Demokraatiale lähedal	7	6
	Hübriidrežiim	2	0
	Autoritaarne	2	1

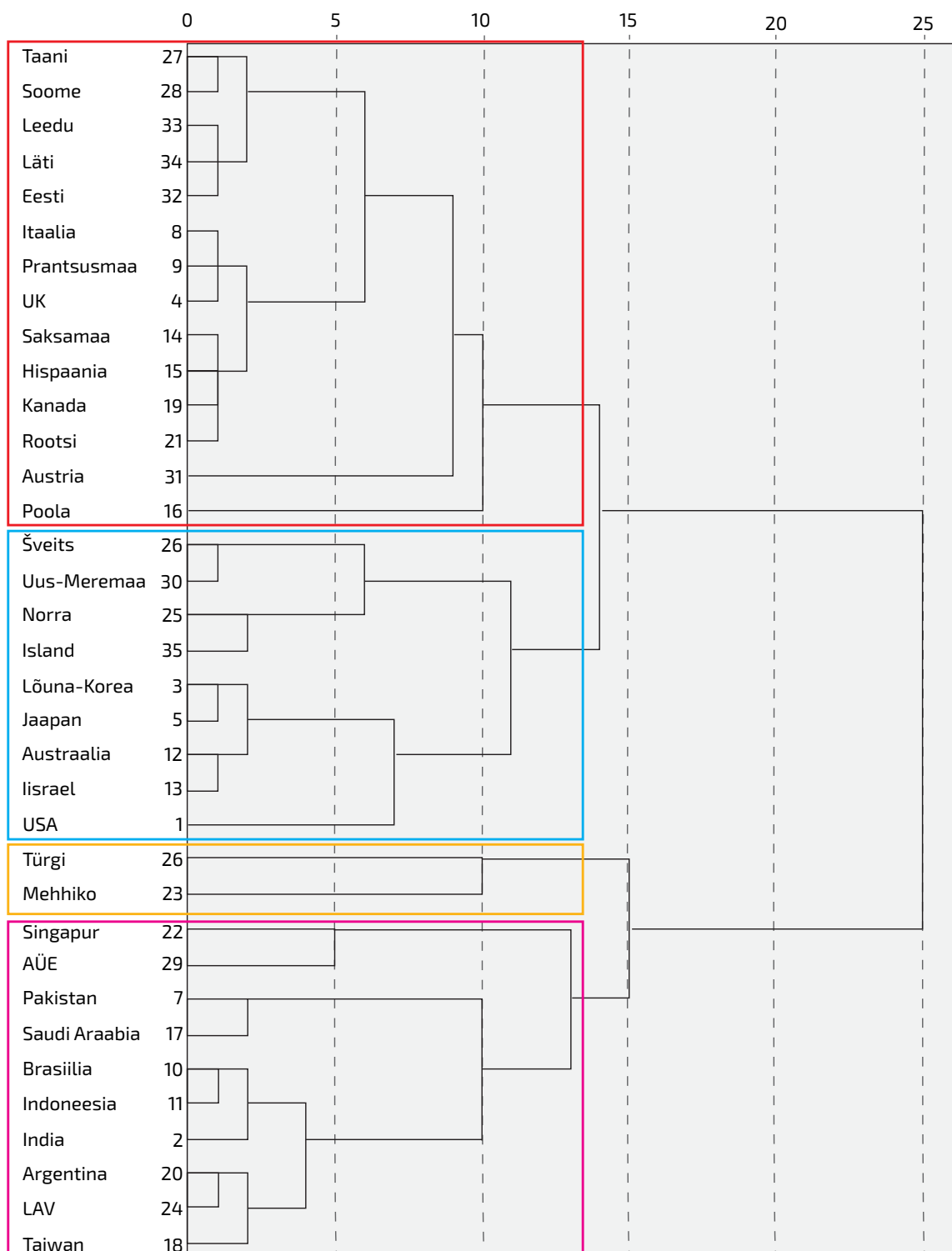
Riikidest koondülevaate saamiseks on koondatud 35 riiki tabelisse ja analüüsitud riike teatud tunnuste lõikes (NATO, EL, demokraatia, sõjaline võimekus jt).

OECD riike oli valimis 25 ning nendest 10-l laiapindset kaitsestrateegiat ei ole, 15-l on. 10 riigist, mis valimi järgi ei kuulu OECD-sse, on laiapindne strateegia olemas vaid 4-l.

JOONIS 3. LAIAPINDSE RIIGIKAITSE PLAANI OLEMASOLU 2024. AASTAL OECD (VASAKPOOLNE) JA NATO (PAREMPOOLNE) LIIKMELISUSE JÄRGI (N=35) (AUTORITE ANALÜÜS SPSS-I KASUTADES)

35 riigi analüüsi tulemusena, kus NATO riike oli 17, selgus, et enamikel NATO riikidel on ka laiapindne riigikaitse strateegia (13 riiki 17-st). Mitte NATO riikide puhul on see vastupidine ehk et strateegia on 6 riigil, 12-l see puudub.

Joonis 4. Dendrogramm riikide sarnasuse järgi (NATO, EL, OECD, PÕHI-LÕUNA, SÕJALINE TUGEVUS, DEMOKRAATIA, ARENGUTASE) (AUTORITE KOOSTATUD)

Dendrogrammis on Eesti ja teised riigid grupeeritud vastavalt nende omavahelisele sarnasusele, kus kasutatakse keskmise ühenduse meetodit (ingl *Average Linkage Between groups*) klastrite moodustamiseks. Eesti moodustab esialgse grupi koos Balti riikidega ning Taani ja Soomega. Seejärel suureneb sarnasus ka Itaalia, Prantsusmaa ja Ühendkuningriigiga ning Saksamaa, Itaalia, Kanada ja Rootsi, näidates nende riikidega sarnasust tunnustes, mille põhjal klasterdamine tehti: NATO, EL, OECD, sõjaline tugevus,

demokraatia, arengutase. Kuna tunnused on erinevatel skaaladel (osa tunnuseid on 0–1 skaalal, demokraatia 0–10 skaalal, sõjaline tugevus 1–35 skaalal), siis tunnused standardiseeriti eelnevalt *z-score*’ideks, et suurema dispersiooniga tunnused ei ole grupeeritud esimeses järjekorras, vaid dispersioon on kõikidel tunnustel 1.

Vaadeldud riikide kaitsestrateegiatel, sh kaitsestrategia rollijaotuses, on olulisel kohal riigi poliitilise võimu ning militaarsektori suhe.

- Euroopa riikides on riiklik poliitika ja riiklik sõjaline jõud lahus, mistõttu on sagedasti sõjaväe roll osa riigi üldisest kaitseplaanist ehk ka siseturvalisuse valdkonnale on määratud oma roll ja ülesanded.
- Vaadeldud Ladina-Ameerika riikides on sõjavägi üldiselt poliitilise võimu käepikendus, mistõttu on sõjaväe rakendamine riigi sise- ja välispoliitika toetamiseks tavaline ehk siseturvalisuse valdkond on allutatud üldisele võimule.
- Vaadeldud Aasia riikides on tegeldud süsteemselt jõudude lahutamisega – kus edukalt, kus vähem edukalt – ning siseturvalisuse valdkond on eraldiseisev, kuid sel ei ole alati sama defineeritud roll riigikaitse tagamisel kui Euroopas.
- Põhja-Ameerika sõjaline võimekus täidab ka pehme jõu eesmärgi, luues domineerivaid sõltuvussuhteid teiste riikidega.
- Ka Lähis-Idas on sõjaline võimekus samuti pehme jõu vahend, kuid peamine fookus on hoopis sõjatööstuse arendamisel.

Total defence (ingl) ehk totaalse (või kõikehõlmava) kaitse kontseptsioon on kasutusel mitmes riigis: Austria, Taani, Soome, Indoneesia, Leedu, Norra, Venemaa Föderatsioon, Singapore, Rootsi, Serbia, Šveits, Taiwan, Ukraina. Siinne raport kajastab vastavalt Austriat, Taanit, Soomet, Leedut, Norrat, Singapuri, Rootsit, Šveitsi ja Taiwanit. Samas ei ole antud kontseptsioon aga kõikides nendes kasutusvormides samatähenduslik, vaid eristada saab mõiste kahte kasutust: ühes kasutuses on tegemist absoluutse sõjalise kaitsega või kaitsevalmidusega (nt Taiwan), teises kasutuses on tegemist laiapindse riigikaitsega, kus riikliku julgeoleku tagamine on kogu ühiskonna ühise ja püsiva pingutuse tulemus.

Laiapindsele või totaalsele riigikaitsele võib analüüsitud riikide kontekstis täheldada täpsemalt kahte viisi lähenemist:

- totaalne riigikaitse tähendab, et kõik – st asutused, ettevõtted ja üksikisikud – peavad toetama sõjaväge kui riigikaitse kõrgemat organit. Teisisõnu, teised sektorid toetavad oma tegevusega riigikaitse eesmärgi ega tekita riigikaitse teostamiseks probleeme juurde, nt sõjavägi ei toeta ühiskonna toimimist looduskatastroofi või tsiviilkriisi tingimustes;
- totaalne riigikaitse tähendab, et kõik erinevad sektorid, kogu ühiskond, on riigikaitse võrdsed ning igaüks on täita oma roll.

Lisaks on oluline riikliku kriisivalmiduse seisukohalt välja tuua, et riigid (ennekõike Aasia riigid), kus esinevad ekstreemsed ilmastikuolud (nt üleujutused, orkaanid, maavärinad jms), on need ohud ning ohtude maandamise rahvuslikus kaitseplaanis ka välja toonud. Sama on toidujulgeoleku ja varustuskindlusega.

JÄRELDUSED

Peamised soovitud laiapidse riigikaitse siseturvalisuse osa koostamiseks Eestile tulenevad eelnevast analüüsist ja on järgmised.

- Integratsiooni ja koostöö suurendamisel võtta eeskujuks Soome, Prantsusmaa ja Hispaania, tugevdades ministeeriumite ja KOV-ide koostööd ning luues keskse koordinatsioonivõrgustiku või üksuse, mis võimaldab kiiret ja turvalist infovahetust julgeolekusüsteemi osade vahel laiemalt kui vaid riigisektoris. Kaasata strateegilised era- ja riigifirmad riigikaitse ja siseturvalisuse planeerimisse.
- Siseturvalisuse valdkondade laiemaks integreerimiseks lähtuda Taani ja Norra kogemustest, integreerida politsei ja piirivalve, päästeteenistused ning teised hädaabiteenistused laiapidse riigikaitse ühtseks strateegiliseks käsitlemiseks. Pöörata tähelepanu meditsiini ja tervishoiusüsteemi rollile julgeolekus, nagu rõhutab Poola.
- Ühiskonna vastupanuvõime (ühiskondliku kerksuse) suurendamiseks järgida Saksa vastupidavuse põhimõtteid, keskendudes elutähtsate teenuste, kriitilise infrastruktuuri ja avaliku korra tagamise terviklikule vaatele ka hädaolukordades. Tagada elanikkonna parem reaalne valmisolek looduskatastroofideks ja muude ohtude lahendamiseks, nagu teevad Šveits, Indoneesia ja Singapur.
- Küberjulgeoleku ja tehnoloogia valdkonnas arendada küberturbe teadlikkust ja haridust laiemates sihtrühmades kui seni (nt nagu tehakse Austrias). Luua spetsialiseerunud luureüksused küber- ja bioloogiliste ohtude tuvastamiseks ning neutraliseerimiseks, nagu on rakendanud UK.
- Majanduskindluse ja tarneahelate töökindluse tõstmiseks rõhutada majandusjulgeoleku olulisust, nagu seda teevad Lõuna-Korea, Pakistan ja Taiwan, keskendudes kriitiliste tarneahelate ja tootmisvõimekuste säilitamisele riigis.
- Avalikkuse kaasamise ja hariduse valdkonnas edendada riiklikku teadlikkust ja kaitsevajaduse mõistmist ühiskonnas, järgides Taiwani ja Singapuri mudeleid. Töötada välja riigikaitset ja turvalisust käsitlevad programmid koolidele ja kogukondadele.
- Kriisivalmiduse tõstmisel rõhutada elanikkonnakaitse plaanide koostamisele ja elanikkonna kaitse rajatiste arendamisele, nagu teevad Šveits ja Brasiilia. Suurendada KOV-ide rolli kriisivalmiduses ja kohapealsete ohtude lahendamises ning elanike ja kogukondade praktilisel kaasamisel.
- Rahvusvahelise ja piirkondliku koostöö tõhustamisel edendada tihedat koostööd ja kogemuste vahetamist naaberriikide ja rahvusvaheliste partneritega, nagu rõhutavad Kanada, Türgi ja AÜE, et tugevdada kollektiivset julgeolekut.

- Samuti kohandada laiapindse riigikaitse kontseptsiooni laiemalt, ka demilitariseeritud kujul, keskendudes laiematele julgeolekupõhimõtetele, nagu teeb Indoneesia.
- Oluline on teadus- ja arendustegevuse kaasatus laiapindsesse riigikaitset. Selleks muuhulgas tunnustada teaduse rolli otsuste tegemisel ja sobivate julgeolekumeetodite väljatöötamisel, nagu rõhutab Jaapan.

Raporti põhjal saab tuua välja valdkonnapõhised soovitused, mis on Eesti laiapindse riigikaitse siseturvalisuse strateegia arendamisel olulised ning mida tuleks strateegia koostamisel üksikasjalikumalt ja Eesti kontekstist lähtuvalt lahti kirjutada. Need jagunevad seitsmesse suuremasse valdkonda.

1. **Ühiskonna kaasamine ja teadlikkuse tõstmine.** Luua riiklikke programme, mis kaasavad kõiki ühiskonnaliikmeid ja huvigruppe (Singapuri eeskujul). Näiteks kodukaitse ja turvalisuse teemalised haridusprogrammid (Norra eeskujul). Samuti arendada lastele ja noortele suunatud haridusprogramme ning integreerida julgeolekuteemad õppekavadesse. Arendada strateegilist kommunikatsiooni kui osa riiklikust julgeolekustrateegiast.
2. **Olukorrateadlikkuse suurendamine.** Parandada erinevate julgeolekuasutuste vahelist koostööd ja operatiivvõimekust. Näiteks arendada sõjaväe, kodukaitse (meil Kaitseliidu), politsei ja hädaabiteenistuste pidevat kaasamist ühtsesse olukorrateadlikkuse raamistikku (Taani mudel). Samuti tugevdada infosüsteeme ja andmeanalüütikat, et ohtudele oleks võimalik kiiresti ja tõhusalt reageerida. Rakendada stsenaariumipõhist planeerimist ja teaduslikke prognoose strateegiate koostamisel (Taani ja Norra eeskujul).
3. **Kriisivalmiduse ja omavalitsuste tugevdamine.** Selleks, et parandada kriisihalduse ja ressursside juhtimise võimekust kohalikul tasandil, tuleks senisest enam tugevdada KOV-ide rolli kriisihalduses, pakkudes neile täiendavaid ressursse ja koolitusi. Samuti laiendada elanikkonnakaitse lahendusi ja kohalike kogukondade valmisolekut. Näiteks kasutada Norra ja Šveitsi praktikaid kriisivalmiduse ja kohalike struktuuride integreerimiseks ning Soome kogemusi kohalike omavalitsuste, kogukondade, haridusasutuste, erasektori ja MTÜ-de koostöös. Suurendada piirivalve reservi ressursi ja võimalusi (Soome näitel) ning kaaluda püsiva, mitte vaid kriisisündmuste korral moodustatava, kriisijuhtimise staabi töö käivitamist (Prantsusmaa eeskujul), mis ühendaks erinevate ministeeriumite esindajaid.
4. **Kaitsetööstuse ja tehnoloogilise võimekuse arendamine.** Seada eesmärgiks tagada kaitse- ja julgeolekutehnoloogias suurem iseseisvus ja kaasaegsus. Selle jaoks investeerida kohalikku kaitsetööstusesse ning üle vaadata kaitsehangete süsteem (Kanada näitel). Samuti edendada tehnoloogilist innovatsiooni ja siduda ettevõttesektor julgeolekuvajadustega. Luua programm teadusuuringute ja julgeolekut toetavate tehnoloogiate arendamiseks (Jaapani ja Austria eeskujul).
5. **Elanikkonnakaitse tugevdamine.** Suurendada erinevate sihtrühmade osalust elanikkonnakaitse ja kriisivalmiduse teemalistel koolitustel. Tõsta elanikkonna teadlikkust valeinfo ja hübriidohtude kohta (tuginedes nt Leedu ja Poola kogemustele). Laiendada alternatiiv- või tsiviilteenistuse süsteemi ning võimaldada suurema osalusega alternatiivteenistust kriitilistes valdkondades, nt päästeteenistuses, sotsiaaltoetustes, tervishoius. Sellega tagatakse ühtlasi ka suurem valmisolek toetada neid valdkondi kriisiolukorras.
6. **Rahvusvaheline koostöö ja kollektiivkaitse.** Arendada koostööd NATO ja teiste rahvusvaheliste partneritega, keskendudes kollektiivse kaitse tugevdamise erine-

vatele tahkudele. Täpsustada Eesti ülesandeid tsiviil-militaarkoostöös erinevate kriisistsenaariumite korral kuni kohaliku omavalitsuse tasandini välja ning omada ajakohast ülevaadet ka teiste Euroopa riikide tsiviil-militaarkoostöö olukorrast ja võimekusest, et tagada asjakohane teadmine suuremõõtmeliste (regionaalsete või Euroopa-üleste) kriiside lahendusmeetmete realistlikkuse kohta.

7. **Investeeringud ja strateegiline planeerimine:** tagada julgeolekutegevuste piisav rahastamine ja strateegiline juhtimine. Selleks suurendada kaitse- ja julgeolekutegevuste eelarvet, avaldada regulaarselt riiklikke julgeolekustrateegiaid ning viia läbi süsteemne analüüs ning algtada laiaulatuslik riigikaitseõpe, et suurendada teadlikkust ja oskusi kõikides elanikkonna rühmades.

Analüüsitud materjalide põhjal nähtub, et Eesti lai riigikaitse strateegia peaks olema terviklik ja kaasav, tuginedes rahvusvahelistele parimatele praktikatele. Erilist rõhku tuleks panna

- terve ühiskonna kaasamisele ja harimisele julgeoleku teemadel;
- omavalitsuste rolli tugevdamisele kriisihalduses ja tsiviilkaitstes;
- teaduse, tehnoloogia ja kaitsetööstuse arendamisele;
- olukorrateadlikkuse ja rahvusvahelise koostöö suurendamisele.

Uuringuraporti tulemusena esitatud soovitused aitavad kaasa, et Eesti laiapindse riigikaitse siseturvalisuse strateegia oleks terviklik, integreeritud ja suunatud nii vastupanuvõime suurendamisele kui ka kõigi ühiskonnaliikmete kaasamisele.

KASUTATUD ALLIKAD

- Amidror, Y., 2021. Israel's National Security Doctrine. *The Jerusalem Institute for Strategy and Security*, 18.07.2021. [Vörgumaterjal] Leitav: <https://jiss.org.il/en/amidror-israels-national-security-doctrine/> [Kasutatud 16.01.2025].
- Aoki, N., Tay, M., & Rawat, S., 2023. Whole-of-government and joined-up government: A systematic literature review. *Public Administration*, 102(2), pp. 733–752.
- Australian Government Department of Defence, 2024a. *Integrated Investment Program 2024*. Canberra: Australian Government. [Vörgumaterjal] Leitav: <https://www.defence.gov.au/about/strategic-planning/2024-national-defence-strategy-2024-integrated-investment-program> [Kasutatud 17.01.2025].
- Australian Government Department of Defence, 2024b. *National Defence Strategy 2024*. Canberra: Australian Government. [Vörgumaterjal] Leitav: <https://www.defence.gov.au/about/strategic-planning/2024-national-defence-strategy-2024-integrated-investment-program> [Kasutatud 17.01.2025].
- Australian Government Department of Defence, 2023. National Defence: Defence Strategic Review 2023. Canberra: Australian Government. [Vörgumaterjal] Leitav: <https://www.defence.gov.au/about/reviews-inquiries/defence-strategic-review> [Kasutatud 17.01.2025].
- Bankauskaitė, D. & Šlekys, D., 2023. Lithuania's Total Defense Review. *PRISM*, 10(2), pp. 54–77.
- Bērziņš, J., 2023. Latvia: From Total Defense to Comprehensive Defense. *PRISM*, 10(2), pp. 38–53.
- Bozkurt, A., 2022. Turkey's 'secret constitution' may have defined the West as a major threat. *Nordic Monitor*, 28.03.2022. [Vörgumaterjal] Leitav: <https://nordicmonitor.com/2022/03/turkeys-revised-secret-constitution-may-have-defined-nato-and-eu-as-a-major-threat/> [Kasutatud 16.01.2025].
- Bundeskanzleramt, 2024. *Österreichische Sicherheitsstrategie*. Wien: Digitalprintcenter des BMI. [Vörgumaterjal] Leitav: <https://www.bundeskanzleramt.gv.at/themen/sicherheitspolitik/sicherheitsstrategie.html> [Kasutatud 16.01.2025].
- Bundesministerium der Verteidigung, 2016. *Weißbuch zur Sicherheitspolitik und zur Zukunft der Bundeswehr*. Paderborn: Bonifatius GmbH. [Vörgumaterjal] Leitav: <https://www.publikationen-bundesregierung.de/resource/blob/2277952/736102/90300c7ac5f41d817db77464ec7fe8a6/weissbuch-zur-sicherheitspolitik-2016-download-bmvg-data.pdf?download=1> [Kasutatud 16.01.2025].

- Congressional Research Service, 2021. *The National Security Council: Background and Issues for Congress*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R44828> [Kasutatud 03.11.2024].
- Consiglio federale svizzero, 2021. *La politica di sicurezza della Svizzera: Rapporto del Consiglio federale*. Bern: Confederazione Svizzera. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.news.admin.ch/news/message/attachments/66393.pdf> [Kasutatud 16.01.2025].
- Danish Ministry of Defence, 2023. *Will and ability to take responsibility. Danish Defence Agreement 2024-2033*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.fmn.dk/globalassets/fmn/dokumenter/forlig/-danish-defence-agreement-2024-2033-.pdf> [Kasutatud 16.01.2025].
- Defence Ministry of the Republic of Indonesia, 2016. *Defence white paper 2015*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.kemhan.go.id/wp-content/uploads/2016/05/2015-INDONESIA-DEFENCE-WHITE-PAPER-ENGLISH-VERSION.pdf> [Kasutatud 03.11.2024].
- Defensa Nacional (2020) 26.06.2020. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.argentina.gob.ar/normativa/nacional/decreto-571-2020-339322> [Kasutatud 03.11.2024].
- Department of National Defence, 2024. *Our North, Strong and Free: A Renewed Vision for Canada's Defence*. Ottawa: Department of National Defence. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/corporate/reports-publications/north-strong-free-2024.html> [Kasutatud 20.09. 2024].
- Department of National Defence, 2017. *Strong, Secure, Engaged: Canada's Defence Policy*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/corporate/reports-publications/canada-defence-policy.html> [Kasutatud 17.01.2025].
- Dowse, A., 2024. Australia's Defense Strategy. *Journal of Indo-Pacific Affairs*, September-October. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.airuniversity.af.edu/JIPA/Display/Article/3900034/australias-defense-strategy/> [Kasutatud 16.01.2025].
- Eesti Vabariigi Valitsus, 2023. *Eesti julgeolekupoliitika alused*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://valitsus.ee/sites/default/files/documents/2023-03/eesti_julgeolekupoliitika_alused_est_22.02.pdf [Kasutatud 25.11.2024].
- Felbab-Brown, V., 2019. *Amlo's security policy: creative ideas, tough reality*. The Brookings Institution. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/03/FP_20190325_mexico_anti-crime.pdf [Kasutatud 16.01.2025].
- Fremer, I., 2023. *Latvia: New Law Introduces Compulsory Military Service Starting in January 2024*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2023-10-04/latvia-new-law-introduces-compulsory-military-service-starting-in-january-2024/> [Kasutatud 16.01.2025].
- Goldwater-Nichols Department of Defense Reorganization Act of 1986 (1986) Public Law 99-433 (H.R. 3622), 04.10.1986. [Võrgumaterjal] Leitav: https://history.defense.gov/portals/70/documents/dod_reforms/goldwater-nicholsdodreordact1986.pdf [Kasutatud 19.12.2024].
- Government of Iceland, 2023. *Parliamentary Resolution on a national security policy for Iceland. Resolution*. Parliamentary document 1231, item 487, no. 7/153

- [Vörgumaterjal] Leitav: <https://www.government.is/library/04-Legislation/Parliamentary%20resolution%20on%20a%20national%20security%20policy%202023.pdf> [Kasutatud 17.01.2025].
- Government of Iceland, 2016. *National Security Council Act. Määrus*. Nr 98, 20.09.2016. [Vörgumaterjal] Leitav: <https://www.government.is/publications/legislation/lex/2018/01/19/National-Security-Council-Act-No.-98-20-September-2016/> [Kasutatud 17.01.2025].
- Government of Iceland, [s.a.]a. Foreign Affairs. *Government of Iceland*. [Vörgumaterjal] Leitav: <https://www.government.is/topics/foreign-affairs/> [Kasutatud 16.01.2025].
- Government of Iceland, [s.a.]b. National Security. *Government of Iceland*. [Vörgumaterjal] Leitav: <https://www.government.is/topics/public-safety-and-security/national-security/> [Kasutatud 16.01.2025].
- Government of Singapore, [s.a.]. Total Defence: Together we Keep Singapore Strong. [Vörgumaterjal] Leitav: <https://www.totaldefence.gov.sg/about/what-is-total-defence/> [Kasutatud 17.01.2025].
- Government of South Africa, 1996. *National Defence White Paper*. [Vörgumaterjal] Leitav: <https://www.gov.za/documents/white-papers/national-defence-white-paper-01-may-1996> [Kasutatud 17.01.2025].
- Government of Sweden, [s.a.]a. *Defence Resolution 2025-2030*. [Vörgumaterjal] Leitav: <https://www.government.se/government-policy/total-defence/defence-resolution-2025-2030/> [Kasutatud 05.06.2025].
- Government of Sweden, [s.a.]b. *This is civil defence*. [Vörgumaterjal] Leitav: <https://www.government.se/government-policy/civil-defence/this-is-civil-defence/> [Kasutatud 05.06.2025].
- Hoetjes, G., 2022. *The Saudi-Emirati axis and the preservation of regional order*. Hauge: The Clingendael Institute. [Vörgumaterjal] Leitav: <https://www.clingendael.org/sites/default/files/2022-01/the-saudi-emirati-axis-and-regional-order.pdf> [Kasutatud 17.01.2025].
- Holmes, K. R., 2019. What is National Security? *The Heritage Foundation*, 07.10.2014. [Vörgumaterjal] Leitav: https://www.heritage.org/sites/default/files/2019-10/2015_IndexOfUSMilitaryStrength_What%20Is%20National%20Security.pdf [Kasutatud 17.01.2025].
- HM Government, 2015. *National security strategy and strategic defence and security review 2015: a secure and prosperous United Kingdom*. London: HM Government. [Vörgumaterjal] Leitav: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a74c796ed915d502d6caefc/52309_Cm_9161_NSS_SD_Review_web_only.pdf [Kasutatud 16.01.2025].
- Il Ministro della Difesa, 2015. *Libro bianco per la sicurezza internazionale e la difesa*. Roma: Il Ministro della Difesa. [Vörgumaterjal] Leitav: <https://www.analisidifesa.it/wp-content/uploads/2015/04/Libro-Bianco-2015.pdf> [Kasutatud 16.01.2025].
- Jiang, H., 2020. The Logic of the Strategic Thinking and Defensive Measures of the Overall Defensive Concept of Taiwan. *Defense Security Brief*, 22.12. 2020. [Vörgumaterjal] Leitav: <https://indsr.org.tw/en/respublicationcon?uid=15&resid=45&pid=1305> [Kasutatud 17.01.2025].

- Jiwa Muda Indonesia, 2024. Strengthening National Defense: Defense Achievement Factors in the 2025-2045 RPJPN. *Jiwa Muda Indonesia*, 3.07.2024. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.jiwamudaindo.com/strengthening-national-defense-defense-achievement-factors-in-the-2025-2045-rpjpn/> [Kasutatud 14.01.2025].
- Kaitseministeerium, 2024. *Laiapindne riigikaitse*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://kaitseministeerium.ee/et/eesmargid-tegevused/laiapindne-riigikaitse> [Kasutatud 25.11.2024].
- Kingdom of Saudi Arabia, 2016. *Saudi vision 2030*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.vision2030.gov.sa/media/rc0b5oy1/saudi_vision203.pdf [Kasutatud 14.01.2025].
- Koort, E., Loik, R., Puusalu, J. ja Savimaa, R., 2023. *Asendusteenistuse rakendamine Eesti kaitse- ja kriisivõimekuse eesmärkidesse*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://digiriiul.sisekaitse.ee/bitstream/handle/123456789/2968/Asendusteenistus-web.pdf?sequence=3> [Kasutatud 14.01.2025].
- Koshino, Y., 2022. Japan's transformational national-security documents. *IISS*, 21.12.2022. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.iiss.org/online-analysis/online-analysis/2022/12/japans-transformational-national-security-documents/#:~:text=In%20releasing%20three%20historic%20strategy%20documents%20in%20December%2C,divide%20that%20has%20long%20undermined%20its%20defence%20sector> [Kasutatud 04.12.2024].
- Latvijas Republikas Aizsardzības ministrija, 2023. *The State Defence Concept 2023-2027*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.mod.gov.lv/sites/mod/files/document/The%20State%20Defence%20Concept%202023-2027.pdf> [Kasutatud 20.01.2025].
- Latvijas Republikas Aizsardzības ministrija, [s.a.]a. *Comprehensive National Defence in Latvia*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.mod.gov.lv/sites/mod/files/document/Comprehensive%20National%20Defence%20in%20Latvia.docx> [Kasutatud 16.01.2025].
- Latvijas Republikas Aizsardzības ministrija, [s.a.]b. *Comprehensive State Defence*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.mod.gov.lv/en/nozares-politika/comprehensive-state-defence> [Kasutatud 16.01.2025].
- Lee, H-M., 2021. *Taiwan's Overall Defense Concept: Theory and the Practice*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.hoover.org/sites/default/files/210927_adm_lee_hoover_remarks_draft4.pdf [Kasutatud 20.01.2025].
- Lee, P. K., 2023. Seoul's new national security strategy flips the script, Korean style. *ASPI: The Strategist*, 13.06.2023. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.aspistrategist.org.au/seouls-new-national-security-strategy-flips-the-script-korean-style/> [Kasutatud 04.12.2024].
- Lendon, B., 2023. South Korea sets nationwide civil defense drill, citing North's 'provocations'. *CNN World*, 4.08.2023. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://edition.cnn.com/2023/08/04/asia/south-korea-civil-defense-drill-intl-hnk/index.html> [Kasutatud 04.12.2024].
- López Obrador, A. M., 2018. *Plan nacional de play y seguridad 2018-2024*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://lopezobrador.org.mx/wp-content/uploads/2018/11/Plan-Nacional-de-Paz-y-Seguridad_.pdf.

- Manar Military Company [MMC], 2024. UAE's evolving defense strategy in a changing world. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.mmc.ae.org/articles/uae-s-evolving-defense-strategy-in-a-changing-world> [Kasutatud 04.12.2024].
- Marek, A., 2020. Heimevernet – the Pillar of Norway's Defence Policy. *War Studies University Scientific Quarterly*, 3(116), pp. 103–118.
- Marques, A. A. & Maia Neto, J., 2020. Brazil's National Defence Strategy, Defence Diplomacy and Management of Strategic Resources. Rmt: I. Liebenberg, D. Kruijt & S. Paranjpe, toim-d. *Defence Diplomacy and National Security Strategy*. Stellenbosch: African Sun Media, pp. 13–32.
- Matthews, R. & Bintang Timur, F., 2023. Singapore's 'Total Defence' Strategy. *Defence and Peace Economics*, 35(5), pp. 638–658.
- Meridor, D. & Eldadi, R., 2019. *Israel's National Security Doctrine: The Report of the Committee on the Formulation of the National Security Doctrine (Meridor Committee), Ten Years Later*. Tel Aviv: The Institute for National Security Studies (INSS). [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2019/02/Memo187_11.pdf [Kasutatud 04.12.2024].
- Ministry of Defence, 2024. *New total defence resolution for a stronger Sweden*. Government Officed of Sweden, 15.10.2024. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.government.se/press-releases/2024/10/new-total-defence-resolution-for-a-stronger-sweden/> [Kasutatud 05.06.2025].
- Ministerio de Defensa de España, 2021. *Estrategia de Seguridad Nacional*. Madrid: Publicaciones oficiales de la AGE. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.dsn.gob.es/sites/default/files/documents/ESN2021%20Accesible_1.pdf [Kasutatud 16.01.2025].
- Ministère de la Défense, 2013. *Livre blanc; défense et sécurité nationale; 2013*. Paris: Direction de l'information légale et administrative. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://ccdcoe.org/uploads/2018/10/Livre-blanc-sur-la-Defense-et-la-Securite-nationale-2013-2.pdf> [Kasutatud 16.01.2025].
- Ministry of National Defense, 2023. *ROC National Defense Report 2023*. Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.mnd.gov.tw/newupload/ndr/112/112ndreng.pdf> [Kasutatud 04.12.2024].
- Ministry of National Defence, 2022. *Defence White Paper, 2022*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.mnd.go.kr/user/mndEN/upload/pblictN/PBLICTNEBOOK_202307280406019810.pdf [Kasutatud 04.12.2024].
- Ministry of National Defence of Republic of Lithuania, 2023. *Strategic provisions*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://kam.lt/en/strategic-provisions/> [Kasutatud 17.01.2025].
- Morwinsky, O., Clobes, A. & Šimaitytė, E., 2024. *Baltic Bastions: New defence strategies for Lithuania, Latvia and Estonia*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.kas.de/en/country-reports/detail/-/content/new-defence-strategies-for-lithuania-latvia-and-estonia> [Kasutatud 17.01.2025].
- Muneer, S. & Aryal, S.K., 2024. *Cause and Effect: The Factors that Make Pakistan's Military a Political Force*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.orfonline.org/research/cause-and-effect-the-factors-that-make-pakistans-military-a-political-force> [Kasutatud 17.01.2025].

- National Cybersecurity Authority, 2020. *Kingdom of Saudi Arabia National Cybersecurity Strategy (Overview)*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://cdn.nca.gov.sa/api/files/public/upload/b2bf9688-b7d1-4cd2-8e40-d075612a2323_national_cybersecurity_strategy-en.pdf [Kasutatud 17.01.2025].
- National Defence Act (2012) The R.O.C laws & regulations database, 06.06.2012. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://law.moj.gov.tw/ENG/LawClass/LawAll.aspx?pcode=F0010030> [Kasutatud 04.12.2024].
- National Security Bureau, 2020. *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*. Warszawa: National Security Bureau. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf [Kasutatud 16.01.2025].
- National Security Division, 2022. *National Security Policy of Pakistan 2022-2026*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://dnd.com.pk/wp-content/uploads/2022/01/National-Security-Policy-2022-2026.pdf> [Kasutatud 04.12.2024].
- NATO Parliamentary Assembly, 2023. *Iceland's Comprehensive Approach to Security is Complemented by a National Focus on Harnessing Natural Resources and Innovation*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.nato-pa.int/news/icelands-comprehensive-approach-security-complemented-national-focus-harnessing-natural> [Kasutatud 17.01.2025].
- New Zealand Government, 2023. *Secure Together. New Zealand's National Security Strategy 2023-2028*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.dPMC.govt.nz/sites/default/files/2023-11/national-security-strategy-aug2023.pdf> [Kasutatud 17.01.2025].
- New Zealand Ministry of Defence, 2023a. *Defence Policy and Strategy Statement 2023*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.defence.govt.nz/publications/defence-policy-review-defence-policy-and-strategy-statement-2023/> [Kasutatud 17.01.2025].
- New Zealand Ministry of Defence, 2023b. *Future Force Design Principles 2023*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.defence.govt.nz/publications/defence-policy-review-future-force-design-principles-2023/> [Kasutatud 17.01.2025].
- New Zealand Defence Forces, 2019. *The NZDF Strategic Plan 2019–2025*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.nzdf.mil.nz/assets/Uploads/DocumentLibrary/NZDF-Strategic-Plan-2019-2025-v2.pdf> [Kasutatud 20.01.2025].
- Ng, J. & Jasmine, S., 2021. *Indonesia's National Mobilisation Strategy: Growing Deeper Roots?* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.rsis.edu.sg/wp-content/uploads/2021/02/CO21023.pdf> [Kasutatud 04.12.2024].
- Norwegian Defence Research Establishment, [s.a.]. [Võrgumaterjal] Leitav: *Total Defence*. <https://www.ffi.no/en/about-ffi/total-defence> [Kasutatud 17.01.2025].
- Norwegian Ministry of Defence, 2023a. *Future Acquisitions For the Norwegian Defence Sector 2023–2030*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.regjeringen.no/contentassets/595f6354301a4d7b9d63ef1c8e486482/faf-2023-2030-engelsk-versjon.pdf> [Kasutatud 16.01.2025].
- Norwegian Ministry of Defence, 2023b. *The Norwegian Defence Pledge. Long-term Defence Plan 2025–2036*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/the-norwegian-defence-pledge/id3032809/?ch=1> [Kasutatud 16.01.2025].

- Office of National Security, 2023. The Yoon Suk Yeol Administration's National Security Strategy (June 2023). [Võrgumaterjal] Leitav: <https://overseas.mofa.go.kr/viewer/skin/doc.html?fn=20230621040037933.pdf&rs=/viewer/result/202511> [Kasutatud 04.12.2024].
- Park, H. R., 2023. Yoon administration releases its National Security Strategy. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.mofa.go.kr/us-en/brd/m_4511/view.do?seq=761767 [Kasutatud 04.12.2024].
- Poder Ejecutivo Nacional, 2021. *Directiva de política de defensa nacional. Decreto. 457/2021 (DCTO-2021-457-APN-PTE)*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.argentina.gob.ar/normativa/nacional/decreto-457-2021-352107/texto> [Kasutatud 04.12.2024].
- Política Nacional de Defesa (PND)* (2013) 25.09.2013. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.gov.br/defesa/pt-br/arquivos/2012/mes07/pnd.pdf> [Kasutatud 04.12.2024].
- Presiden Republic Indonesia, 2021. *Kebijakan umum pertahanan negara tahun 2020–2024*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://peraturan.bpk.go.id/Download/150427/Salinan%20Perpres%20Nomor%208%20Tahun%202021.pdf> [Kasutatud 04.12.2024].
- Randma-Liiv, T. & Sarapuu, K. 2019. Chapter 11: Public governance in small states: from paradoxes to research agenda. Rmt: Massey, A., toim. *A Research Agenda for Public Administration*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing. pp. 162–179.
- Public Safety Canada, 2024. *National Security*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/ntnl-scr/index-en.aspx> [Kasutatud 20.01.2025].
- Republic of South Africa Defence Department, 2020. *Department of Defence strategic plan for 2020–2025*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.parliament.gov.za/storage/app/media/Docs/tpap/5a2878b3-e7a0-4568-87d8-776234e41173.pdf> [Kasutatud 04.12.2024].
- Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, 2022a. I. Türkiye's Perspectives and Policies on Security Issues. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.mfa.gov.tr/i_-turkiye_s-security-perspective_-historical-and-conceptual-background_-turkiye_s-contributions.en.mfa [Kasutatud 04.12.2024].
- Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, 2022b. National foreign policy in the „Century of Türkiye“. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.mfa.gov.tr/synopsis-of-the-turkish-foreign-policy.en.mfa> [Kasutatud 04.12.2024].
- Reza, B. I., 2017. The total people's defense and security system: problems of the state-sponsored militia in Indonesia. *Indonesia Law Review*, 2(7), pp. 155-177.
- Riopelle, M. W., 2022. *Formulating Canadian National Security Strategy: A Process to Create a Deliberate and Persistent Strategic Security Policy in Canada*. Magistritöö. Fort Leavenworth: U.S. Army Command and General Staff College. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://apps.dtic.mil/sti/citations/trecms/AD1210972> [Kasutatud 17.01.2025].
- Saxi, H. L., 2023. Norway Between the „High North“ and the Baltic Sea. *PRISM*, 10(2), pp. 112–129.
- Shankar IAS Parliament, 2024. National Security Doctrine. *Shankar IAS Parliament*, 27.06.2024. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.shankariasparliament.com/current-affairs/national-security-doctrine> [Kasutatud 04.12.2024].

- Singapore Civil Defence Force, [s.a.]. *What is Total Defence*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.scdf.gov.sg/home/community-volunteers/community-preparedness/total-defence> [Kasutatud 04.12.2024].
- Sisäministeriö, 2019. *Maailman turvallisinta maata tekemässä*. Helsinki: Sisäministeriö. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/server/api/core/bitstreams/e5ff3f66-ad42-4397-87c5-fb4ccdf74fab/content> [Kasutatud 16.01.2025].
- Sisäministeriö, 2017. *Hyvä elämä – turvallinen arki*. Helsinki: Sisäministeriö. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/server/api/core/bitstreams/68825dcd-f30c-4e7e-ad9a-b9d297ffaa6c/content> [Kasutatud 16.01.2025].
- Sisäministeriö, 2016. *Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta*. Helsinki: Lönnberg Print & Promo. [Võrgumaterjal] Leitav: https://intermin.fi/documents/1410869/4113506/67644_julkaisu_082016.pdf [Kasutatud 16.01.2025].
- Siqueira Brick, E., 2020. *Sumário Executivo Análise crítica dos documentos de alto nível da defesa do Brasil*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.forte.jor.br/wp-content/uploads/2020/08/Analise-PND_END_LBDN_Sumario-Executivo.pdf [Kasutatud 04.12.2024].
- Stebbins, R. A., 2001. *Exploratory Research in the Social Sciences*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.
- Swedberg, R., 2020. Exploratory Research. Rmt: Elman, C., Gerring, J., & Mahoney, J., toim-d. *The Production of Knowledge: Enhancing Progress in Social Science*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 17–41.
- Taiwan ICDF, 2023. Taiwan Youth Overseas Service. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.icdf.org.tw/wSite/ct?xItem=5380&ctNode=31595&mp=2#:~:text=In%20January%202000%2C%20the%20government,community%20service%2C%20and%20environmental%20agencies> [Kasutatud 04.12.2024].
- Tank, P., 2021. Between Human and State Security: Turkey's Syria Policy under the Justice and Development Party (AKP). *The International Spectator*, 56(4), pp. 84–100.
- The Economist Group, 2024. EIU's 2023 Democracy Index: conflict and polarisation drive a new low for global democracy. *The Economist Group*, 15.02.2024. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.economistgroup.com/press-centre/economist-intelligence/eius-2023-democracy-index-conflict-and-polarisation-drive-a-new-low-for> [Kasutatud 05.03.2025].
- The Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces [DCAF], 2011. *Police Legislation Model – Japan*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Japan%20Police_Eng_13-10-11.pdf [Kasutatud 05.01.2025].
- The Government of Japan, 2022a. *National Security Strategy of Japan 2022*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.cas.go.jp/jp/siryou/221216anzenhoshou/national_security_strategy_2022_pamphlet-e.pdf [Kasutatud 04.12.2024].
- The Government of Japan, 2022b. *Defense buildup program*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.mod.go.jp/j/policy/agenda/guideline/plan/pdf/program_en.pdf [Kasutatud 04.12.2024].

- The Security Policy Analysis Group, 2022. *Danish Security and Defence towards 2035*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.fmn.dk/globalassets/fmn/dokumenter/strategi/rsa/-regeringens_security-policy-report_uk_web-.pdf [Kasutatud 16.01.2025].
- The White House, 2022. *National Security Strategy*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://bidenwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris-Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf> [Kasutatud 09.10.2024].
- Theussen, A., 2023. Denmark's Security Starts in the Baltic States. *PRISM*, 10(2), pp. 166–181.
- Thorhallsson, B. & Wivel, A., 2006. Small States in the European Union: What Do We Know and What Would We Like to Know? *Cambridge Review of International Affairs*, 19(4), pp. 651–668.
- Tiimonen, H. & Nikander, M., 2016. *Sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden keskinäisriippuvuus*. Helsinki: Sisäministeriö. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/server/api/core/bitstreams/b68d434d-00d3-4901-af12-ba9f80cc0081/content> [Kasutatud 04.12.2024].
- TotalDefenceSG, 2016. *There's a Part for Everyone Music Video*. 10. veebruar 2016. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.youtube.com/watch?v=jyXZyffn5e8> [Kasutatud 12.10.2024].
- Total Military Insight, 2024. Military Influence on Politics in Pakistan: An In-Depth Analysis. *Total Military Insight*, 08.07.2024. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://totalmilitaryinsight.com/military-influence-on-politics-in-pakistan/> [Kasutatud 04.12.2024].
- Transparency International Defence and Security, 2020a. *Government Defence Index. Country Brief: Indonesia*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://ti-defence.org/wp-content/uploads/sites/3/2021/11/Indonesia_GDI-2020-Brief.pdf [Kasutatud 04.12.2024].
- Transparency International Defence and Security, 2020b. *Government Defence Index. Country Brief: Saudi Arabia*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://ti-defence.org/gdi/wp-content/uploads/sites/3/2021/11/Saudi-Arabia_GDI-2020-Brief.pdf [Kasutatud 04.12.2024].
- Transparency International Defence and Security, 2020c. *Government Defence Index. Country Brief: United Arab Emirates*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://ti-defence.org/gdi/wp-content/uploads/sites/3/2021/11/United-Arab-Emirates_GDI-2020-Brief.pdf [Kasutatud 04.12.2024].
- Transparency International Defence and Security, 2020d. *Government Defence Index. Country Brief: South Africa*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://ti-defence.org/gdi/wp-content/uploads/sites/3/2021/11/South-Africa_GDI-2020-Brief.pdf [Kasutatud 04.12.2024].
- Transparency International Defence and Security, 2020e. *Government Defence Index. Country Brief: Brazil*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://ti-defence.org/gdi/wp-content/uploads/sites/3/2021/11/Brazil_GDI-2020-Brief.pdf [Kasutatud 04.12.2024].
- Transparency International Defence and Security, 2020f. *Government Defence Index. Country Brief: Mexico*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://ti-defence.org/wp-content/uploads/sites/3/2021/11/Mexico_GDI-2020-Brief.pdf [Kasutatud 04.12.2024].
- U.S. Department of Defense, 2022. *National Defense Strategy of the United States of America including the Nuclear Posture Review and the Missile Defense Review*.

[Võrgumaterjal] Leitav: <https://media.defense.gov/2022/Oct/27/2003103845/-1/-1/1/NATIONAL-DEFENSE-STRATEGY-2022.PDF> [Kasutatud 12.10.2024].

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization Main Title, 2023. Governance: A whole-of-society approach. *The United Nations World Water Development Report 2023*, pp. 172–182.

Wither, J. K., 2020. Back to the future? Nordic total defence concepts. *Defence Studies*, 20(1), pp. 61–81.

Wrange, J., Bengtsson, R., & Brommesson, D., 2024. Resilience through total defence: Towards a shared security culture in the Nordic-Baltic region? *European Journal of International Security*, 9(4), pp. 511–532.

Yanan, L., 2024. Turkish National Security Strategy: Evolution, Characteristics, and Practices. *CIR*, 34(3), pp. 52–78.

Yeşiltaş, M., 2020. Deciphering Turkey's Assertive Military and Defense Strategy: Objectives, Pillars, and Implications. *Insight Turkey*, 22(3), pp. 89–114.

Yong-sup, H., 2006. Analyzing South Korea's Defense Reform 2020. *Korean Journal of Defense Analysis*, 18(1), pp. 111–134.

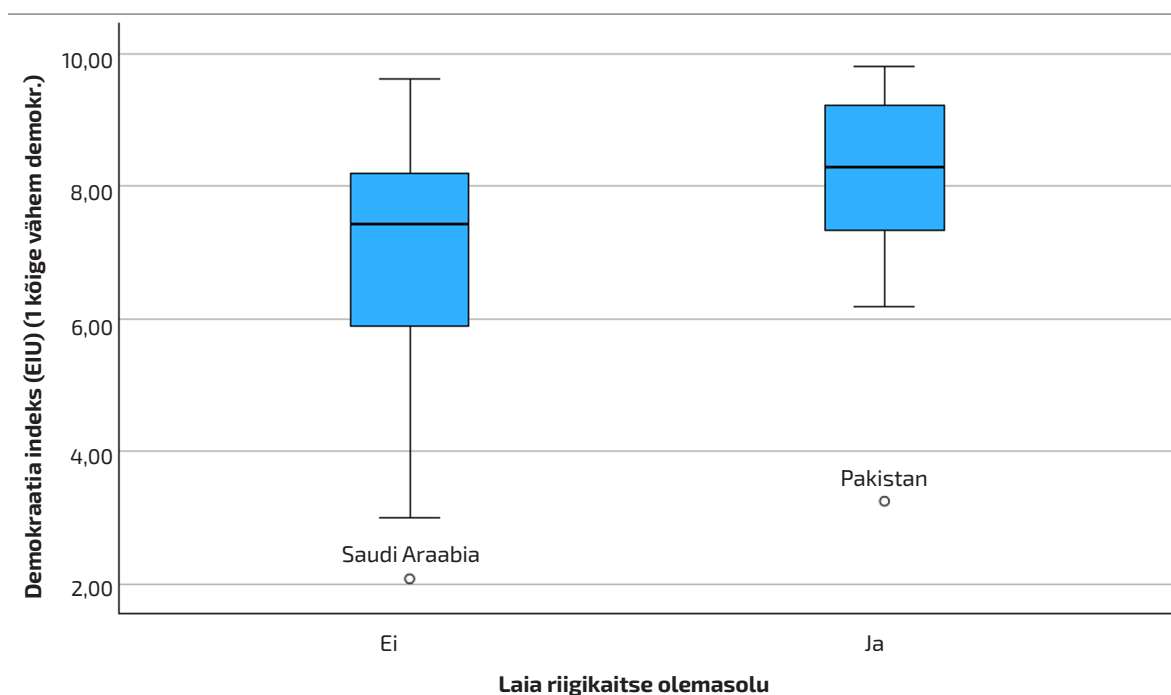
LISA. JOONISED RIIKIDE ANALÜÜSI PÕHJAL

TABEL L1. RIIKIDE JAOTUS NN PÕHI-LÕUNA SKAALAL (N=35) (AUTORITE KOOSTATUD)

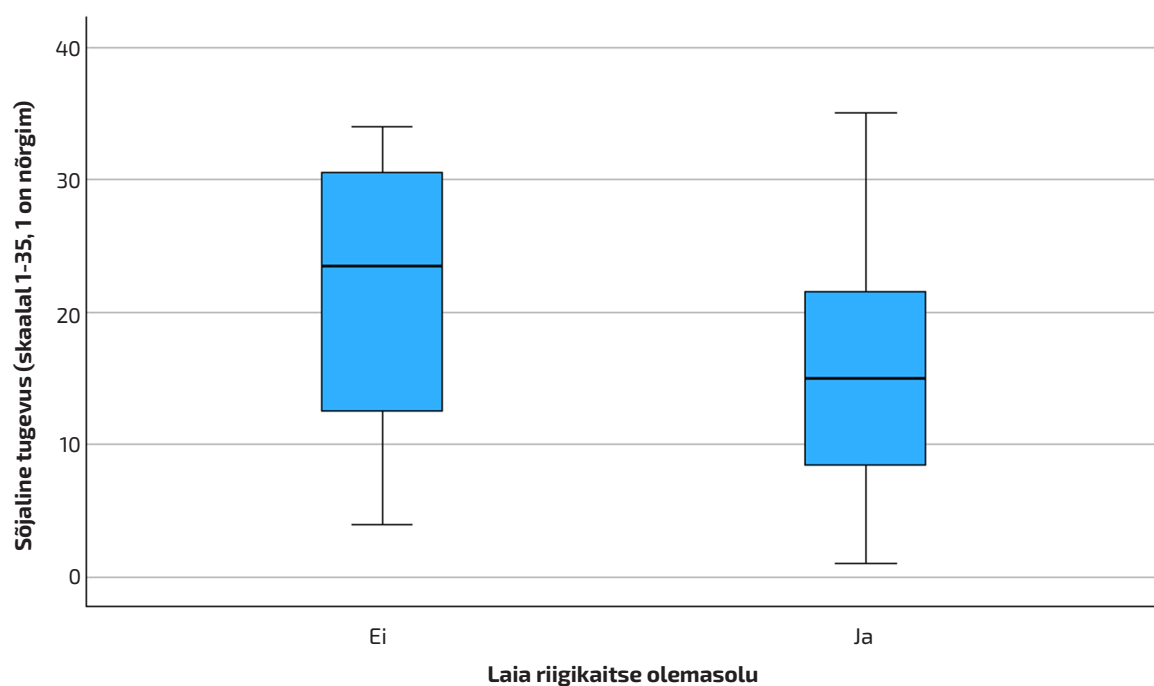
	Laia riigikaitse olemasolu		Arengutase (Developed; Developing)		Sõjaline tegevus (skaalal 1-35, 1 on nõrgim)
	Ei	Ja	Arenenud riik (Developed)	Arenev riik (Developing)	Aritm.keskm
Lõuna (BRICS/ SNG/SCO)	2	0	1	1	10
Põhi (NATO/EL/ MNNA/Quad/ OECD)	10	16	22	4	17
Ei kummagis	4	3	1	6	25

TABEL L2. RIIKIDE JAOTUS LAIAPINDSE RIIGIKAITSE STRATEEGIA OLEMASOLU JÄRGI (N=35)
(AUTORITE KOOSTATUD)

	Nato liikmelisus		EL-i liikmelisus		Sõjaline tugevus (skaalal 1-35, 1 on nõrgim)	Demokraatia indeks (EIU) (1 kõige vähem demokr)
	Ei	Ja	Ei	Ja	Aritm.keskm	Aritm.keskm
Ja	6	13	8	11	15	8,05
Ei	12	4	13	3	21	6,79

JOONIS L1. LAIAPINDSE RIIGIKAITSE STRATEEGIA OLEMASOLU JA DEMOKRAATIA VAHELINE SEOS (BOXPLOT) (AUTORITE KOOSTATUD)

JOONIS L2. LAIAPINDSE RIIGIKAITSE STRATEEGIA OLEMASOLU JA SÕJALINE TUGEVUS (BOXPLOT) (AUTORITE KOOSTATUD)

UURINGURAPORT KÄSITLEB LAIAPINDSE RIIGIKAITSE STRATEEGIAID JA NENDE RAKENDAMISE METOODIKAT SISETURVALISUSE VALDKONNAS, KESKENDUDES RAHVUSVAHELISTE KOGEMUSTE ANALÜÜSILE JA PARIMATE PRAKTIKATE TUVASTAMISELE.

Uuringus analüüsiti 34 riigi riigikaitse strateegiat ning strateegia koostamise protsessi. Raportis tuuakse esile nii head kogemused kui ka protsesside keerukus, pakkudes nii teaduslikku sisendit Eesti laia riigikaitse strateegia ja strateegia koostamise protsessi arendamiseks.

Raporti eesmärk on toetada Eesti riigikaitse terviklikku käsitlust, mis hõlmab sõjalise riigikaitse kõrval ka siseturvalisuse valdkonna, tsiviilsektori, eraettevõtete ja kodanikuühiskonna kaasamist. Siseturvalisuse osa keskendub ühiskonna stabiilsuse ja vastupanuvõime tagamisele ning kriitiliste ohtude, sealhulgas küberrünnakute, valeinfo leviku ja hübriidohutude ennetamisele.

Raport rõhutab, et laiapindse riigikaitse strateegia edu sõltub terviklikust ja sünergilisest lähenemisest, mis kaasab kõiki ühiskonna tasandeid. Rahvusvahelistest praktikatest saadud õppetunnid annavad Eestile võimaluse kujundada tõhus ja vastupidav riigikaitsesüsteem, mis suudab kohaneda tänapäevaste ja tulevaste julgeolekuohtudega.

sisekaitse.ee

